

Hüccetü'l-İslâm, Zeynü'd-Dîn, Müceddid-i Kebîr,
Âlîm-i Rabbânî, Mürşid-i Kâmil, Hâdim-i
Şeriat-ı Mutahhara, Ehl-i Sünnetin Gözbebeği

İmâm Ebû Hâmid Muhammed

el - GAZALÎ

(Rahmetullahi aleyh)

إحياء علوم الدين

İHYÂU 'ULÛMÎ'D-DÎN

TERCÜMESİ

(BİRİNCİ CİLD)

(Müellifin mukaddimesi ve on «Kitâb»dan müteşekkildir)

www.ihya.org

ASLINA SÂDİK kâhınarak — çıkartma ve ilâve yapılmaksızın —
hâzırlanan bu İhyâu 'Ulûmî'd-Dîn Tercümesi, eserin ARAPÇA
ASLI GİBİ dört cilt hâlinde neşr edilmektedir.

Tercüme eden :

Ahmed SERDAROĞLU

Diyânet İşleri Reisliği Müfettişlerinden

İSTEME ADRESİ:

HUZUR

YAYIN-DAĞITIM

FARUK SAĞLAM

Çatalçeşme Sok. Yücer Han.
No:46 / Kat: 2 Cağaloğlu-İST.

Tel: 513 50 57

BEDİR YAYINEVİ

P.K. 1060 - İstanbul

www.ihya.org

Web Sitesi Sunar

www.yakup.info & www.hanci.org

İhyâu 'Ulûmi'd - Dîn (Cilt: 1)

Rub'u'l - İbâdât

YEDİNCİ KİTÂB

KİTÂBU ESRÂRÎ'L - HACC

(HACCIN SİRLARI)

(BU KİTÂB ÜÇ BÂBDAN MÜTEŞEKKİLDİR)

MUKADDİME.

1 inci BÂB : HACCIN, MEKKE'NİN, KÂBE-İ MUAZZAMA'NIN FAZİLETİYLE, HACCIN ERKÂN VE VÜCÛBUNUN ŞARTLARI BEYÂNINDADIR.

2 nci BÂB : HACC SEFERİNİN BAŞLANGICINDAN, DÖNÜŞE KADAR YAPILACAK ZÂHİRÎ AMELLERİN TERTİBİ BEYÂNINDADIR.

3 üncü BÂB : HACCIN EDEBLERİ GİZLİ SİRLARI VE BÂTİNÎ AMELLERİ BEYÂNINDADIR.

HACCIN SIRLARI

MUKADDİME

Hamd, Tevhid kelimesini kullarına kal'a ve sığınak, Beyt-i Âtik'i (Kâbe-i Muazzamayı) müracaat mercii ve darüleman yeri yapan Allah Teâlâ'ya mahsûstur. Kâbeye «Beytullah» demekle zâtına nisbet ederek teşrif, tahkim ve minnet cihetlerinden fazîletlendirmiştir. Kâbeyi, ziyâret ve tavafü, kul ile Cehennem âzabı arasında bir perde ve kalkan eyledi. Salât, Rahmet nebîsi ve ümmetin efendisi olan Hazret-i Muhammed Aleyhisselâma; selâm halkın efendileri, halkın öncüleri olan Âl'ine ve Ashâbı üzerine olsun.

Bilmiş ol ki: İslâm binâsının rûkûnlarından birisi olan Hac, ömürde bir defa yapılması gereken bir ibâdet olup, emredilen ibâdetlerin sonu, İslâmiyetin tamamı ve dînin kemâlidir. Allahü Teâlâ :

«الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاتَّمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا»

«Bugün dininizi ikmal ettim. Size nimetimi tamamladım. Sizin için din olarak İslâmı ihtiyâr ettim.» (5 - Mâide: 3)

Âyet-i celilesini Peygamber Efendimiz vedâ haccında cum'a günü Arafatta bulunduğu esnâda indirdi. Ve Hac hakkında Peygamber Efendimiz :

«مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَحْجْ فَلَيْمَتْ إِنْ شَاءَ يَهُودِيًّا وَإِنْ شَاءَ نَصْرَانِيًّا»

«“Hac, kendisine borç olup bir mânii olmadığı hâlde” haccını yapmadan ölen, ister yahudi isterse de hristiyan olarak ölsün.» (790)

(790) İbn Adıyy, Ebû Hüreyre'den.

Ne büyük bir ibâdetdir ki, edâ edilmezse dîn kemâlini kaybeder. Mâzeretsiz olarak onu terkedenler, sapıklıkta yahudi ve nasaraya mü-savidirler. Bu sebeble, böyle mühim bir ibâdeti, şerh ve tafsîl etmek, âdâb, erkân, sünnet ve şartlarını izah etmek; fazîlet ve esrârını açık-lamak için gayret sarfetme yerinde ve lâayık bir hareket olacaktır. Bütün bu saydıklarımız, aziz ve celil olan Allahü Teâlâ'nın yardımı ile üç bâbta açıklanabilir :

BİRİNCİ BÂB

HACCIN, MEKKE'NİN, KÂBE-İ MUAZZAMA'NIN FAZİLETİYLE,
HACCIN ERKÂN VE VÜCUBUNUN ŞARTLARI BEYÂNINDADIR

Birinci Bâb'da iki fasıl vardır.

BİRİNCİ FASIL

BİRİNCİ FASIL; HACCIN, KÂBE'NİN, MEKKE VE MEDİNE'NİN VE
BUNLARI ZİYÂRETİN FAZİLETİNİN BEYÂNI HAKKINDADIR

I. Haccın İazileti:

Âyetler : Allahü Teâlâ buyuruyor :

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ
كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ»

«Nâsı hac etmeğe çağır ki piyade olarak, zayıf develer üzerinde
bulunarak her uzak yollardan sana gelsinler.» (22 - Hacc: 27).

Katâde (791) diyor ki, Allahü Teâlâ, İbrâhim Aleyhisselâma, insânları Kâbe'nin ziyâretine dâveti emrettiği vakit, İbrâhim Aleyhisselâm: "Ey İnsanlar! Allahü Teâlâ bir beyt inşa ettirdi, bunu ziyâret edin" diye bağırdı. Yine Allahü Teâlâ :

«لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ»

---

(791) Katâde bin Dâme, Ebûlhattab'es - Sûdûsî, hâfız ve tâbiündendir.

«Kendileri için menfaatli olan şeyleri müşahede ve elde etsinler diye.» (22 - Hacc: 28) buyurmuştur.

Bâzı âlimler bu menfaat, hac mevsiminde ticaret kazancı ve âhrette alacakları mükâfattır dediler. Seleften birisi bu âyet-i celileyi duyunca: "Kâbenin Rabbine kasem ederim ki, Allahu Teâlâ ziyaret edenleri affedecektir" demiştir. Yine,

«لَا قَعْدَنَ لَهُمْ صِرَاطُكَ الْمُسْتَقِيمَ»

«Onlar için senin sırat-ı müstakiminde oturur ve onları saptırırın.» (7 - A'raf: 16) âyet-i celilesinin tefsirinde "sırat-ı müstakîmi" hac yolu diye tefsir etmişlerdir. İnsânları menetmek için şeytân bu yol üzerinde oturur. Resûl-i Ekrem (S.A.) :

«مَنْ حَجَّ الْبَيْتَ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ
كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ»

«Kim ki hac eder, kötü söz konuşmaz ve istikametten ayrılmazsa, annesinden yeni doğmuş gibi, bütün günâhlarından sıyrılır.» (792) buyurmuştur. Yine bir hadisinde :

«مَا رُنِيَ الشَّيْطَانُ فِي يَوْمٍ أَصْغَرَ وَلَا أَكْثَرَ وَلَا أَحَقَرَ وَلَا أَغْيَظَ
مِنْهُ يَوْمَ عَرَفَةَ»

«Şeytân, arefe günündekinden daha zelil, rezil, hakîr ve kinli olarak başka bir günde görülmez.» (793) buyurmuştur.

Allahu Teâlâ'nın aff-ı umûmisini ve nâzil olan geniş rahmetini müşahede ettiği için arefe günü şeytânın en büyük perişanlık günüdür. Zira denildi ki :

«إِنَّ مِنَ الذُّنُوبِ ذُنُوبًا لَا يُكَفَّرُهَا إِلَّا الْوُقُوفُ بِعَرَفَةَ»

(792) Buhâri ile Müslim, Ebû Hüreyye'den.

(793) Mâlik.

«Günâhlar arasında öyleleri var ki onları ancak Arafatta Vakfe-
de bulunmak mahveder.» (794) buyurmuştur. Bu hadisi Ca'fer Bin
Muhammed, Resûlullah'a isnad etmiştir.

Mukarreblerden, keşif ve kerâmet sâhibi bir zât; Arafatta İblisi
insân sûretinde gördü. Baktı ki zayıf, benzi soluk, gözü yaşlı, kambu-
ru çıkmış perişan bir vaziyettedir. Bunun üzerine bu zât İblise şöyle
sordu :

— Niçin gözüün yaşlıdır. Kim ağlattı seni? İblis :

— Ticaret fikri olmaksızın hacıların Arafata çıkması. Baktım ki
maksatları yalnız Allah rızası için hac etmek emellerine ulaşır ve Al-
lahu Teâlâ onları boş çevirmez, diye korktum ve işte buna üzümlere
ağladım, dedi. O zât :

— Ya seni zayıflatan şey nedir? İblis :

— Hac yolunda atların (Hacıları getirmekten mütevellid) inle-
yip kışnemeleridir. Bu benim yolumda olsaydı benim için daha sevim-
li olurdu, dedi. O zât.

— Ya benzini solduran nedir? İblis :

— İslâm cemaatinin tâat ve ibâdetinde birbirleriyle yardımlaş-
masıdır. Şâyet isyânda birbirlerine yardım etselerdi ben sevinirdim,
dedi. O zât :

— Ya seni çökertip böyle belini kıran nedir? İblis :

— Kulun, "Allahum! Senden hüsn-i hatime temenni ederim. (Son
nefesimde imân-ı kâmil ile dünyâdan ayrılmak isterim) diye yalvar-
ması. Ben de vay bana, ben bunu nasıl acaba düşürüp amelini kend-
sine beğendireceğim derim. Ve benim bu şekil çalışacağımı anlıyaca-
ğından korkarım da ondan, dedi. Yine Peygamber Efendimiz :

«مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا فَمَاتَ أُجْرِي لَهُ أَجْرُ الْحَاجِّ
الْمُعْتَمِرِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ، وَمَنْ مَاتَ فِي إِحْدَى الْحَرَمَيْنِ لَمْ يُغْرَضْ
وَلَمْ يُحَاسَبْ وَقِيلَ لَهُ ادْخُلِ الْجَنَّةَ .»

«Hac veyâ umre niyetiyle evinden çıkıp yolda ölen kimsenin def-
terine kıyâmete kadar hac ve umre sevâbı yazılır. Mekke veyâ Medi-

ne'de ölen ise, mahkemeye arzedilmez, hesâba çekilmez, kendisine [buyur] cennete gir denilir.» (795)

Diğer bir hadîsde Resûl-i Ekrem :

«حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَحَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ لَيْسَ لَهَا جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ»

«Hacc-i mebrûr, bütün varlığı ile dünyâdan hayırlıdır. Makbûl haccın mükâfâtı, ancak Cennettir.» (796) buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz :

«الْحُجَّاجُ وَالْعَمَّارُ وَقَدْ أَلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَزَوَّارُهُ إِنْ سَأَلُوهُ
أَعْطَاهُمْ وَإِنْ أَسْتَغْفَرُوهُ غَفَرَ لَهُمْ وَإِنْ دَعَوْا أُسْتَجِيبَ
لَهُمْ وَإِنْ شَفَعُوا شُفِّعُوا»

«Hac ve umre edenler, Allahın Teâlâ'nın cemâati ve ziyâretçileridir. İsterlerse, [istediklerini] verir, istiğfar ederlerse mağfiret eder, duâ ederlerse icâbet eder ve şefa'at etmek isterlerse şefa'atlerini kabûl eder.» (797) buyurmuştur.

Ehl-i Beytten rivâyet edilen müsne'd bir hadîste :

«أَعْظَمُ النَّاسِ ذَنْبًا مَنْ وَقَفَ بِعِرْفَةَ فَظَنَّ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَغْفِرْ لَهُ»

«İnsânların en büyük günâhkârı Arafat vakfesinde bulunup da, Allahın Teâlâ'nın kendisini mağfiret etmediğini zannedendir.» (798)

İbn Abbâs (R.A.)'dan Resûl-i Ekrem (S.A.) :

(795) Birinci kısmı Beyhakî, ikinci kısmı Dârekutnî rivâyet etmiştir.

(796) Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den.

(797) İbn Mâce, Ebû Hüreyre'den.

(798) Hatib.

«يَنْزِلُ عَلَى هَذَا الْبَيْتِ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةٌ وَعِشْرُونَ رَحْمَةً: سِتُونَ لِلطَّائِفِينَ، وَأَرْبَعُونَ لِلْمُصَلِّينَ، وَعِشْرُونَ لِلنَّاظِرِينَ»

«Şu beyte hergün yüzyirmi rahmet iner: Altmış tavaf edenlere, kırkı namâz kılanlara, yirmisi de beyte bakanlara bölünür.» (799) buyurdu. Yine haberde :

«إِسْتَكْشِرُوا مِنَ الطَّوَافِ بِالْبَيْتِ فَإِنَّهُ مِنْ أَجَلِّ شَيْءٍ تَجِدُونَهُ فِي صُحُفِكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَغْبَطِ عَمَلٍ تَجِدُونَهُ»

«Kâbeyi çok tavâf edin, zira kıyâmet günü sahifelerinizde bulacağınız amellerin en kıymetlisi ve en çok heves edilenlerinden-
dır.» (800) buyurmuştur.

Bunun için hac ve umre olmaksızın iptida tavâf etmek müstehabtır. Yine haberde :

«مَنْ طَافَ أَسْبُوعًا حَافِيًا حَاسِرًا كَانَ لَهُ كَعِتَقِ رَقَبَةٍ، وَمَنْ طَافَ أَسْبُوعًا فِي الْمَطَرِ غُفِرَ لَهُ مَا سَلَفَ مِنْ ذَنْبِهِ»

«Bu beyti yedi kere başı kabak, yalın ayak tavâf eden, bir köle azad etmiş gibidir. Yağmur altında yedi kere tavâf edenin geçmiş günâhları mağfiret edilir.» buyurulmuştur.

Denildi ki, Allahu Teâlâ vakfede bir kimsenin bir günâhını affettiği zamân, Arafatta bulunan bütün insanların o günâhını affeder. Bâzı selef diyor ki: Arefe, cum'a gününe tesadüf ederse bütün Arafatta bulunanlar mağfiret edilirler. Dünyânın en faziletli günü işte o gündür. Resûl-i Ekrem (S.A.) Veda Haccını o gün yapmıştır. Tam Arafatta bulunduğu sırada :

(799) İbn Hibban «Zuafa'da.

(800) Bu ifâde ile kaynağı bulunamamıştır.

«الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا»

«Bugün dininizi ikmal ettim, nimetimi üzerinize tamamladım, sizin için din olarak İslâmı ihtiyâr ettim.» (5 - Mâide: 3) Âyet-i celilesi nâzil oldu. Bu husûsta yahudiler dediler ki: Bu âyet ki: Bu âyet bize nâzil olaydı biz o günü bayram ederdik. Ömer (R.A.) buyurdu ki: Bu âyet-i celile Resûl-i Ekrem'e Arafattan iki bayram gününün bir arada bulunduğu bir günde nâzil oldu. Zira o gün, hem cum'a, hem de arefe günü idi.

Yine Resûl-i Ekrem (S.A.) bir hadisinde :

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ وَلِمَنْ اسْتَغْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ»

«Allahım! Hacıları ve Hacıların mağfiret dilediği kimseleri affeyle.» (801) buyurmuş ve duâ etmiştir.

Rivâyet olundu ki Ali Bin Muvaffak Resûlullah (S.A. V.) için birkaç defa hac etmiştir. Kendisi şöyle anlatıyor :

Rüyâmda Resûl-i Ekrem'i gördüm, buyurdular ki :

— Ey Muvaffak'ın oğlu benim için hac ettin, değil mi? Ben :

— Evet yâ Resûlallah, dedim. Peygamberimiz :

— Benim için telbiye ettin değil mi? buyurdu, ben de :

— Evet yâ Resûlallah, dedim. Peygamberimiz :

— Ben de kıyâmet günü, insânlar hesâbın şiddeti içinde kıvrılıp dururken seni elinden tutup Cennete götürmek sûretiyle bu iyiliğine mukabelede bulunacağım, buyurmuştur.

Mücâhid ve diğer bâzı âlimler: Hacılar Mekke-i Mükerreremeye girdikleri vakit melekler onları karşılar, develere binenlere selâm verir, merkeplere binenler ile müsafaha eder, yayalar ile de kucaklaşırlar, demişlerdir.

Hasau-ı Basri: Ramazân-ı şerifin, muharebenin ve Haccın akabinde ölenler şehittir, dedi. Hazret-i Ömer (R.A.) "Hacılar mağfiret edildiği gibi, Zilhicce, Muharrem, Sefer ve Rebîülevvelin

yirmisine kadar kimler için mağfiret dilerlerse onlar da affedilirler" buyurmuştur.

Hıcaza giden hacıları teşyi, gelenleri de günâha girmeden, istik-bai edip gözlerinden öpmek ve onlardan duâ istemek Selef-i sâlihînin güzel âdetlerindendir.

Ali Bin Muvaffak anlatıyor: "Arefe gecesi Mina'da Mes-cid-i Hayf'da uyuyordum. Rüyâmda yeşil iki meleğin semâdan indik-lerini gördüm. Birisi arkadaşına:

— Ya Abdullah? diye seslendi. Arkadaşı:

— Buyur ey Allahın kulu diye mukabelede bulundu. Öteki:

— Bu sene Kâbe'yi ziyaret edenlerin kaç kişi olduğunu biliyor musun? dedi. Arkadaşı:

— Hayır bilmiyorum, diye cevâb verdi. Öteki melek:

— Tam altı yüz bin ziyaretçi var, dedi ve devâmla:

— Bunlardan kaç kişinin haccı kabul olunduğunu biliyor mu-sun? diye sordu. Arkadaşı:

— Hayır bilmiyorum, diye cevâb verince, yine ötekisi:

— Yalnız altı kişinin haccı kabul edilmiştir, dedi.

Ali Bin Muvaffak sözlerine devam ederek, sonra onların yükselip gözden kaybolduklarını gördüm ve korku içinde uyandım. Haccımın kabul olup olmayacağından son derece endişe ediyordum. Çünkü altı yüz bin kişi arasından seçilen altı kişi arasına girmek benim için çok uzaktı. Bu düşünce ile Arafatta Meş'ar-i Harâm'da bulunurken uyuya kaldım. Tam bu sıra yine aynı kıyafette aynı melekleri gördüm. Aynı şekilde biri diğerine seslenip öbürü de cevâb verdikten sonra:

— Azîz ve celîl olan Rabbimizin bu geceki hükmünü biliyor musun? dedi.

— Bilmiyorum deyince, diğeri:

— Altı kişinin her birine yüzbin kişi bahşetti, dedi. Yâni altı yüz bin kişinin hepsini affetti.

Ali Bin Muvaffak tam bu sırada büyük bir neş'e ve sevinç içinde uyandım, dedi.

Yine bu zât anlatıyor: Bir seneki haccımda haccı kabûl olmayanları düşündüm ve "Allahım bu seneki haccımın sevâbını haccı kabûl olmayanlara verdim" dedim. O gece Allahu Teâlâ'yı rüyâmda gördüm; Rabbim bana:

— Ya Ali! Sehâveti ve sehâvet etmeğî ben yaratmış iken sen bana karşı cömertlik mi yapıyorsun? diye buyurdu ve cömertlerin cömerdi, kerem sâhiblerinin en keremlisi Ben'im. Herkesten ziyâde sehâvet ve kerem göstermeğe lâyık olan Ben'im. Haccını kabûl etmediklerimin hepsini, haccını kabûl ettiklerime bağışladım, buyurdu.

II. Kâbe ve Mekke-i Mükەرreme'nin Faziletleri:

Resûl-i Ekrem Sallâllahu aleyhi ve sellem bir hadîste :

«إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ وَعَدَ هَذَا الْبَيْتَ أَنْ يَحْجَّهُ فِي كُلِّ سَنَةٍ سِتْمِائَةَ أَلْفٍ، فَإِنْ نَقَصُوا أَكْمَلَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، وَإِنَّ الْكَعْبَةَ تُخْشَرُ كَالْعُرُوسِ الْمَرْقُوفَةِ وَكُلُّ مَنْ حَجَّهَا يَتَعَلَّقُ بِأَسْتَارِهَا يَسْعَوْنَ حَوْلَهَا حَتَّى تَدْخُلَ الْجَنَّةَ فَيَدْخُلُونَ مَعَهَا»

«Allahü Teâlâ, her sene [asgarî] altıyüzbin kişinin Kâbe'yi ziyaret edeceğini vadetti. Şayet daha az olurlarsa, Melekler ile onları tamamlar. Kâbe, zıfafa hazırlanan duvaklı gelin gibi süslü olduğu hâlde başrolacaktır. Onu tavâf eden herkes örtüsünün eteklerine sarılacak, Cennete girinceye kadar etrafında dönecek ve onunla beraber Cennete gireceklerdir.» (802) buyurdu.

Yine haberde :

«إِنَّ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ يَأْقُوتَةٌ مِنْ يَوَاقِيتِ الْجَنَّةِ، وَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُ عَيْنَانِ وَلِسَانٌ يَنْطِقُ بِهِ يَشْهَدُ لِكُلِّ مَنْ أَسْلَمَهُ بِحَقٍّ وَصِدْقٍ»

«Hacerü'l - Esved, Cennetln yakutlarından, kıymetli taşlarından, bir taştır. Kıyâmet gününde iki gözü ve söyleyen dili olduğu hâlde haşrolacak kendisine hakkıyla ve sadakatle istilâm edenlerin lehine şahadet edecektir.» (803)

Peygamber Efendimiz onu sık sık öperdi. Yine rivâyet olunduğuna göre: "Sallâllahu aleyhi ve sellem, taşın üzerinde Allah'a secde ederdi. Resûl-i Ekrem (S.A.) bînitli üzerinde tavâf ederken asâsını Hacerü'l - Esved'e dokundurur ve onu öperdi."

(802) Kaynağı bulunamamıştır.

(803) Tirmizî.

Hazret-i Ömer (R.A.) de Hacerü'l - Esved'i öptü ve sonra:

«إِنِّي لَا أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لَا تَنْصُرُ وَلَا تَنْفَعُ وَلَوْ لَا أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ ثُمَّ بَكَى حَتَّى عَلَانَشِيجُهُ
فَالْتَفَتَ إِلَى وَرَائِهِ فَرَأَى عَلِيًّا كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ وَرَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ
يَا أَبَا الْحَسَنِ هَاهُنَا تُسَكِّبُ الْعِبْرَاتِ وَتُسْتَجَابُ الدَّعَوَاتُ، فَقَالَ
عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بَلْ هُوَ يَنْصُرُ وَيَنْفَعُ، قَالَ:
وَكَيْفَ؟ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمَّا أَخَذَ الْمِيثَاقَ عَلَى الذَّرِّيَّةِ كَتَبَ
عَلَيْهِمْ كِتَابًا ثُمَّ أَلْقَمَهُ هَذَا الْحَجَرَ فَهُوَ يَشْهَدُ لِلْمُؤْمِنِ بِالْوَفَاءِ
وَيَشْهَدُ عَلَى الْكَافِرِ بِالْجُحُودِ»

«Ben, senin, ne kârı ne de zararı dokunan bir taş olduğunu biliyorum, Resûl-i Ekrem (S.A.) in seni öptüğünü görmeyeydim, ben de seni öpmezdim” dedi ve ağladı hattâ inilti ve hıçkırığı duyuldu. Sonra ardına baktı ve Hazret-i Ali (R.A.) yi gördü ve Ya Ebâ Hasan! İşte burada göz yaşları dökülür ve burada duâlar kabul olur, dedi. Bunun üzerine Hz. Ali, Hz. Ömer’e hitâben: Yâ Emire'l - Mü'minin! [Bu taşın] hem zararı ve hem de kârı olur, dedi. Hazret-i Ömer: Nasıl olur? deyince Hazret-i Ali: “Allahu Teâlâ Âdemin zürriyetinden ahd-i misak aldığı vakit onu yazdı ve bu taşın içine koydu. İşte bu taş, mü'minlerin, vefa edip sözlerinde durduklarından lehlerine, kâfirlerin de inkâr ettikleri için aleyhlerine şehâdet edecektir,” dedi.» (804)

İşte, Hacer-i Esved'i istilâm esnâsında okunanı:

«اللَّهُمَّ إِيْمَانًا بِكَ وَتَصْدِيقًا بِكِتَابِكَ وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ»

«Allahım! Sana imân eder; kitabımı tasdik eder ve ahdimizde dururuz.» duâsının mânâsı da budur.

(804) Buhârî ile Müslim.

Hasan-ı Basrî (R.A.) anlatıyor: Kâbe'de bir gün oruç, hariçteki yüzbin güne, orada bir dirhem sadaka, hariçte yüzbin dirheme bedeldir. Her hasene ve iyilik için de böyledir.

Yine denildi ki yedi tavâf bir umreye, üç umre de bir hacca mua dildir. Sahih bir haberde :

«عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ كَحَجَّةٍ مَعِيَ»

«Ramazânda yapılan bir umre benim ile birlikte hac etmek gibidir.» (805) buyurulmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz :

«أَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ ثُمَّ آتَى أَهْلَ الْبَقِيعِ فَيُخْشَرُونَ مَعِيَ ثُمَّ آتَى أَهْلَ مَكَّةَ فَأَخْشَرُ بَيْنَ الْحَرَمَيْنِ»

«Haşırde yerden ilk kalkacak olan benim. Sonra Bakî' kabristânına giderim. Oradakiler benimle haşrolurlar. Sonra Mekke halkına giderim ve Mekke ile Medine arasında haşrolnrum.» (806) buyurmuştur. Yine haberde :

«إِنَّ آدَمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَضَى مَنَاسِكَهُ لَقِيَنَّهُ الْمَلَائِكَةُ فَقَالُوا بَرَّحَجَّكَ يَا آدَمُ لَقَدْ حَجَجْنَا هَذَا الْبَيْتَ قَبْلَكَ بِأَلْفَى عَامٍ»

«Âdem aleyhisselâm, menâsik-i haccı ifa ettiğinde, melekler gele rek kendisini tebrik etti ve haccın mebrûr olsun. Biz burayı senden iki bin sene evvel ziyaret ettik, dediler.» (807) diye vârid olmuştur.

(805) Buhârî ile Müslim, İbn Abbas'dan.

(806) Tirmizi.

(807) El-Mufaddal el-Cündî.

Yine eserde vârid oldu.

«إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَنْظُرُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ فَأَوَّلُ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْهِ أَهْلُ الْحَرَمِ وَأَوَّلُ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْهِ مِنْ أَهْلِ الْحَرَمِ أَهْلُ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، فَمَنْ رَأَاهُ طَائِفًا غَفَرَ لَهُ وَمَنْ رَأَاهُ مُصَلِّيًا غَفَرَ لَهُ وَمَنْ رَأَاهُ قَائِمًا مُسْتَقْبِلَ الْكَعْبَةِ غَفَرَ لَهُ»

«Azîz ve Celîl olan Allahu Teâlâ her gece yer ehline bakar. İlk baktığı Harem-i Şerîf halkı ve bunlardan ilk baktığı Mescid-i Harâm'da olanlardır. Tavâf ederken gördüğünü affeder, namâz kılar gördüğünü affeder, ayakta kibleye karşı duranı da affeder.» diye vârid olmuştur.

Evliyâullahdan biri keşif yolu ile şöyle anlatıyor: Düşmân baskınına uğraması korkulan bütün hudut şehirleri Basra'nın cenub-î şarkisinde bulunan Abadan için secde ederler, Abadan da Mekke derbendi için secde eder.

Denildi ki Kâbe-i Muâzzamayı her akşam bir Abdal (808) ve her sabah da bir Evtad (809) tavâf eder. Bunun sona ermesi, Kâbe'nin yerden ref' olunmasına sebep olacaktır.

Sabahleyin insânlar kalktıklarında Kâbenin yerinde bir şey kalmadığını görürler. Bu hâdis e ancak Kâbe-i Muazzama hariçten devâmî olarak yedi sene tavâf edilmedikten sonra olacaktır. Sonra Kur'ân-ı Kerîm, sayfelerden kaldırılır, millet sayfeleri ter temiz ve yazısız olarak bulurlar. Sonra da Kur'ân-ı Kerîm hâfızalardan silinir, sabahleyin kalkınca kimse bir kelime hatırlayamaz hale gelir. Sonra da insânlar bâzı şiirler ve câhiliyet, yâni eski zaman hikâyeleri ile meşgul olurlar. Sonra Deccâl çıkar. Peşinden İsa Aleyhisselâm inerek onu öldürür. Artık ondan sonra Kıyâmetin kopması, ayına giren gebe kadının akşam sabah doğurması gibidir. (810) Haberde şöyle vârid olmuştur.

(808) Abdal, peygamberlerin bedeli olarak velilerdir. Bunlar yedi kişidir artmaz ve eksilmezler. Biri ölünc e yerine başkası alınır. Allahu Teâlâ yedi kutayı onlar ile muhafaza eder.

(809) Evtad da dört kimsedir. Allahu Teâlâ bunlar ile şark, garb, şimâl ve cenûbu korur.

(810) Gazâlî'nin âlem-i kübrâdan anlattığı bâzı şeyler zayıf rivâyetlerdir. (Mütercim).

«إِسْتَكْثِرُوا مِنَ الطَّوَافِ بِهَذَا الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ يُرْفَعَ فَقَدْ هُدِمَ
مَرَّتَيْنِ وَيُرْفَعُ فِي الثَّالِثَةِ»

«Ref' olmadan [kaldırılmadan] Kâbe'yi çok tavâf edin, iki kere yıkıldı, üçüncüde ref' olacaktır.» (811)

Hazret-i Ali (R.A.) Resûl-i Ekremden (S.A.) Allahu Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu haber veriyor :

«إِذَا أَرَدْتُ أَنْ أُخَرِّبَ الدُّنْيَا بَدَأْتُ بِبَيْتِي فَخَرَّبْتُهُ ثُمَّ
أُخَرِّبُ الدُّنْيَا عَلَى أَثَرِهِ»

«Dünyâyı tahrip etmeği murad ettiğim zamân evvelâ beytimi [Kâbe'yi] yıkarım, sonra da dünyâyı harab ederim.» (812)

Mekke'de İkametiu Fazilet ve Kerahati :

Allahu Teâlâ'dan korkarak ihtiyatlı davranan bâzı âlimler Mekke-i Mükerrermede ikameti üç sebepten kerih görmüşlerdir :

1 — Birincisi kendisine darlık ve ağırlık gelmesi ve Beyte ünsiyet peyda etmek korkusudur. Her ikisi de Kâbe'ye karşı beslediği hürmeti azaltır. Bunun için Hazret-i Ömer, hac işi bitince herkesi memleketine sevkederdi.

2 — İkincisi de oradan ayrılmakla, yeniden heveslenerek kalbini oraya bağlamak ile bir daha ziyâretini sağlamak içindir. Çünkü Allahu Teâlâ Kâbe'yi insânlara dârüleman ve tekrar dönülecek bir mekân kılmıştır.

Ayrılık bu gelip gitmeyi ve gönülden ona bağlanmayı sağlar. Nitekim bazıları, «memleketinde olduğun hâlde kalbinin Kâbe'ye bağlı olması Kâbe'de durduğun hâlde oradan usanıp memleketini özlemenden çok daha hayırlıdır» demişlerdir.

Yine bâzı selef: «Niceleri var ki kendileri Horasan'da (yani uzak yerlerde) oldukları hâlde, Kâbe'yi tavâf etmekte olanlardan Kâbe'ye daha yakındırlar» demişlerdir.

3 — Üçüncüsü de bu muhterem beldede hatâyâ düşmek, isyan işlemek korkusudur. Çünkü (buradaki iyiliklerin mükâfatı çok olduğu

(811) Bezzâr, İbn Hibban ve Hâkim, İbn Ömer'den.

(812) Bu rivâyetin aslı bulunamamıştır.

gibi) hatâları da tehlikelidir, cezaları daha ağırdır. Makamın şerefi olduğu için burada isyan eden Gazab-ı İlâhiyi daha ziyâde hak eder.

Vüheyb b. el-Verd-i Mekki'den rivâyet olunmuştur. Diyor ki: «Bir gece Hatım'da namâz kılıyordum, tam bu sırada Kâ-beden gelen bir ses duydum şöyle ki: "Etrâfımda dönenlerin lüzumsuz düşünce, faldesiz dedikodu ve boş sözlerinden önce Allah'a sonra da sana şikâyet ederim Ya Cebrâil. Eğer kendilerini düzeltmez ve bu uygunsuz söz ve hareketlerinden vaz geçmezlerse öyle bir kuvvetle parçalanırım ki her parçam ve her taşım nereden alınmışsa tâ oraya kadar sıçrar gider ve darmadağın olurum" diyordu.»

İbn Mes'ud (R.A.);

— İnsân içinden geçirip de henüz yapmadığı kötülüklerden hiç bir belde de mes'ul değildir. Yalnız Mekke'de bunlardan da (aklından geçirdiklerinden de) mes'uldür dedi ve :

«وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَادِ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ»

«Orada [Haremde] zulüm ile haktan meyil ve ilhâdı murad edene biz elem verici azâbı tattırırız.» (22 - Hacc: 25) Âyetini delil olarak okudu.

Yâni orada iradesinden de mes'uldür. (813) Yine denildi ki, orada iyiliklerin mükâfatı kat kat fazla olduğu gibi, fenalıkların cezası da (iki) katdır.

(813) Ehemmiyetine binâen bu mevzûyu kısa da olsa biraz açıklamak istiyoruz. İnsânın kalbine gelenler birkaç kısma ayrılır: bunlardan, yapmasına azmetmediği ve yalnız kalbine gelip geçen şeylerden, iyilik olsun, fenalık olsun mes'ul değildir. Yapmasına karar verdiği şeyler de iyilik ve fenalık olarak ikiye ayrılır. Yapmak istediği iyilikleri kuvveden fiile çıkaracak imkânları yok ve fakat imkânları nisbetinde iyilikler yapıyorsa, o yapamadıklarının da tam bir mükâfatını alacaktır.

Fenalıklara gelince: Bunlar da ikiye ayrılır, biri yalnız kalb ile alâkah fenalıklar, diğeri de âzalar ile alâkalı olan fenalıklardır.

A) Kalbi ile alâkalı olanlar, haset, nifak, küfür... gibi. Bunlardan nerede olursa olsun, tam mânâsıyla mes'uldür. Çünkü bunlar kalbin işidir.

B) Âzalar ile alâkah fenalıklara kalbinden karar vermesine gelince, bunları yapmamak da iki şekilde olur :

1 — Karar verdiği fenahğa hiç bir mahzûr ve engeli olmayıp bütün imkânlarını hazırladığı hâlde yalnız Allah korkusundan o fenalıktan vaz geçmiş olmasıdır. Buna göre yine bir sevâbı hak etmiştir.

2 — Maddî engel, mahzûr ve imkânsızlıklar dolayısıyla yapamıyorsa, bundan mes'uldür, fakat mes'uliyeti bilfiil işlemiş olan gibi değil, yalnız niyet, kasıt ve azm cezasıdır. Çünkü Âyet-i Celîlede: "Muhakkak göz, kulak ve kalb hepsi mes'uldür." bu yurulmuştur.

İbn Abbâs (R.A.):

«الإحتکار بمكة من الإلحاد في الحرم»

«Mekke'de ihtikâr, Hareme hürmetsizlik ve Haremde bakılan ayrıl-maktır.»

Denildi ki orada (Mekke'de) yalan konuşmak da aynı hükümde-dir. Yine İbn Abbâs "Rûkye'de yetmiş günâh, Mekke'de bir günâhtan benim için daha ehvendir." buyurdu. Rûkye, Mekke ile Taif arasında bir yerdir. Hürmetsizlik olur korkusu ile Mekke'de ikamet eden bâzı zevat, kaza-ı hâceti için haremın dışına, Hill'e yâni serbest bölgeye çı-karlardı. Bâzıları bir ay orada kaldıkları hâlde saygısızlık olur diye yan olarak dahi yatmamışlardır. Mekke'de kalınmaması için bâzı âlimler, Mekke evlerinin kiraya verilmesini de mekruh saymışlardır.

Burada kalmanın mekruh olması makamın şerefini nakzeder sanma. Zira bu kerahat, insânların zâfiyetinden ve bu makamın hak-kına lâıykıyle riâyet edemediklerindendir. "Burada kalmamak daha faziletlidir demek, usanarak ve kusur işleyerek orada kalmaktan daha faziletlidir" demektir. Yoksa hakkına riâyet edilerek orada kalırsa en efdal makam olduğunda şübhe yoktur. Fakat o hakka riâyet ede-bilecekler nerede? Nasıl en efdal makam olmasın ki Resûl-i Ekrem (S.A.) Mekke'ye döndüğü vakit Kâbe'nin karşısına geçerek :

«إِنَّكَ لَخَيْرُ أَرْضِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَأَحَبُّ بِلَادِ اللَّهِ تَعَالَى وَلَوْلَا أَنِّي
أَخْرَجْتُ مِنْكَ لِمَا خَرَجْتُ»

«[Ey Kâbe] Allahu Teâlâ'nın yarattığı en hayırlı ve memleketler içersinde en çok sevdiğim yer sensin. Eğer senden çıkarılmayaydım ben de çıkmazdım.» (814) buyurmuştur. Yine nasıl en şerefli yer ol-masın ki, O'na, yalnız bakmak bile ibâdettir. Yukarıda anlattığımız gibi orada yapılan iyiliklerin mükâfatı kat kat fazladır.

III. Medine-i Münevvere'nin Diğer Memleketlerden Üstünlüğü:

Mekke-i Mükerreme'den sonra, Resûl-i Ekremin şehri olan Medi-ne-i Münevvere'den daha faziletli bir belde yoktur. Burada da tâat ve ibâdetin ecrı kat kat fazladır. Nitekim Peygamber Efendimiz :

(814) Tirmizî ve Nesefî, Abdullah b. Adiyy b. Hamra'dan.

«صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيْمَا سِوَاهُ
إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ»

«Benim şu mescidimde bir namâz, Mescid-i Harâm'dan başka, bütün mescidlerde kılınan, bin namâzdan daha hayırlıdır.» (815) buyurmuştur. Bunun gibi, Medîne'de yapılan her amel, diğer beldelerde yapılanlardan bin derece fazla mükâfat alır. Medîne'den sonra üçüncü derecede gelen Kudüs'teki Beyt-i Makdis = Mescid-i Aksa'dır. Burada kılınan bir namâz fazilet bakımından sâir mescidlerde kılınan beşyüz namâza muadildir. Diğer ameller de böyledir. İbn Abbâs (R. A.)'ın rivâyetinde, Resûl-i Ekrem (S.A.):

«صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِ الْمَدِينَةِ بِعَشْرَةِ آلَافِ صَلَاةٍ، وَصَلَاةٌ
فِي الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى بِأَلْفِ صَلَاةٍ، وَصَلَاةٌ فِي الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ بِمِائَةِ أَلْفِ صَلَاةٍ»

«Medine Mescidinde bir namâz, [diğerlerinde] oobin namâza; Mescid-i Aksa'da namâz bin namâza; Mescid-i Harâm'da [Kâbe'de] bir namâz, yüzbin namâza muadildir.» (816) buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz:

«مَنْ صَبَرَ عَلَى شِدَّتِهَا وَلَا وَاْنِهَا كُنْتُ لَهُ شَفِيعاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

«Kim ki onun [Medine'nin] güçlük ve darlığına katlanırsa, kıyâmet günü, ben ona şefa'atci olurum.» (817) buyurmuştur.

(815) Buhâri ile Müslim, Ebû Hüreyre'den.

(816) Tamamı bir atada bulunamıyan garip bir hadistir.

Birinci hadis sahihtir. Yalnız dikkât edilecek mühim nokta, bir namâzın bin namâza muadil olması, bir namâzın bin namâz yerine sayılacağı mânâsında değildir. Ne kadar kıymetli olursa olsun, bir namâz yine ancak bir namâzdır. Meselâ elli liraya bir elbise alınabileceği gibi, beş bin lira ve daha fazlasına da bir elbise abnıyor. Nihâyet ikisi de aynı büyüklükte birer elbiseden ibârettir. İki elbise yerine geçmez. Namâzların değeri de böyledir. (Mütercim)

(817) Müslim, Ebû Hüreyre den.

Diğer bir hadisinde :

«مَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلَيْمَتْ فَإِنَّهُ لَنْ يَمُوتَ بِهَا أَحَدٌ إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعاً أَوْ شَهِيداً يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

«Gücü yeten, Medine'de [kalsın ve orada] ölsün; çünkü burada kim ölürse kıyâmet gününde ben ona şefaatçi olurum.» (818) buyurmuştur. Bu üç beldeden başka, Allah'ın beldeleri derece bakımından müsavıdır. Yalnız Serhadler - derbendler - Hudut bölgeleri de ayrı değer taşırlar. Oralarda bulunup hudut bekçiliği yapmakta da büyük faziletler vardır. En faziletli mescidler bu üç tanesi olduğu içindir ki Peygamber Efendimiz :

«لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ : الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ الْمَسْجِدِ هَذَا وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى»

«Yolculuk [kasden] ancak üç mescid için yapılır; Mescid-i Harâm, benim [Medine'deki] şu mescidim ve bir de Mescid-i Aksa.» (819) buyurmuştur.

İslâm Büyüklerini ve Evliyânın Kabirlerini Ziyâret :

Bâzı âlimler bu hadise dayanarak İslâm büyüklerinin ve sâlihlerin kabirlerini ziyâretin memnuiyetine zâhib olmuşlardır. Bana göre böyle değil. Belki onları ziyâret ile emir olunmuştur. Nitekim Peygamber Efendimiz :

«كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَرُزُّوْهَا. وَلَا تَقُولُوا هُجْرًا»

«Ben sizi, kabir ziyâretinden men etmiştim; [siz] kabirleri ziyâret edin ve [onlar hakkında] fena söylemeyin.» (820) buyurmuştur. (Kavaidü'l-Akaid Kitâbında buna dair izahat vardır.) Hadis mescid hakkındadır. Büyükler başka, mescidler ise başkadır. Çünkü bu üç

(818) Tirmizî ve İbn Mâce, İbn Ömer'den.

(819) Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre ve Ebû Said'den rivâyet etmişlerdir.

(820) Müslim, Bureyde bin Asid'den.

mescidden başka diğer mescidler arasında fark yoktur. Mescidsiz de bir memleket olmadığına göre başka mescide gitmekte bir mânâ yoktur. Fakat büyükler (fazilet bakımından) müsavi değildir. Her birinin ziyaretindeki bereket, Allah katındaki mevkiine göre değişir. Demek ki Allah rızası için büyüklerin ziyaretine gidilir ve bu ziyaret Allah Teâlâ'nın rızasına uygun bir şekilde yapılır. Ancak bir yerde mescid var iken başkasına gitmeğe lüzum yoktur. Yalnız, bulunduğu muhitte mescid yoksa o zaman gider veyâ isterse tamâmen oraya göç eder.

Sonra, ne olyadı bileydim büyükleri ve kabirleri ziyaretten men' etmek isteyen bu zât; İbrâhîm, Musâ, Yahya (salât ve selâm onlara olsun) hazeratının ve diğer peygamberlerin kabirlerini ziyaretten de men' ediyor mu? Eğer ediyorsa bu açık bir muhaldir. Bunların ziyaretini uygun buluyorsa, evliya, ulema ve sulâha kabirlerinin kabahati ne? Onlar da bunların peşinden gelen zâtlardır. Hayatta olan âfimleri ziyaret maksadı ile yolculuk meşrû olduğu gibi, sâlih mevtâları ziyaret için yolculukta da bir mahzur yoktur.

Bu anlattığımız, istifade maksadıyla ziyaret için başka memleketlere gitmek isteyenler hakkındadır. Bir yerde ikamete gelince :

Memleketinde geçiml iyl. olanın, ilim edinmek maksadı yoksa, olduğu yerde kalması daha doğrudur. Eğer memleketinde vaziyeti iyl değilse; o zamân, dininin selâmeti için tenha, şâlim ve huzur içinde ibâdet yapabileceği bir yer seçer ve işte burası onun için en faziletli bir mevki olur. Nitekim Peygamber Efendimiz :

«الْبِلَادُ بِلَادُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالْخَلْقُ عِبَادُهُ فَأَيُّ مَوْضِعٍ رَأَيْتَ فِيهِ رِفْقًا فَأَقِمَّ وَاحْمِدِ اللَّهَ تَعَالَى»

«Memleketler Allahu Teâlâ'nın yarattığı yerler, insanlar da Allahu Teâlâ'nın kullarıdır. Nerede huzûr bulursan orada otur ve Allahu Teâlâ'ya hamd eyle.» (821) buyurmuştur.

Yine haberde :

«مَنْ بُورِكَ لَهُ فِي شَيْءٍ فَلْيَلْزِمَهُ وَمَنْ جُعِلَتْ مَعِيشَتُهُ فِي شَيْءٍ فَلَا يَنْتَقِلُ عَنْهُ حَتَّى يَتَغَيَّرَ عَلَيْهِ»

«Bir şeyde bereket ve huzûr bulan kimse ondan ayrılmasın. Bir memlekette geçimi temin edilen kimsenin geçimi huzulmadan oradan ayrılmasın.» (822)

E b ü N u a y m : Baktım ki Süfyân-ı Sevri çantasını koltuğuna ayakkabılarını eline aldı (ve yola koyuldu gidiyor) nereye gidiyorsun diye sordum, Süfyân: «Çantamı para ile doldurabileceğim bir memlekete gidiyorum,» dedi. Başka birisinin anlattığına göre: Süfyân'a nereye gidiyorsun diye sorduğunda, Süfyân: «Bir köyde ucuzluk olduğunu duydum orada ikamet etmeğe gidiyorum» dedi. Bunu niye yapıyorsun, böyle şey olur mu? diye de; «Evet olur. Bir memlekette bolluk ve ucuzluk olduğunu duyduğun vakit oraya git (bunda bir mahzur olmadığı gibi) dinin selâmetinedir. Hem de huzûr içinde yaşarsın» diye cevâb vermiştir. Yine Süfyân-ı Sevri, öyle fena bir zamândayız ki, sıradan insânlara bile itimad yok, nerde kaldı meşhûrlara itimad. Bu zamân intikal zamânıdır. Kişi, dinini korumak için memleket memleket dolaşmak mecburiyetindedir, dedi.

Yine bu zât: Vallahi hangi memleketin daha sâlim ve sâkin olduğunu bilemedim, dedi. Kendisine:

— Horasan memleketi sâlimdir, diyenlere :

— (Güzel ama) Muhtelif mezheblere ve bozuk fikirlere sahne olmuş bir yerdir, diye cevâb verdi.

— Şam nasıl? dediler. Süfyân :

— Orası da şan ve şöhrat yeri. İnsânı parmak ile gösterirler, dedi.

— Irak nasıl? dediler. Süfyân :

— (Şeytanın boynuzu orada) Orası cebbârlar memleketidir.

— Mekke nasıl? Süfyân :

— (Orası da ziraat memleketi olmadığı için kıtlık yüzünden) Keşeyl, (oranın hakkını edâ için de tâat, ibâdet bakımından) bedeni ertir, demmiştir.

Mekke'de mücâvir kalmak isteyen yabancı bir zât, Süfyân-ı Sevri'ye, bana vasiyet eyle dedi? Süfyân Rahmetullahi aleyh, sana üç vasiyetim var, dedi.

1 — Birinci safta namâz kılma,

2 — Kureysliler ile arkadaş olma,

3 — Sadakayı âşikâre verme.

Ön safta kılmasını uygun bulmadığı, orada tanınır, bulunmadığı vakit aranır. Bu sûretle amelîne riyâ karışır korkusundandır. (Kureysî ile sohbet ve sadakayı âşikâre vermekte de hâl böyledir.)

İKİNCİ FASIL

İKİNCİ FASIL; HACCIN VÜCÛB VE SİHHATİNİN ŞARTLARI,
ERKÂNI, VÂCİBLERİ VE KAÇINILMASI İCÂB EDEN
MES'ELELER BEYÂNINDADIR

Haccın şartları : Haccın sıhhatinin iki şartı vardır: Onlar da vakit ve müslümân olmaktır. Sabî çocuğun haccı sahihtir. Çocuk akıl erdirebiliyorsa kendisi ihrama girer, akıl erdiremiyorsa velisi onun namına bu işleri idare eder. Onun namına da kendisi için yaptığı gibi hac işlerini yapar (Hanefilere göre bu câiz değildir). Haccın mevsimi, Şevval, Zilkade ve Zilhiccenin onuna kadardır. Şevvalden evvel hac için ihrama girilmez. Ondan evvelki ihram umredir. Sene'nin her mevsiminde umre olur. Fakat Mina'da cemreler ile meşgul olan kimsenin umre için ihrama girmesi doğru olmaz. Çünkü umre işiyle uğraşamaz.

Farz olan hacdan sayılabilmesi için aranan şartlar beştir:

- 1 — Bulûğ, (ergenlik çağında olmayanlar fûrûğ ile mükellef değildir),
- 2 — İslâmî, (kâfirler fûrûğ ile mükellef değil.)
- 3 — Akıl, (hitab-ı şariat akla mevkuttur, mecnunlar mükellef değil.)
- 4 — Hürriyet, (köleler servet sâhibi olmadıkları için hac ile mükellef değil.)
- 5 — İstitâat, (Allah, kimseye, yapamadığını teklif etmez.)

Hac kime farz ise, umre de ona farzdır. (İmâm-ı Âzama göre, "umre" sünnettir.) Oduncu veya otcu olmadığı hâlde ziyâret veya ticâret gibi herhangi bir maksatla Mekke'ye girmek isteyen bir kavle göre ihrâma girmek lâzımdır. Sonra ya umre veya hac ederek ihrâm'dan çıkar. (İmâm-ı Şâfiî'nin bu husûsta iki kavli var; birisinde sünnettir, diğer kavlinde eğer sık sık girip çıkmıyor veya muharebe için girmiyorsa ihrâma girmesi vâcibdir. Çünkü Peygamber Efendimiz Mekke'nin fethinde başı miğferli olarak şehre girmiştir. Her ne kadar Ebû Süfyan ile muahede ettiyse de diğer Mekkelilerin bunu dinlememek ihtimâli vardır. İmâm-ı Âzama göre her ne maksatla olursa olsun mükerrer olsun harp için olsun ihrâma girmesi vâcibdir. Resûl-i Ekrem'in ihrâma girmemesi o âna mahsustur. Nitekim Ebû Süreyh'in Peygamber Efendimizden rivâyet ettiği hadis, bunu sarîh olarak ifade etmektedir. Mütercim.)

İstitâat, yâni gücü yetmek iki nevidir :

A) Hacca mübâşeret etmek, bunun da biri kendisinde, diğeri yolda diğeri de kalbte olmak üzere üç sebebi vardır :

1 — Kendisinde aranan sebep, sıhhattir, vâsıtalara binmekte ve menâsik-ı hacı ifada zorluk çekmemektir.

2 — Yolda aranan, emin tariktir. Yolda can, mal ve ırz masuniyeti olmalıdır. Yiyecek maddeleri kolayca temin edilmeli, tehlikeli denizler, kuvvetli ve korkunç düşmânlar olmamalıdır.

3 — Malda aranan sebep, gidip gelinceye kadar hem kendisinden ve hem de üzerine nafakası borç olanlara yetecek yiyeceği olması. Ayrıca borcunu ödeyecek, binitine yetecek ve diğer masraflarını karşılayacak paraya sâhib olmaktır.

B) İkinci nevi, ayakları tutmayan (kötürüm) kimsenin, başkasına para verip hakkını yaptıracak servete sâhib olmasıdır. Vekil olacak zât, kendi hakkını yaptıktan sonra bir de onun için hac eder ve ona ancak binit parası verir. (İmâm-ı Âzama göre bu gibilere hac borç değil, fakat başladıktan sonra olursa vekil tutar). Böyle ayakları tutmayan kimsenin oğlu veya torunu kendisi için hac ederse istitâati yâni gücü var demektir ve hakkına sayılır. (İmâm-ı Âzam ve Ahmed bin Hanbel bunu kabûl etmez, amelin sevâbını verebilir fakat, başkasının gücü, başkası için gün ve kudret sayılmaz.)

Fakat evlâd, malını vermekle babasının istitâati sayılmış olmaz. Zira beden ile evlâdın babasına hizmetinde baba için şeref var. Fakat malını vermesinde babasını minnet altına alması vardır.

(Bu şartları haiz olup) gücü yeten kimseye, hac etmek farzdır; ancak bu farz fevri değil, gelecek senelere tehir edilebilir. Fakat ne de olsa tehiri tehlikelidir. Eğer ömrünün sonunda da olsa hakkını yapabilirse, tehir mes'uliyetinden kurtarır; yok eğer hac etmeden ölürse, asi olarak Huzûr-ı İlâhiye gitmiş olur. Vasiyet etmese bile diğer borçları gibi malından bu borcu da ödenir. (Hanefilere göre, vasiyet etmez veya diğer borçları ödedikten sonra malının üçte biri bu vazifeye kılâyet etmezse, borç, vereseye intikal etmez, kendi zimmetinde kalır. Vasiyet etmiş ve malının üçte biri de kılâyet ediyorsa o zaman borç vereseye intikal eder). Hac nisabına malik olduğu sene kendisi hacca gitmemiş olup, hacca gidenler henüz hakkını yapmadan ölürse, hacdan mes'ul değildir.

Hac kendisine farz olup imkânları olduğu hâlde, bu vazifeyi ifa etmeden ölenlerin, Allah katında hâlleri pok perişandır.

Hazret-i Ömer (R.A.) «İmkânları olduğu hâlde hacca gitmeyenlerden cizye alınması için her tarafa yazıp emir göndermeği düşündüm» demiştir.

Said Bin Cubeyr, İbrâhîm Nahai, Mücâhid ve Tavus gibi zevât hac kendisine farz olduğu hâlde haccını yapmadan öleni bileydik namazını kılmazdık, demişlerdir.

Hattâ imkânları olduğu hâlde haccını yapmadan ölenlerin, bu sebepten, cenâzesine iştirâk etmeyenler de olmuştur.

İbn Abbâs (R.A.) vaziyetleri müsâlt olduğu hâlde zekâtını vermeyip haccını yapmadan ölenler, dünyâya geri dönmek isterler dedi. Ve :

« رَبِّ أَرْجِعُونِي لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ »

«Rabbim beni dünyâya döndür belki bu defa, kaybettiğimi ömür karşılığı amel-i sâlih işlerim.» (23 - Mü'minûn: 99, 100) âyet-i celîlesini okudu. Ve buradaki "kaybettiğim ömür"den maksat haccdır dedi.

HACCIN RÜKÜNLERİ

Haccın sahih olması için beş rüknü vardır:

- 1 — İhrâm, (niyet ve telbiye)
- 2 — Sonra tavâf, (Kâbe'nin etrafında dönmek)
- 3 — Sonra sa'y, (Safa ile Merve arasında gidip gelmek)
- 4 — Sonra Arafat'ta vakfe, (yâni orada bulunmak)
- 5 — Daha sonra tıraş olmaktır. (823)

Umrenin rükünleri de aynıdır. Yalnız Arafat vakfesi yoktur.

Terkinden kurban lâzım gelen vâcibler altıdır:

1 — Miykatta yâni muayyen yerlerde niyet edip ihrama girmek, niyet ve ihrâmsız o muayyen yerleri geçen hacılara bir koyun kurban kesmek icâb eder.

2 — Bayram günü Mine'de atılan Akabe Cemresi yâni yedi taş; bunu da terkedene, bilittifak kurban vâcibdir. (Hattâ Malikîlerden İbn Macişun bunun farz ve rükün olduğuna kâildir).

(823) Hanefîlere göre haccın farzları üçtür. Bunlardan birincisi olan ihram, yâni niyet şarttır. Rükün değildir. İkincisi arefe günü öğleden sonra olmak üzere Bayram gecesinin sabahının ilk vaktine kadar cüz'i bir miktar Arafatta bulunmaktır. Yâni Zil-hiccenin dokuzunu onuna bağlayan gece, sabah olmadan Arafata yetişebilen haccını yapmıştır. İsterse bir dakika olsun kâfidir. Üçüncüsü de bundan sonra tavaf-ı ziyaretir. Bu ikisi de rükündür. Bunlar bulundu mu farz olarak haccı ifa etmiştir. Diğerleri vâcib ve sünnetlerdir. (Mütercim).

- 3 — Arafatta akşamlamak,
- 4 — Müzdelife'de sabahlamak,
- 5 — Mine'de yatmak,
- 8 — Tavâf-ı vedâ.

Bir kavle göre, bunlardan birini terk edene yine kurban lâzımdır. İkinci kavle göre de bunlarda kurban kesmek müstehabdır. (824)

Haccı ifâ etmenin üç şekli vardır :

1 — Hacc-ı ifrâd: En efdâli budur. Önce Mikatdan yalnız hacca niyet eder ve menâsık-ı haccı bitirdikten sonra haremîn dışında "Hill'e" gelir, oradan umre için ihrâma girer ve tavâfını yapar. Umre ihrâmı için en makbul yer (Mekke ile Taif arasında Mekke'ye yedi mil veya altı fersah mesâfede bulunan) Cîrane'dir. Sonra (Medine yolunda Mekke'ye üç veya dört mil mesâfede veya bir fersah mesâfede bulunan, Hazret-i Âişenin minberi bulunduğu) Tenîm, daha sonra da Cidde yolu üzerinde ve bir konaktan az yedi mil mesâfede bulunan "Hudeybiye" kapısıdır. Yalnız hacca niyet edene kurban kesmek vâcib değildir. Nâfile olarak keser.

2 — Hacc-ı kıran: Mikatta ihrâma girerken hem hacca ve hem de umreye ikisine birden niyet eder. Abdest, guslün içine girdiği gibi burada da yalnız hac işlerini yapmak kifâyet eder. Yâni gusl eden abdestli de almış demektir. Şu kadar ki Arafata çıkmadan önce sa'y etmesi menâsık-ı hacca sayılırsa da tavâfı sayılmaz. Çünkü haccın tavâfı Arafattan sonradır. Haccı kıran'a niyet edene kurban vâcibtir. Yalnız Mekkeli olursa memieketi tamamen mikat olduğu için ona bu borç değildir.

(824) Hanefilere göre haccın vâcibleri :

- 1 — İhrâma miykattan girmek ve dikişsiz elbise giymek,
- 2 — Tavaftan sonra Safa'dan başlayıp Safa ile Merve arasında sa'y etmek ve iki mil arasında koşar gibi yapmak,
- 3 — Arafatta Arefe günü akşama kadar durmak ve akşamlamak,
- 4 — Müzdelife'de sabahlamak,
- 5 — Cemreleri atmak. Bayramın birinci günü öğleden önce Akabe'de 7 taş atmak, ikinci ve üçüncü günlerinde de üç yerde her gün yedisenden 21 taş atmak, yekûnu 49 taş eder. Üçüncü güne kahrısa 21 daha atar, yekûnu 70 taş eder.
- 6 — Kıran veya temettü' haccına niyet eden için kurban kesmek,
- 7 — Farz olan Ziyâret tavafını Bayram günlerinde yapmak,
- 8 — Tavafı abdestli ve avret yerleri kapalı olarak yapmak,
- 9 — Tavafı sağdan yapmak ve Hatimî'de içeri almak,
- 10 — Tavafı yediye çıkarmak (Farzları her seferde dört dönmektir),
- 11 — İhrâmdan çıkınca tıraş olmak veya saçını kısaltmak,
- 12 — Veda' tavafı yapmak,
- 13 — İki rekât tavaf namâzı kılmak,
- 14 — Bu namâzı kerahet vakti dışında kılmaktır.

3 — Hacc-ı temettü: Mikatta yalnız umreye niyet ederek ihrâma girer, umrenin tavâf ve sa'yini yapar ihrâmdan çıkar, sonra sekizinci gün hac için ihrâma girer ve haccını yapar.

Hacc-ı temettüün beş şartı vardır :

- 1 — Kâbe'ye 18 sâat mesâfeden uzakta bulunmamak,
- 2 — Önce umre sonra hac etmek,
- 3 — Umresi hac aylarında olmak,
- 4 — Hac ihrâmı için dönüp Mikata veyâ ona muadil bir mesâfe-ye gitmemek,

5 — Hac ve umresi bir şahıs için olmalı. Yâni birini kendine, birini başkasına yapmamak.

Bu beş vasfı topladığı zamân hacc-ı temettü edebilir ve Mine'de bir koyun kurban kesmek de kendisine vâcib olur. Kurban bulamazsa orada bayramdan evvel üç gün ister bir arada ister ayrı ayrı, yedi gün de memleketine döndükten sonra oruç tutar ki tamamı on gün eder. Eğer orada üç gün oruç tutmazsa, memleketine dönüşünde on günü dilerse arasını ayırmadan, dilerse ayrı ayrı günlerde tutar, kıran ve temettü kurbanları aynıdır. En efdali ifrâd, sonra temettü ve daha sonra da kıran'dır. (Hanefilere göre tamamen aksine olarak önce kıran, sonra temettü ve en sonra da ifrâd gelir.)

Hac ve Umrede yasak olan şeyler:

Hac ve umrede altı şey yasaktır :

1 — Dikişli gömlek, şalvar gibi elbise giymek, başı kapamak, ayakkabı giymek (başa geçmiyen ve yüksekte tutulan şemsiye zarar vermez) yasaktır. Giyeceği izâr veya rida'dır. Yâni aşağıdan ve yukarıdan birer peştemal ile nalin veyâ burun ve ökçeleri kesilmiş ayakkabı giyer. Eğer aşağıdan sarılacağı izâr bulamazsa don giyebilir. (Hanefilere göre kurban cezâsına çarptırılır). Kuşak ve kemer kullanmakta, gölgelikte yâni şemsiyede beis yoktur. Fakat yüksekte olmalı ve başına değmemelidir. Çünkü başı da ihrâmdadır. Kadın, yalnız yüzünü örtmez bundan başka dilediği elbiseyi giyebilir. Onun ihrâmı yalnız yüzündedir.

2 — Koku sürünmek, (ihrâma girmeden dilediği kadar koku sürünebilir) ihrâma girdikten sonra çıkıncaya kadar koku sürünmek yasaktır. Akıl sâhiblerinin, işte bu da kokudur dedikleri bütün kokulardan çekinmesi lâzımdır. Koku sürünür veyâ dikişli elbise giyerse bir koyun kurban lâzım gelir.

3 — Tıraş ve tırnak kesmek, (bütün temizliği ihrâma girmeden yapar) ihrâma girdikten sonra çıkıncaya kadar ne tıraş olur ve ne de tırnak keser. Şâyet bunlardan birini yaparsa kurban lâzım gelir. Ha-

mama girmek, sürme çekmek, kan aldırma saç sakal taramak gibi işleri yapabilir.

4 — Cinsî münâsebettir. Birinci tahallülden evvel, yâni Arafat vakfesinden sonra Mine'ye gelip, kurban ve birinci Akabe cemresini atarak tıraş olmadan evvel cinsî münâsebet hacı ifsad eder. Hem de bir deve, bir sığır veya yedi koyun kurban eder. (İmâm-ı Âzama göre Arafat vakfesinden sonraki temas hacı ifsad etmez, yalnız kurban lâzım gelir ve yasaktır).

Birinci tahallülden sonra, yâni Mine'de tıraş olduktan sonra ve tavâf ziyâreti yapmadan önce olursa, hacı ifsad etmez, fakat deve kurbanı lâzım gelir.

5 — Münâsebetin başlangıcı olan kadını öpmek, okşamak gibi abdesti bozan hareketler de yasaktır. (Bunlar Hanefîlere göre abdesti bozmaz, fakat yine yasaktır.) Bunda da bir koyun kurbanı lâzımdır. İstimnâda da hüküm böyledir. İhrâmı iken evlenmek ve nikâh kıymak yasaktır.

6 — Kara avcılığı, yenen hayvânlardan birisini avlarsa bedeline kurban keser. Deniz avı helâldir, cezâsı yoktur. (Hanefîlere göre avcıya avı göstermek de yasaktır).

İKİNCİ BÂB

HAC SEFERİNİN BAŞLANGICINDAN, DÖNÜŞE KADAR YAPILACAK ZÂHİRÎ AMELLERİN TERTİBİ BEYÂNINDADIR

Bunlar on cümlede toplanır :

BİRİNCİ CÜMLE

Evden çıkıştan başlar, ihrâma girene kadar devâm eden kısımları ihtiva eder. Bu da sekiz kısma ayrılır :

I. Birincisi mal ile alâkalıdır. Şöyle ki, her şeyden evvel bütün geçmiş günâhlarına tevbe etmeli, zimmetine geçmiş kul haklarını ödemeli, borcunu vermeli, dönünceye kadar çoluk çocuğunun nafakasını hazırlamalı, nezdindeki emânetleri sâhiblerine iade etmeli, orta derecede yâni memleketinde yaşadığı gibi, gidip dönünceye kadar kendisine lâzım olacak miktarda helâl ve temiz malından harçlığını hazırlamalıdır. Yola çıkmadan evvel fakirlere bir miktar sadaka vermeli, işine yarayacak iyi bir binek satın almalı veya kiralamalıdır. Yalnız kiralarken bütün yapacağı işleri mal sâhibleri ile konuşmalı ve onunla anlaşmalıdır.

II. İkincisi arkadaş işidir. Hayırlı şeylerden unuttuğunu hatırlatacak, hatırladığında yapmasına yardımcı olacak, korkaklığında cesâret verecek, canı sıkıldığında aabır tavsiye edecek şekilde her suretle iyiliği seven ve kendisine yardımcı olan bir yoldaş aegmelidir. Geride kalan, dost ve ahhâbına, kardeşlik va komşularına vedâ ederek duâlarını istemelidir. Çünkü Allahü Teâlâ onların duâlarını bereketlendirir. Vedâ ederken sünnet olan şöyle demektir :

«أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَآمَانَتَكَ وَخَوَاتِمَ عَمَلِكَ»

«Dininde, emânetinde ve amelinin neticesinde seni Allahıma emânet ederim.» (825)

Yâni her bakımdan, seni "Allahıma ısmarladım" der.

Bizzat Peygamber Efendimiz yolculuğa çıkmak isteyeneye şu düâyı yapardı :

«فِي حِفْظِ اللَّهِ وَكَفَيْهِ، زَوَّدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى وَغَفَرَ ذَنْبَكَ
وَوَجَّهَكَ لِلْخَيْرِ أَيْنَمَا كُنْتَ»

«Allahü Teâlâ seni rahmet ve himayesine alsın, takvayı sana azık etsin, günâhlarını bağışlasın ve nerede olursan ol, yönünü hayra çevirsin.» (826)

III. Üçüncü vazife, evden çıkmak ile alâkalıdır. Çıkacağı zamân iki rekât namâz kılmalı, birinci rekâtta Fâtîha ve Kâfirûn sûresini, ikinci rekâtta yine Fâtîha ve İhlâs-ı Şerif okumalıdır. Namâzı bitirdiği vakit sâfi bir ihlâs ile ellerini kaldırıp duâ etmelidir. Duâsında :

«Allahım! Yolculukta benim sâhibim, âile, mal, evlâd ve dostlarımın da vekili ve kornynucusu Sensin, bizi ve onları her türlü âfetlerden Sen muhafaza eyle.

Allahım! Bu yolculukta, Senin razı olacağın ameli, iyilik ve takva üzere bulunmağı, bize nasîb eyle.

Allahım! Yolculuğumuzu kolaylaştır, bu yolculukta bize, mal, dîn ve beden selâmeti ver, Kâbe'yi ve Hazreti Mubammed Aleyhisselâmın kabrini ziyâret etmeği nasîb eyle.

Allahım! Yolculuğun her türlü sıkıntılarından, mal evlâd, âile ve çoenklarımıza karşı olan kötü nazarlardan sana sığınırız.

Allahım! Bizi ve efrad-ı âilemizi, dost ve ahbablarımızı rızana ulaştır, nimetlerinden mahrum etme, sıhhat ve selâmetler ihsan eyle.» der.

IV. Dördüncüsü: Kapı üzerinde de şöyle duâ eder: «Bismillâh, tevekkeltüalellah velâhavle velâkuvvete illâ billâh.» Meâlî: «Allahım saptırmaktan veyâ saptırılmaktan, kaymaktan ve kaydırılmaktan, hakırlıktan ve tahkir edilmeden, zulümden ve zulm olunmaktan, cehâletten ve techîlden Sana sığınırım.»

«Allahım! Bu seyahatim nankörlük, riyâ ve gösteriş için değil, azabından korktuğum, rızanı aradığım, Habibinin sünnetine uyduğum ve Sana ulaşmağı arzu ettiğim içindir,» der.

(825) Ebû Dâvûd ve Tirmizî.

(826) Taberânî, Enes'ten.

Yola çıktığı vakit; «Allahım! Senin yardımınla adımlarımı atıyorum. Ancak Sana güvenir ve Sana yönelirim,» der.

«Allahım! Ümidim ve dayanağım Sensin. Bilip bilmediğim, değer verip vermediğim her şeyde Sen benim yardımcım ol. Şanın âli, kadrlın yücedir. Senden başka ibâdete lâayık kimse yoktur.»

V. Beşinci : Binittedir (Seyahat vâsıtası). Vâsıtaya binerken şöyle duâ eder: Bismillâh veyâ Allâhü Ekber. «Allaha tevekkül ettim, kuvvet ve kudret ancak Ondandır. Dilediği olur, dilemediği olmaz. Bu binittir benim emrime veren Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim, varacağımız O'nun huzurudur.

Allahım! Yönümü Sana çevirdim, emrimi Sana havale ettim, bütün işlerimde Sana bağlandım, Sen bana yetersin ve ne güzel koruyucusun.»

Vâsıtaya binip yerleştikten sonra da yedi kere «Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve lâ ilâhe illâllâhü vallâhü ekber» der. Sonra da: «Beni bu işe hidâyet eden Allahu Teâlâ'ya hamdederim, onun lûtfı olmasaydı beni kim hidâyet edebilirdi?

Allahım! Beni bindiren ve her işimde bana yardımcı olan Sensin» der.

VI. Altıncı vazifesi, vâsıttadan inmektedir. Yolculuğun çoğu gece olmalı, fırsattan istifâde ederek güneş kızarmadan vâsıttadan inmemelidir. Zira Resûl-i Ekrem (S.A.) :

«عَلَيْكُمْ بِالذُّجَّةِ فَإِنَّ الْأَرْضَ تُطَوَّى بِاللَّيْلِ مَا لَا تُطَوَّى بِالنَّهَارِ»

«Sabaha yakın ve erken yola çıkın, çünkü bu sırada katedilen mesâfe, gündüzün sıcağında katedilmez.» (827) buyurmuştur.

Yolculukta mesâfe alabilmesi için uykuyu azaltmalı ve uykudan feragat etmelidir. Konaklayacağı her yerde de şöyle duâ etmelidir:

«Yedi kat göklerin ve gölgeleri altında bulundurdıklarının, yedi kat yerlerin ve hamili bulunduklarının Rabbi, şeytânların ve saptırdıklarının Rabbi, rûzgârların ve eserek sürüklediklerinin Rabbi, denizlerin ve onlara da akanların Rabbi olan Allahım! Bu mekânın ve burada bulunanların hayrını Senden dilerim, bu mekânın ve burada bulunanların şerrinden Sana sığınırım, kötülerin fenahından beni koru» der. İndiği vakit orada hemen iki rekât namâz kılar ve duâsında; «Bütün yaratıkların şerrinden Allah'a sığınırım.» der.

Gece olunca da şöyle duâ eder: «Ey toprak parçası! Benim ve senin Rabbimiz Allah'tır. Senin ve içinde bulunanların, üzerinde yürüyenlerin şerrinden Allah'a sığınırım. Yılan, akrep ve yırtıcı hayvandan ve burada bulunan bütün varlıkların doğasının ve doğurmasının şerrinden Allah'a sığınırım» der ve :

«وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»

«Gecenin ve gündüzün içinde barınan herşey O'riündür. O, hakıyla işiten, gerçek bilendir.» (6-En'am: 13) âyetini okur.

VII. Yedinci vazîfesi, kendisini korumaktır. Bir kazaya uğramamak için gündüzleri arkadaşlarından fazla uzaklaşmamalı ve bilhassa gece uyuyacağı zamân kendisini son derece muhafaza etmelidir. Gecenin ilk vakitlerinde uyuyacaksa bağdaş kurup uyumalı. Sabaha yakın uyuyacaksa dizlerini dikip dirseklerini dizlerine dayamalı ve başını avuçlarının arasına alarak uyumalıdır. Resûl-i Ekrem (S.A.) seferde böyle uyurdu. Çünkü bu kabil uyku hafiftir. Sabah namâzına uyanabilir, fakat başka şekil yatarsa, uykunun ağır gelip uyanamamak tehlikesi vardır. Uyanamayıp namâzı kazaya bırakmasındaki zararı, hacdan alacağı sevaptan daha fazladır. Geceleri nöbetleşe uyumak daha sevimlidir. Sünnet olan da budur. Seferde gece veya gündüzleyn düşmân veya yırtıcı hayvanın hücumuna uğrayacağı ihtimaline karşı Âyetü'l-Kürsi, Şehîdullah, İhlâs ve Muavvezeteynleri okuduktan sonra da şu duâyı okumalıdır :

بِسْمِ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ، حَسْبِيَ اللَّهُ وَكَفَّلْتُ
عَلَى اللَّهِ ، مَا شَاءَ اللَّهُ لَا يَأْتِي بِالْخَيْرِ إِلَّا اللَّهُ ، مَا شَاءَ اللَّهُ
لَا يُضِرُّ الشَّيْءَ إِلَّا اللَّهُ ، حَسْبِيَ اللَّهُ وَكَفَى ، سَمِعَ اللَّهُ
لِرَدْعَا ، لَيْسَ وَرَاءَ اللَّهِ مُنْتَهَى وَلَا دُونَ اللَّهِ مَلْجَأٌ ، كَتَبَ
اللَّهُ لَا غَلَبَتِ أَنَا وَرُسُلِي ، إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ، تَحَصَّنْتُ

بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَاسْتَعِثْ بِالْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ، اللَّهُمَّ
 آخِرُ سُنَائِعِيكَ الَّتِي لَا تَنَامُ، وَآخِرُفَنَّا بِرُكْنِكَ الَّذِي لَا
 يُرَامُ، اللَّهُمَّ اَرْحَمْنَا بِقُدْرَتِكَ عَلَيْنَا فَلَا تُهْلِكْ وَأَنْتَ
 تَقْسُنَا وَرَجَاؤُنَا، اللَّهُمَّ اعْطِفْ عَلَيْنَا قُلُوبَ عِبَادِكَ
 وَإِمَائِكَ بِرَأْفَةٍ وَرَحْمَةٍ إِنَّكَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ هـ

«Allahım! Uyumayan gözlerin ve bozulmayan sığınagınla beni koru. Allahım! Ümit ve ricamız Sensin. Kudretinle bizi esirge ve helâkten muhafaza eyle. Allahım! Bizim için yarattıklarının kalbine merhamet koy ve bizi şerlerinden muhafaza eyle. Sen, rahmet edenlerin en merhametlisisin.» der.

VIII. Sekizinci: Her yüksek tepeye çıktığı zamân, tekbir alarak, «Allahım! Şereflerin şereflişi, yücelerin yücesi Sensin. Her hâl ü kârda hamd Sana mahsustur.»

Her ıssız yerlere indikte, tesbîh eder. Yolculukta yalnızlıktan korkarsa :

سُبْحَانَ اللَّهِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ، رَبِّ الْمَلَكَةِ وَالرُّوحِ
 جَلَّتِ السَّمَوَاتُ بِالْعِزَّةِ وَالْجَبَرُوتِ هـ

duâsını okusun.

İKİNCİ CÜMLE

İkinci cümle; Mişkatta ihrâma girdikten Mekke'ye girinceye kadar olan edebler beyânındadır. Bunlar da beş tanedir :

I. Mişkata yâni ihrâm yerine girdiği zamân, taharet bahsinde anlattığımız gibi, turnak, koltuk, kasık temizliği yaparak, temizce yi-

kanır saç ve sakalını tarar, bıyıklarını keser, kokusunu sürünür ve bunları ihrâm için yapar. (İki rekât ihrâm namâzı da kılar).

II. Dikişli elbiseyi atarak iki beyaz havluya (ihrâma) sarılır. Dilerse elbise ve bedenine koku sürer. Süründükten sonra ihrâmda iken kokunun bedende veyâ elbisede kalması, zarar vermez. Zira ihrâma girdikten sonra Resûl-i Ekrem'in başında önce süründüğü misk'in parlaklığı görülürdü.

III. Vâsıtası hazırlanıncaya kadar bekleyip ondan sonra umre, kıran, temettü veyâ ıfrad'dan hangisini isterse niyetini yapar (Zâten ihrâm demek bunlardan birini niyet etmek demektir, ve haccın Şâfiî'lere göre birinci rûknü, Hanefilere göre şartı budur. Yoksa beyaz ihrâmlara bürünmek demek değildir. Çünkü bu niyet farz, dikişsiz elbise giymek vâcib, beyaz giymek ise sünnettir.). Ihrâmın yerini bulması için yalnız (kalbinden) niyet etmesi kâfidir. Fakat niyetine, dilyle telbiyeyi ulaştırmak da sünnettir. Telbiye'de :

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ
وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ هـ

der, daha artırmak isterse :

لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ كُلُّهُ بِيَدَيْكَ، وَالرُّغْبَاءُ إِلَيْكَ، لَبَّيْكَ بِحَبَّةِ حَقًّا
تَعْبُدًا وَرِقًّا، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ هـ

de der.

IV. Bu sûretle niyet ve telbiye ile ihrâm işi bitince ayrıca dili ile

اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِي وَاعْنِي عَلَى آدَاءِ فَرَضِكَ وَ
وَقَبِّلْهُ مِنِّي، اللَّهُمَّ إِنِّي نَوَيْتُ آدَاءَ فَرِيضَتِكَ فِي الْحَجِّ فَأَجْعَلْنِي
مِنَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لَكَ وَآمَنُوا بِوَعْدِكَ وَاتَّبَعُوا أَمْرَكَ هـ

«Allahım! Ben hacca niyet ettim. Sen ikmâlini nasîb et, bana yardımcı ol ve hacımı kabûl eyle. Allahım! Hac farizesini edâya niyet eyledim; beni emrine uyup, vâdine inanıp dâvetine icâbet eden kullarından eyle, Senden razı olup, Senin de kendilerinden razı olup haclarını kabûl ettiğin kullarından eyle.» der.

Keza :

«Allahım! Niyet ettiğim bu hacın edâsını bana müyesser eyle. Allahım! Etim, kemiğim, kanım, damarım, iliğim ve tüylerim Sana ihrâm etti. Senin rızan uğrunda kadın, koku ve dikişli elbiseyi kendime yasak ettim.» diye söyler.

İhrâma girdiği ândan itibaren, evvelce yukarda saydığımız altı madde kendisine harâmdır. Bunlardan sakınmalıdır.

V. İhrâmda bulunduğu müddetçe, bâhusus arkadaşları ile karşılaştığı vakitte, toplantı yerlerinde, tepelere yükselip vadilere indik-te, vâsitaya binış ve inişlerde sesi kesilecek şekilde gaibe bağırır gibi olmamak üzere yüksek sesle telbiye alır. (Kadınlar telbiye'yi alçak sesle getirir). Nitekim hadîste :

«فَإِنَّهُ لَا يَنَادِي أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا»

«O gaibe veya sağıra bağırıyor.» (828) diye vârid olmuştur.

Mescid-i Harâm, Mescid-i Hayf ve Mescid-i Miykat'ta yüksek sesle telbiye getirmekte bels yok. Çünkü bunların menâsık-ı hac yerleri olduğu sanılmaktadır. Diğer mescidlerde de sessizce telbiye alınır. Resûl-i Ekrem (S.A.) bir şeye taaccüb ettiği vakit :

«الْبَيْتُكَ إِنَّا الْعَيْشَ عَيْشَ الْآخِرَةِ»

buyururlardı.

ÜÇÜNCÜ CÜMLE

Üçüncü cümle, Mekke'ye girdikten, tavâfa başlayıncaya kadar olan edebler beyânındadır. Bunlar da altıdır :

(828) Buhâri ile Müslim, Ebû Mûsa'dan.

1 — Birinci; Mekke'ye girmek için Zituvâ mevkiinde yıkanmaktadır. Bunlar da :

- 1 — Miykat'ta ihrâma girmek için,
- 2 — Mekke'ye girmek için,
- 3 — Kudum (varış) tavâfı için,
- 4 — Arafatta vukuf için,
- 5 — Müzdelife vakfesi için,
- 6, 7, 8 — Üç gün atılan cemreler için (Akabe Cemresi için yıkanmaz),
- 9 — Vedâ tavâfı içindir.

İmâm Şâfi'i, kavi-i cedidinde tavâf-ı ziyâret ve tavâf-ı vedâ için yıkanmağa lüzum göstermemiştir. Bu sûretle yıkanma (Gusûl) yediye inmiş olur.

II — Mekke haricinden, Hareme girerken (Mekke'ye yakın mesâfeden) başlar. Ot kesmek, ağaç kesmek, avlanmak serbesttir. Harem dahilinde bu gibi işler kat'iyyen yasaktır. Şu duâyı okur :

اَللّٰهُمَّ هَذَا حَرَمُكَ وَامْنُكَ فَخَرِّمْ لِحَيِّ وَدَمِي وَشَعْرِي وَ
بَشْرِي عَلَى النَّارِ، وَاَمْنِي مِنْ عَذَابِكَ يَوْمَ تُبْعَثُ عِبَادَكَ وَ
اجْعَلْنِي مِنْ اَوْلِيَّائِكَ وَاهْلٍ طَاعَتِكَ هـ

«Allahım! Burası Senin harem ve emin kıldığın bir yerdir. Etilmi, kanımı, tüyümü, derimi [ve bütün bedenimi] ateşe yakma, kullarını ildirittiğin günde beni azabından emin kıl, beni dostlarından ve Sana itaat eden kullarından eyle.»

III — Mekke'ye, Abtah tarafından girer. Bu "Keda" dağının yoludur. Resûl-i Ekrem (S.A.) o tarafa meyletmış ve oradan girmiştir. Oradan girmek daha evlâdır. Çıkarken de "Kûda" tarafından çıkar. Bu da Umre kapısı tarafıdır ki aşağı tarafıdır. Oradan çıkar, buna Senivve-i süflâ. Öbürüne de Senivve-i ulvâ derler ki daha makbûstür.

IV — Mekke'de "Re'sü'r - Redm" mevkiine geldiği zaman Kâ-be'yi görür. Kâbe'yi gördüğünde :

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ،
وَدَارُكَ دَارُ السَّلَامِ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، اللَّهُمَّ
إِنَّ هَذَا بَيْتُكَ عَظَمَتُهُ وَكَرَمَتُهُ وَشَرَفَتُهُ، اللَّهُمَّ فِزْهُ تَعْظِيمًا
وَزِدْهُ تَشْرِيفًا وَتَكْرِيمًا، وَزِدْهُ مَهَابَةً، وَزِدْ مَنْ حَجَّهُ بَرًّا
وَكِرَامَةً، اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَأَدْخِلْنِي جَنَّاتِكَ،
وَأَعِزَّنِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

«Allah'tan başka Tanrı yok, Allah her şeyden büyüktür. Allahım! Senin bir adın selâm, selâm ve selâmet Senden, cennetin ise darü's - selâmdır. Ey keremi ve azamet sâhibi olan Allahım Senin şânın yücedir. Allahım! Burası ta'zim ve tekrîm ile şerefleştirdiğin beytindir. Allahım! Beytinin şânını daha da yücelt, şerefini arttır, heybetini arttır, ziyâret edenin iyilik ve kerametini çoğalt. Allahım! Bana rahmet kapılarını aç, beni cennete koy ve şeytânın şerrinden koru.» diye duâ eder.

V — Mescid-i Harâma, "Benî Şeybe" kapısından girmeli ve girerken şu duâyı okumalıdır :

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللهِ وَمِنْ اللَّهِ وَإِلَى اللَّهِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَلَى
مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Kâ'beye yaklaştığında :

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى ، اللَّهُمَّ
صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَعَلَى إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِكَ
وَعَلَى جَمِيعِ أَنْبِيَائِكَ وَرُسُلِكَ هـ

Okuduktan sonra, ellerini kaldırıp :

«Allahım! Burada şu hac vazifesinin ilk başlangıcında Senden, tevbeni kabul etmeni, hatâlarımдан vazgeçmeni, günâhlarımı defterlerinden silip kaldırmanı dilerim. Beni, insânlara sığınak ve merci, bütün âlemlere hidâyet ve mübârek kıldığın Beyt-i Harâma ulaştıran Allahu Teâlâ'ya hamdederim.»

«Allahım! Ben, Senin kulun, bu belde Senin belden, harem Senin haremin, beyt ise Senin beytindir. Buraya Senin rahmetini dilemeğe geldim. Rızanı arayan, rahmetini uman, azâbından korkan, sıkışık vaziyette kalmış bir kul olarak huzûruna iltica edip affını dilyorum. Beni affeyle.» diye duâ eder.

VI — Sonra Hacerü'l-Esved'e gidip, sağ eliyle sıvazlamalı onu öpmeli, sonra da :

«Allahım! Emânetini edâ ettim, sözümlü yerine getirdim, sözümde durduğuma şahit ol.» der.

Eğer izdihamdan Hacerü'l-Esved'e yaklaşamıyorsa, karşısında durur, ellerini kaldırarak aynı sözleri söyler. Sonra başka hiç bir şeye bakmadan hemen tavâf eder. Buna Tavâf-ı kudüm derler. Ancak cemâatle namâz kılınmıyorsa, namâza kılar, sonra tavâf eder.

DÖRDÜNCÜ CÜMLE

Dördüncü cümle tavâftadır.

Tavâf etmek için altı şeye dikkat etmelidir.

I — Aynen namâzın şartları gibi, hadesden, necâsetten taharete, beden ve elbise temizliğine dikkat eder, avret yerini örter ve öyle

tavâf eder. Kâ'beyi tavâf etmek, namâz kılmak demektir. Şu kadar ki Allahu Teâlâ burada konuşmağa müsâade etmiştir. Tavâfa başlamadan, ıztıba' etmeli, yâni yukarıdan aldığı peştemalı, sağ koltuğunun altından geçirerek iki uçlarını sol omuzunun üstünden, bir ucunu göğsüne ve bir ucunu da arkasına doğru sıkıştırarak sağ kolunu serbest bırakmak demektir. Ve bu ânda telbiyeyi «lebbeyk» demeyi kesmeli. Ancak biraz sonra anlatacağımız duâları okunmalıdır.

II — Omuzlarındaki peştemalı böylece yerleştirdikten sonra Kâ'beyi soluna alır, Hacerü'l-Esved'in yanına gider ona müteveccihen bir miktar karşısında durur. Sonra ilk başlangıçta bütün cephesiyle Hacerü'l-Esved'in yanından geçer. Mümkün ise Kâ'beye üç adım mesâfede bulunur. Hem daha makbûl, ve hem de Şazervân üzerinden tavâf etmiş olmaz. Şazervân Kâ'beden olduğu için onun dış kısmından tavâf etmek lâzım. Hacerü'l-Esved'in yanında ise dümdüz ve yer ile berâberdir. Şazervân demek, temelden yüze kadar çıkan kalın duvardan toprak seviyesine yükseldikten sonra duvarın incelmesi için dış tarafında bırakılan kısımdır. Bu kısım Kâ'beden sayıldığı için bunun üzerinde tavâf eden, Kâ'beyi değil, Kâ'bede tavâf etmiş olur ki bu tavâf sahîh olmaz. İşte böylece Hacerü'l-Esved'den tavâfa başlar.

III — İlk tavâfa başlarken Hacerü'l-Esved'in karşısında şu duâyı okur:

بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُمَّ إِيْمَانًا بِكَ وَتَصْدِيقًا بِكِتَابِكَ، وَوَفَاءً
بِعَهْدِكَ وَإِتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

«Allahın adı ile başlarım, Allahu Teâlâ her şeyden büyüktür. Allahım! [Bu vazîfeye], Sana imân edip, kitâbını tasdik, ahdini yerine getirmek ve Habîbinin sünnetine uymak üzere başladım.»

Oradan Kâ'benin kapısı hizasına gelince:

اللَّهُمَّ هَذَا الْبَيْتُ بَيْتُكَ، وَهَذَا الْمَرْمَرُ حَرْمُكَ، وَهَذَا الْإِمَامُ
أَمْنُكَ، وَهَذَا مَقَامُ الْعَامِدِ بِكَ مِنَ النَّارِ

«Allahım! Bu beyt, Senin beytin, harem Senin baremin, emniyet Senin bahşettiğin emniyet, şu makam, cehennemden Sana sığınanların makamıdır.» der ve «Şu makam» derken de Makam-ı İbrâhîm'e, eliyle işaret eder. Ve duâsına devâm ederek :

اَللّٰهُمَّ اِنَّ بَيْتَكَ عَظِيْمٌ وَوَجْهَكَ كَرِيْمٌ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ
فَاعِزَّنِيْ مِنَ النَّارِ، مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ، وَحَرِّمِ لِحْمِيْ
وَدَمِيْ عَلَي النَّارِ، وَ اَمْنِيْ مِنْ اَهْوَالِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ اَكْفِنِيْ
مَوْثَنَ الذَّنْبِ وَالْاٰخِرَةَ هـ

«Allahım! Beytin azım, zâtın ise kerimdir. Merhamet edicilerin en merhametlisi Sensin. Beni cehennem ateşinden ve şeytânın şerrinden koru, etimi, kanımı, cehennem ateşine harâm et, kıyametin dehşetinden dünyâ ve âhiret çetinliğinden Sen beni muhafaza eyle.» diye duâ eder, sonra "Sübhânallah" "Elhamdü lillâh" diyerek "Rûkn-ı Irakî"ye [Kâ'benin Irak'a bakan köşesi] yâni o taraftaki köşeye kadar böyle gider. O köşede :

اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعُوْذُ بِكَ مِنَ الشِّرْكِ وَالشَّكِّ، وَالْكُفْرِ وَالنِّفَاقِ،
وَالشَّقَاقِ وَ سُوءِ الْاَخْلَاقِ، وَ سُوءِ الْمَنْظَرِ فِي الْاَهْلِ وَالْمَالِ وَالْوَلَدِ

«Allahım! Şirk, şübhe, küfür, nifak, ayrılık ve benzeri bütün kötü buylardan Sana sığınırım. Âlle, mal ve evlâdına bakan hain gözlerden Sana sığınırım.» der.

Tam Altın Oluk [Mizabirahme] hizasına geldiğinde :

اَللّٰهُمَّ اَظِلَّنَا تَحْتَ عَرْشِكَ يَوْمَ لَا ظِلَّ اِلَّا ظِلُّكَ، اَللّٰهُمَّ اَسْقِنِيْ
بِكَاسِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَرْبَةً لَا اَظْمَأُ بَعْدَهُ اَبَدًا هـ

«Allahım! Senin rahmetinin gölgesinden başka gölge bulunmayan kıyâmet gününde beni arşın altında gölgelendir. Ve Habibin Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmın bardaklarıyla bana öyle bir su içir ki, ondan sonra daha susamış olmayayım.» der.

“Rûkn-ı Şâmî”ye yâni Kâ’benin Şam tarafındaki köşesine gittiği vakit :

اللَّهُمَّ اجْعَلْ حَجَّاً مَبْرُوراً، وَسَعْياً مَشْكُوراً، وَذَنْباً مَغْفُوراً
وَبِجَارَةٍ لَنْ تَبُورَ، يَا عَزِيزُ، يَا غَفُورُ، رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ
وَبَجَاوِزَ عَمَّا تَعْلَمُ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ هـ

«Allahım! Bu hacımı iyilerin haccı gibi kabûl eyle, sa'yimi meş-kûr eyle, günâhlarımı mağfiret eyle, sonsuz ticaretler nasib eyle. Ey izzet ve mağfiret sâhibi; Rabbim! Beni mağfiret eyle, bana merhamet et, bildiğin kusurlarımı bağışla, izzet ve ikram sâhibi ancak Sensin.» der.

Rûkn-i Yemânî'ye gittiğinde de şu duâyı okur :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ، وَمِنِ
عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْحَيَاةِ وَالْمَمَاتِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ
الْخِزْيِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ.

«Allahım! Küfürden, yoksulluktan, kabir azâbından, dirilerin ve ölülerin şerrinden Sana sığınırım, dünyâ ve âhîret perişanlığından da Sana sığınırım.»

Rûkn-i Yemânî ile Hacerü'l-Esved arasında şu duâyı okur :

اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً
وَقِنَا بِرَحْمَتِكَ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابِ النَّارِ . هـ

«Allahım! Bize dünyâda hasene, iyilik, âhirette de hasene, iyilik ver. Kabir fitnesinden ve ehhennem azâbından Rahmetinle bizleri koru.»

Hacerü'l - Esved'in yanına geldiğinde de şu duâyı okur :

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي بِرَحْمَتِكَ، أَعُوذُ بِرَبِّ هَذَا الْحَجَرِ مِنَ الدَّيْنِ
وَالْفَقْرِ، وَضِيقِ الصَّدْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ . هـ

«Allahım! Rahmetinle beni mağfired eyle. Borçtan, yoksulluktan, göğüs darlığından ve kabir azâbından bu taşın Rabbine sığınırım.»

Burada bir "Şavt" yâni bir dönüş tamâm olur, böylece altı kere daha döner ve yekûnu yedi olur. Her dönüşte aynı duâları tekrar eder.

IV — Bu yedi dönüşün ilk üçünde "Remel" yapar, yâni koşar gibi yürürler. Diğer dört tanesini de mutad yürüyüşle yapar. Sağ omuzu çıkarıp üç defasında böyle serbest gezmekten maksat müşriklerin gözünü yıldırmak ve şecaat göstermektir.

(O sıralarda Mekke'nin havası sağlam Medine'nin havası sakat idi. Müslümânlar Mekke'yi fethedip Kâ'beyi tavâf edecekleri esnâda Mekke müşrikleri, bunlar Medine'de hastalandı, takatten kesildiler diye bir dedikodu yaptılar, bunu duyan Resûl-i Ekrem; onların bu sözüne karşı müslümânları kuvvetli göstermek için tavâfta bu tedbiri aldı.) Her ne kadar sonraları bu sebep ortadan kalktı ise de hükmü bakî kalmıştır. "Remel"de efdal olan Kâbenin yakınında olmasıdır. Kalabalık sebebiyle bu mümkün olamıyorsa, uzaktan daha efdaldır. Dış taraftan üç kere remel eder, sonra da yaklaşarak mümkün olduğu kadar kimseye eziyet etmeden dört kere daha döner. Her dönüşte Hacerü'l - Esved'i istilâm daha iyidir. Eğer izdihamdan bu mümkün olamıyorsa eliyle uzaktan işaret eder ve elini öper. Aynı şekilde Rûkn-i Yemânî'yi de istilâm eder. Rivâyet olundu ki Resûl-i Ekrem (S.A.):

«كَانَ يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ الْيَمَانِيَّ وَيُقَبِّلُهُ وَيَضَعُ خَدَّهُ عَلَيْهِ»

«Rükn-i Yemânî'yi istilâm eder, öper ve yanağını üzerine sürerdi.»

Hacerü'l - Esved'i öpmek, Rükn-i Yemânî'yi ise istilâm yâni sıvazlamak daha makbûldür.

V — Yedi kere dönmek sûretiyle tavâfı tamamladığı vakit Mültezim'e gelir. Mültezim Hacerü'l - Esved ile Kâ'be kapısının arası olup duânın kabûl olacağı bir yerdir. Kâ'beye yaklaşır. Örtüsüne tutunur, göğsünü duvarına yaslar. Sağ yanağını duvara değdirir, kollarını ve ellerini duvara yayar ve şöyle duâ eder :

اللَّهُمَّ يَا رَبَّ الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ! اغْفِرْ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَأَعِزَّنِي
مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ، وَأَعِزَّنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ ، وَقَعِّنِي بِمَا رَزَقْتَنِي
وَبَارِكْ لِي فِيهَا أَيْتَنِي اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا الْبَيْتَ بَيْتُكَ ، وَالْعَبْدُ عَبْدُكَ
وَهَذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ النَّارِ ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي أَكْرَمَ وَفَدِكَ إِلَيْكَ

«Ey şu kadim mâhedin Rabbi olan Allahım! Beni cehennem ateşinden âzâd eyle, şeytânın şerrinden ve her türlü kötülükten koru, taksimatına kanaat edenlerden eyle. Beni, bana verdiğini benim için mübârek eyle.

Allahım! Bu beyt Senin beytin, bu kul [kendisi] Senin kulun, bu makam, Sana cehenneminden iltica edenlerin makamıdır.

Allahım! Beni Senin [rızana mazhar olan] cemâatinden eyle.»

Sonra çokça hamd eder. Resûl-i Ekrem'e ve bütün Peygamberlere bol salâvat getirir. Hususî arzularını ister, günâhlarına tevbe eder.

Hattâ bâzı eski zâtlar, hizmetçilerine, bu makamda; «Etrafımdan çekilin, günâhlarımı Allahıma itiraf edeyim ve O'ndan mağfiret dileyeyim» derlerdi.

VI — Mültezimde bu işini bitirdikten sonra Makam-ı İbrâhim'in ardında iki rekât namâz kılmalıdır (Bu namâz Mâlikî ve Hanbelî'ye göre sünnet, Hanefîlere göre ise vâcibtir). Birinci rekâtta Fâtiha ve Kâfirûn, İkinci rekâtta Fâtiha ve İhlâs okur. Buna tavâf namâzı der-

ler (Vakt-i kerahatte kılınmamalıdır). Zühri der ki: "Sünnet-i Peygamberi böyle carl olmuştur. Her yedi dönüşte bir, iki rekât namâz kıldırı. Hiç fâsıla vermeden 14 defa veyâ yirmibir defa dönerse yine iki rekât namâz kıldırı." (Bu rivâyet zayıftır). Tavâf namâzını mûteakip duâ eder ve duâsında :

اللَّهُمَّ يَسِّرْ لِي الْيُسْرَى وَجَنِّبِي الْعُسْرَى، وَاعْفِرْ لِي فِي الْآخِرَةِ وَ
أُولَى، وَاعْصِمْنِي بِالطَّافِكَ حَتَّى لَا أُعْصِيكَ، وَاعْنِي عَلَى طَاعَتِكَ
يَتَوْفَّقُكَ وَجَنِّبْنِي مَعَاصِيكَ، وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ يُحِبُّكَ وَيُحِبُّ مَلَائِكَتِكَ وَ
رُسُلِكَ وَعِبَادِكَ الصَّالِحِينَ، اللَّهُمَّ حَبِّبْنِي إِلَى مَلَائِكَتِكَ وَرُسُلِكَ وَإِلَى

عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ، اللَّهُمَّ فَكِّرْ هَدَيْتَنِي إِلَى الْإِسْلَامِ فَتَبِّعْنِي عَلَيْهِ بِالطَّافِكَ
وَوَلَايَتِكَ، وَاسْتَعْمَلْنِي إِطَاعَتَكَ وَإِطَاعَةَ رَسُولِكَ، وَاجْعَلْنِي مِنْ مُضِلِّاتِ الْفِتَنِ

«Allahum! Beni kolaylıklara ulaştır, güçlüklerden uzaklaştır, geçmiş ve geleceğimi mağfiret eyle, Sana isyan etmekten lütfunla beni korusun, Sana ibâdet etmek için tevfikinle bana yardımcı ol ve beni günâhtan uzaklaştır.

Allahum! Seni, meleklerini, peygamberlerini ve sâlih kullarını seven kimselerden eyle beni. Allahum! Meleklerle, resûllere ve sâlih kullarına da beni sevdire.

Allahum! Bana İslâmiyeti nasîb ettiğin gibi kendi lütf u kereminle beni İslâmiyette dâim olan, Sana ve Resûlüne itaat eden kullardan eyle, fitnelerin sapıtmalarından beni korusun.» der.

Sonra yine Hacerü'l-Esved'i istilâm ederek tavâfı bitirir.

«مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ أُسْبُوعًا وَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ فَلَهُ مِنَ الْأَجْرِ
كَعْتَقِ رَقَبَةٍ»

«Beyti tavâf edip iki rekât namaz kılan, bir köle âzâd etmiş gibidir.» (829) buyurdu.

İşte tavâf böyle yapılır. Namâzın şartlarından başka, haccın vâcibleri ve tavâfın sayısını yediye çıkarmak, Hacerü'l-Esved'den başlamak, Kâbe'yi soluna almak, tavâfı Hicr-i İsmail ve Şazervân'ın haricinden yapmak, yedi dönüşü birbiri ardından yapmak ve ara vermemekten ibarettir. Diğerleri sünnettir.

BEŞİNCİ CÜMLE

Beşinci cümle (Safa ile Merve arasında) Sa'y beyânındadır.

(Yukarıda anlattığımız şekilde) tavâfı tamamladıktan sonra Hacerü'l-Esved ile Rûkn-ı Yemânî hizasında bulunan Safa Kapısı'ndan çıkarak bir adam boyu kadar Safa tepesine çıkar. Müslim'in, Câbir'den rivâyetine göre Resûl-i Ekrem (S.A.) Kâ'be'yi görecektir. Safa tepesine tırmanmıştır. Sa'y'e tepenin dibinden başlamak kâfidir. Yukarıdan başlamak ise müstehabdır. Oradaki bâzı dereceler, merdivenler, sonradan olmuştur. Onları geride bırakmamak uygundur. Çünkü Sa'y'i tamamlamamış olur. Safa'dan başlamak sûretiyle Safa ile Merve arasında yedi kere gider gelir.

Safa tepesine çıktığı zaman Kâ'be'ye dönerek:

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا هَدَانَا ، الْحَمْدُ لِلَّهِ بِمَا هَدَانَا
كَلِمَاتٍ عَلَى جَمِيعِ نِعَمِهِ كُلِّهَا ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ
وَلَهُ الْحَمْدُ يَدُهُ الْخَيْرُ يُخَيِّرُ وَيُخَيِّتُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، لَا
إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ ، صَدَقَ وَعْدُهُ ، وَتَمَرَّ عِبْدُهُ ، وَاتَّعَزَّ جُنْدُهُ ، وَ
هَزَمَ الْأَخْرَابَ وَحْدَهُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ
الْكَافِرُونَ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ، وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ، يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ، وَ
مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْشُرُونَ . هـ

diye okuduktan sonra şu şekilde duâ eder :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيْمَانًا دَائِمًا وَبَقِيَّةً صَادِقًا ، وَعِلْمًا نَافِعًا ، وَقَلْبًا
خَاشِعًا ، وَلِسَانًا ذَاكِرًا ، وَأَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَالْمَغَافَةَ الدَّائِمَةَ فِي
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . هـ

«Allahım! Senden imânının devâmı ile sıdk-ı yakîn isterim. Senden faydalı ilim, korkan kalb, zikreden lisân isterim. Allahım! Senden af ve âfiyet ile dünyâ ve âhirette devâm edecek sıhhat ve selâmetler isterim.»

Sonra Hazret-i Peygamber üzerine salâvat-ı şerife getirir. Ve bunun akabinde hususî dileklerini Allah'tan ister ve bildiği gibi duâ eder. Sonra aşağı iner ve sa'y'e başlar; sa'y ederken :

رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ ، اللَّهُمَّ
إِنَّا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةٌ وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ هـ

«Rabbim beni mağfiret et, bana rahmet et, bildiğin bütün günâhlarımı bağışla, Sen izzet ve kerem sâhibisin.

Allahım! Bana dünyâda hasene ver, âhirette de hasene ver ve cehennem âzâbından bizi koru.»

diye duâ eder, yeşil direğe gidinceye kadar ağır ağır yürür, zâten Safa'dan inerken ilk karşılaşacağı direk odur. Tam Kâ'be'nin hizasıdır. Bu direğe altı zira' mesâfe kalınca "Remel" denen nisbeten sür-

atlıca yürümeğe başlar. İlerideki iki yeşil direğe gidinceye kadar, orada yine eski yürüyüşüne döner.

Merve'ye gittiği zamân, Safa'da yaptığı gibi yine merdivenleri tırmanır, Kâ'be'ye döner, Safa'da okuduğu duâyı yine okur. İşte bir kere sa'y etmiş oldu. Buradan dönüp aynı şekilde "Safa"ya gitmesi de bir, yekûnu iki eder (Yâni bir gidış, bir dönüş de ayrıca bir olarak iki sayılır). Böylece yediyi tamamlar. İki mil arasında remel yapar ve durak yerlerinde durur. Her duruşunda Safa ile Merve tepelerine çıkar. Bunu yapmakla tavâf-ı kudüm ve sa'y'i tamamlanmış olur. Bunlar sünnettir. (Safa ile Merve arasında) Sa'y için taharet vâcib değil müstehabtır. Tavâf için ise vâcibtir. Bu sûretle tavâf ve sa'y eden, Arafattan sonra sa'y'i iade etmez. Ve rûkn olarak bu sa'y kâfidir (Rûkn olması Şâfi'îler'e göredir.) Çünkü Vakfeden sonraya kalması, sa'y'in şartından değildir. O, farz olan tavâfın şartıdır. Farz olan tavâf mutlaka Arafat vakfesinden sonra olmalıdır. Sa'y'in şartı, hangi tavâf olursa olsun, bir tavâftan sonra olmaktır (Umreye niyet eden, bu tavâf ve sa'y'den sonra tıraş olur ve ihrâmdan çıkar, sonra günü gelince oradan hacca niyet eder ve yeniden tavâf eder ve Arafat'a gider).

ALTINCI CÜMLE

Altıncı cümle vakfe ve vakfeye kadar yapılacak işler beyânındadır :

Hacı ancak arefe günü Arafat'a çıkabilecek şekilde Mekke'ye yetiştii ise, kudüm için tavâf ve sa'y etmez, vakit kaybetmeden hemen Arafat'a çıkar. Fakat bir kaç gün önce gelmişse (Umreye niyet etti ise, tavâf ve sa'y'ini yapar ihrâmdan çıkar, sonra arefe günü tekrar girer kıran ve hacca niyet ettiyse) tavâf ve sa'y'ini yapar, fakat ihrâmdan çıkmaz, zilhiccenin yedisine kadar bekler, İmâm Kâ'be'de öğleden sonra, bir hutbe okur, terviye günü Mina'ya gitmek üzere hazırlanmağı, ve ertesi gün de oradan Arafat'a çıkmağı emreder. Çünkü farz olan dokuzuncu gün öğleden sonra bayram sabahına kadar cüz'î bir miktar, Arafat'ta bulunmaktır. Lâyık olan bir gün evvel yâni sekizinci gün telbiye ederek Mina'ya çıkmaktır (Tavâfta kesilen telbiyeye buradan yine başlanır.). Müstehâb olan, gücü yettiği takdirde bütün bu yolları yaya gitmektir. (Yaya gidenler de vardır, fakat yabancılar için mümkün değildir.).

Hele İbrâhîm Aleyhisselâmın Mescidinden vakfe yerine kadar yürümek çok daha makbûldür.

Mina'ya gittiği vakit :

اللَّهُمَّ هَذَا مِنِّي فَأَمِّنْ عَلَيَّ بِمَا مَنَنْتَ بِهِ عَلَى أَوْلِيَائِكَ وَأَهْلِ طَاعَتِكَ

«Allahım! Burası Mina'dır. Evliyâlarına, dostlarına minnet ve lütf u keremde bulunduğun gibi bize de in'am ihsân eyle.» diye duâ eder. O gece Mina'da kalır, bu istirahat içindir. Yoksa hac ile alâkalı bir vazife değildir. (Burada yatmak sünnettir, fakat bugün bu sünnet ifa edilmiyor. Çünkü hem izdiham var, hem de vâsıtalar boldur. Sekizinci gün hacıları doğru Arafat'a çıkarıyorlar ve hacılar orada kalıyor). Arefe günü (Mekke ile Mina arasında bulunan) Sebir dağından güneş doğunca Arafat'a gider ve giderken :

اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا خَيْرَ عَذْوَةٍ غَدَوْتُهَا قَطُّ، وَأَقْرَبَهَا مِن رِضْوَانِكَ،
وَأَبْعَدَهَا مِن سُخْطِكَ، اللَّهُمَّ إِلَيْكَ غَدَوْتُ وَإِلَيْكَ رَجَوْتُ وَ
عَلَيْكَ اعْتَمَدْتُ وَوَجْهَكَ أَرَدْتُ فَأَجْعَلْنِي مِمَّنْ تُبَاهِي بِرِ الْيَوْمِ مَنْ
هُوَ خَيْرٌ مِنِّي وَأَفْضَلُ هـ

«Allahım! Bu sabahı [hakkımda] bütün yarattığın sabahların en hayırlısı ve rızana en yakın ve gazabından en uzak olan bir sabah eyle.

Allahım! Sana [rızana] yönelerek sabahladım, ümidimi Sende, güvenim Sanadır, rızanı kasedtim, beni, meleklerine iftihar ettiğin kullarından eyle.» duâsında bulunur.

Arafat'a çıktığı vakit, mescide yakın Nemire mevkiinde çadırını kurar. Zira Resûl-i Ekrem (S.A.) çadırını orada kurdurmuştur. Nemire, Batn-ı Urfe'dedir. Arafat'a yakındır. Orada, vakfe için yıkanır, güneş zevalde iken, imâm veciz bir hutbe okur oturur. İmâm ikinci hutbede iken müezzîn ezânı okur ve akabinde kamet getirir. Hutbeyi bitiren imâm öğle ile ikindiye bir ezan ve iki kamet ile (yalnız farzları) seferî olarak ikişer rekât kılar, (buna Cem-i takdim derler, öğle ile ikindiye öğle vaktinde kılar.) Vâdi-i Urfe'de durmaz, ondan başka her yer mevkiftir. İbrâhim Aleyhisselâmın mescidinin ön cephesi vâdide, arkası ise Arafat'tadır. Mescidin ön tarafında bulunan Ara-

fât'ta durmuş sayılmaz. Arafat'ın yeri mescidden itibaren dikilmiş büyük işaret taşları ile ayrılmıştır. En makbûlû, o taşların yanında imâma yakın ve kibleye karşı durarak bolca tahmid, tesbih, tehlil ve salâvat getirerek duâ ve istiğfâr etmektir. Vazifesini daha iyi ifa edebilmesi için bugün oruç tutmaz, arefe günü telbiyeyi keser, bâzan duâ ve bâzan tekbir ile meşgul olur.

Hem gece ve hem de gündüz Arafat'ta bulunması için, akşam oluncaya kadar beklemesi evlâdır (Hanefilere göre vâcibtir. Akşam olmadan ayrılırsa kurban lâzım gelir). Hattâ ay hesabında bir yanlışlık olması ihtimaline binaen mümkün ise sekizinci gün Arafat'ta bulunmak ihtiyatî bir tedbirdir.

Bayram gününün sabahından evvel Arafat'a çıkamayan, hac etmiş olmaz. Umreyi yaparak ihrâmdan çıkar ve tehir ettiği için bir kurban keser. Haccını da ertesi sene kazâ eder. Arafat'ta en mühim iş, duâ ve istiğfâr olacaktır. Çünkü mübârek yerlerde ve cemâatlerde duâların makbûl olması memûldür.

ARAFATTA YAPILACAK DUÂLAR

Resûl-i Ekrem (S.A.)'den ve seleften rivâyet edilen arefe gününe mahsûs duâlar şunlardır:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَ
يُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ،
اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا ، وَفِي سَمْعِي نُورًا ، وَفِي بَصَرِي نُورًا ،
وَفِي لِسَانِي نُورًا ، اللَّهُمَّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي .

«Allah'tan başka ilâh yoktur. Birdir, ortağı yoktur. Mülk O'nun, hamd O'na mahsûstur. O, ölmeyen diridir. İyilikler O'nun elindedir. O, her şeye kadirdir. Allahım! Kalbimi, gözümü, kulağımı ve dilimi nûrlandır. Allahım! Kalbime ferahlık ver ve işlerimi kolaylaştır.»

Bu duâyı okuduktan sonra şöyle münâcâtta bulunur:

Allahım! Ey hamdin Rabbi, Sana, lâyük olduğun gibi hamd ederim. Namâzım, ibâdetim, ölüm ve dirim Senin içindir, varacağım Sensin, (Senin huzurundur) mükâfatımı Senden isterim.

Allahım! İç vesveselerinden, dağınık fikirlerden, kabir azâbından Sana sığınırım. Allahım! Gece ve gündüzün fitnesinden, esen rüzgârların taşıdığı (her türlü) kötülüklerinden ve zamânın nöbet nöbet gelen musibetlerinden Sana sığınırım.

Allahım! Hastalıktan, şiddet ve gadabından Sana sığınırım.

Allahım! Beni hidayetine ulaştır. Geçmiş ve gelecek günâhlarıma mağfiret eyle! Ey mürâcaat edileceklerin en hayırlısı, kendisinden istenenlerin en keremlisi, bütün hacılara ve yarattıklarına verdiği iyiliklerin en iyisini bana ver, ey merhamet edicilerin en merhametlisi.

Allahım! Dereceleri yükselten, bereketleri arttıran, yer ve gökleri yoktan var eden Sensin. Ayı ayrı dillerdeki sesler Sana yalvarır, bütün ihtiyâçlarını Senden isterler. Benim Senden dilediğim (cesedimin çürüyüp yok olduğu ve insanların beni unuttuğu sırada Senin unutmaman ve beni terk etmemendir.

Allahım! Sen sözümü duyar, beni görür, gizli ve âşikâre her şeyimi bilirsin. Benim hâlimden hiç bir şey sana gizli değildir. Ben yardım ve inâyet dileyen ümitsiz bir yoksulum. Günâhını itiraf eden, korku içinde bulunan ve şefkatine muhtâç bir kulunum. Yoksullar gibi Senden ister, zelil bir günâhkâr olarak Sana yalvarırım. Korku içinde kıvranan çaresizlerin, Sana karşı boyun eğenlerin ve Senin için göz pınarları taşanların vücudu ile karşında eğilenlerin, burnunu huzûrunda yerlere sürtenlerin duâsı gibi Sana duâ eder ve yalvarmaları gibi yalvarırım.

Allahım! Duâmı kabûl et. Beni mahrum etme. Bana acı, bana merhamet eyle, ey istenenlerin en hayırlısı, verenlerin en keremlisi.

Allahım! Sana karşı kendini kim övebilir? Ben bütün kusurlarımı itiraf ile kendimi levm ediyorum.

Allahım! Günâhlarım, dilimi susturdu, Senin affına olan ümidimden başka huzûruna getireceğim ne iyi bir amelim var ne de bir şefaattim.

Allahım! Günâhlarımın, Senin katında bana bir mevki ve hattâ özür dilemek için Sana yönelecek yüz de bırakmadığımı bilirim, fakat keremlilerin en keremlisi Sensin.

İlâhî! Rahmetine ben liyakatli değilsem, her şeye şâmil olan Senin rahmetin bana da ulaşır.

İlâhî! Her ne kadar günâhlarım büyükse de Senin affının karşısında hiç denecek kadar küçüktürler, Sen günâhlarımı mağfiret eyle yâ Kerim!

İlâhî! Sen yüce Allahsın, ben âciz bir kulunum, ben sık sık günâha düşersen, Sen de, (fazlı kereminden) öylece affeder ve bağışlarsın.

İlâhî! Sen yalnız itâat edenlere merhamet edeceksen ya âsiler nereye sığınacaklar?

İlâhî! Bile bile kulluğundan uzaklaştım, kasdî olarak isyana daldım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Benim üzerime delillerin büyük olmakla af ve keremin büyüktür. Aleyhimde kuvvetli delillerin olup benim Sana karşı hiç bir tutanağım olmadığı hâlde, Senin benden müstağni olman ve benim her ân Sana olan ihtiyâcım hakkı için beni bağışla. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi! Ey duâ edilip duâyâ icâbet edenlerin en hayırlısı ve ey ümit bağlananların en üstünü! İslâm (ın erkânı) hürmetine, Muhammed Aleyhisselâm hürmetine Sana yönelirim, günâhlarımı mağfiret eyle. Bütün ihtiyâçlarımı yerine getirdiğin ve isteklerimi verdiğin hâlde beni buradan uzaklaştır. Dünyâda ve âhiret husûsundaki ümid ve dileklerimi gerçekleştir.

İlâhî! Bana bildirdiğin duâ ile Sana yalvarıyorum, Peygamberin vâsıtasıyla bana öğrettiğin bu ümit ve dileklerimden beni mahrum etme.

İlâhî! Azamet ve Celâlinin karşısında huşû' ve huzû' ile eğilen, kusurlarını itiraf ederek Sana ilticâ eden, göz yaşları akıtarak tevbe, zulûmlerinden istiğfar, ağlayarak af dileyen, umduklarına ulaşmağı ancak Senden bekleyen bütün günâhlarına rağmen vakfesinde ihsânından ümidini kesmeyen âciz kuluna bu akşam üzeri nasıl muamele edeceksin? Ey bütün canlıların sığınağı, ve bütün mü'minlerin korusucusu! İyilik edenler, Senin rahmetinle kurtulur, fenalık edenler kendi hataları ile helâk olurlar.

Allahum! Huzuruna (Senin rızan için) çıktık, senin civarına konduk. Ümitlerimiz, ancak Sendedir. Senin fazl u ihsânını ister, rahmetini umar ve âzabından korkarız. Günâhlarımızın bütün ağırlığı ve çokluğu ile yine Sana iltica ettik, senin beytini kasedettik. Ey isteyicilerin ihtiyâçlarına sâhib olan, sessiz duranların içinden geçirdiklerini bilen. Ey kendisinden başka müracaat edilecek ortağı bulunmayan Rabbimiz, ve ey yalnız kendisinden korkulan hâlikımız, ve ey başvurulmak için yardımcı bulunmayan yardıma ihtiyâcı olmayan (Allahımız) ve ey ne kadar çok isteyen olursa, (ona kızmadan) isteği nisbetinde çok veren (Allahımız), ve ey kendisine arz edilen büyük ihtiyâçlara o nisbette sehavet ve kerem gösteren (Allahımız), dileklerimizi kabûl eyle, isteklerimizi ver ve bizi af eyle.

Allahum! Sen her misâfire bir konak yeri hazırladın, biz Sana misâfir olarak geldik, bizi cennetinde ağırla.

Allahum! Her gelen cemâate bir hediye ve her ziyâretçiye bir ıkrâm, her isteyene bir atıyye verir, her umana bir mükâfat, her iltimasçıya bir yardımda bulunur, her merhamet isteyene merhamet

eder, Sana rağbet eden herkese yakınlık gösterir, Senin yoluna gireni affedersin. Biz toplu hâlde Senin beytine geldik, burada vakfe ettik, bu mübârek yerleri müşâhede ettik, gayemiz Senin rızâna mazhar ol-maktır, ümidimizden bizi mahrûm etme.

İlâhî! Nefsimiz razı olacak kadar bol nimetlerini verdin. Delille-rin ile dilsizleri konuşturacak derecede ibret ve ders alınacak şeyleri ortaya koydun. Verdiğin sayısız nimetler karşısında şükürden âciz olduklarını dostların itiraf etti. Azametine, kudretinin kemâline şe-hadet eden delilleri en açık bir şekilde ifade ettin. Sıfat-ı kahriyen ile öyle tecelli ettin ki her şey, Senin izzetinin karşısında dize geldi. Bütün yüzler, azametinin karşısında yerlere eğildi. Kulların, cehâletle-riyle hataya düştükleri vakit onlara mülâyim davranır, mühlet verir-sin. Tâat ve ibâdet ile iyilik yaptıkları vakit kabûl eder ve bol mükâ-fatlar bahşedersin. İsyan ettiklerinde günâhlarından vazgeçer ve on-ları bağışlarsın. Duâ ettiğimizde duâmıza icâbet eder, yalvarışlarımızı dinler, Sana yöneldiğimiz vakit Zât-ı Kibriyâna lâayık bir şekilde bize yaklaşırsın, gaflet ile Senden ayrıldığımızda bizi kendine dâvet edersin.

Ey bizim Allahımız! Sen Kur'ân-ı Kerimde, peygamberlerin so-nu, Hazret-i Muhammed Aleyhisselâma :

«قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ»

«[Habîbim] Kâfir olanlara söyle, eğer [küfürlerinden] vazgeçer [imân eder] lerse, geçmiş günâhları mağfîret olunur.» (8 - Enfâl: 38) buyurdun. Onların inkârlarından sonra getirdikleri bir kelime-i tev-hid, Seni razı etti. Halbûki biz huşû ile Seni tevhid eder ve ihlâs ile, Habîbin Muhammed Aleyhisselâmın risâletine şehadet ederiz. Bu şeha-det hürmetine, bizim de geçmiş günâhlarımızı mağfîret eyle, bu hu-sûsta bizim hissemizi, yeni İslâma girenlerin nasibinden eksik bırak-ma.

Allahım! Mâlikî bulunduğumuz, câriye ve kölelerimizi âzâd et-mekle Sana yaklaşmamızı seversin. Bu fazl u kereme herkesten ziyâ-de lâayık olan Sensin. Biz de Senin kullarınız, Sen bizi cehenneminden âzâd eyle, yoksullara sadaka vermek sûretiyle yardımda bulunmağı bize emrettin, biz ise, Senin yoksulların ve Sana muhtâç olanlarda-nız, Sen vermeğe bizden daha lâayıksın. Sen fazl u kereminden bize ihsân et yâ Rab.

Allahım! Bize karşı fenalıkta bulunanları affetmemizi bize tav-siye ettin, biz de nefislerimize zulüm ettik. En üstün kerem sâhibi

olan Sensin, bizleri affeyle, ey Rabbimiz. Bizi mağfiret et, bize rahmet et. Sen bizim Mevlâmızsın. Ey Rabbimiz! Bize dünyâda hasene, âhirette de hasene ver, rahmetinle cehennem azâbından bizleri koru.

Ayrıca Hızır Aleyhisselâmın da duâsını okur. (Duânın meâlî budur) :

«Ey bir işten, diğer iş kendisini alıkoymıyan, ey bir duyduğu diğerinden kendisini meşgul etmeyen, ey duyduğu sesleri birbirine karıştırmıyan, ey isteklerde şaşırmaıyan, ey her lisânı bilen, ey ısrar ile isteyenlerden bunalmıyan ve ey bunca istekleri yerine getirmekten âciz olmayan Allahım! Affının serinliğini ve Sana yalvarışın zevkini bize tattır.»

Ayrıca kendiliğinden dilediği duâyı yapar, kendisi, geçmişleri ve bütün mü'minler için duâ eder, duâda ısrar eder. Allahu Teâlâ'ya hiç bir şey ağır gelmediği için büyük dileklerde bulunur. (Basralı) Mu'tarrafi İbn Abdullah Arafat'taki duâsında :

«Allahım! Benim yüzümden buradakilerin duâsını reddetme, kabul eyle.» diye duâ ederdi.

Bekr-i Müzenî anlatıyor : Adamın bir tanesi diyor ki: Arafat'ta bulunan insânlara baktığında hatırımdan şöyle geçti: «Eğer ben bunların arasında bulunmasam Allahu Teâlâ bunların hepsini mağfiret ederdi.»

YEDİNCİ CÜMLE

Yedinci cümle, Arafat'ta vakfeden sonraki, Müzdelife'de sabahlamak, Mina'da taş atmak, kurban kesmek, tıraş olmak ve tavâf gibi hükümler beyânındadır :

Arafat'tan akşamdan sonra, vâsitaya sür'at vermeden, ağır ağır Müzdelife'ye doğru yol alır. Vâsitalarını koşturmaz. Peygamber Efendimiz :

«نَهَى عَنْ وَجِيفِ الْخَيْلِ وَإِضْصَاعِ الْأَيْلِ، وَقَالَ : اتَّقُوا اللَّهَ وَسِيرُوا سَبْرًا جَمِيلًا لَا تَطْوُوا ضَعِيفًا وَلَا تُؤْذُوا مُسْلِمًا»

«Atları koşturmaktan ve develere sür'at vermekten menetmiş ve: Allah'tan korkun, güzel yürüyün, zayıfları ezmeyin ve müslümânlara eziyet etmeyin.» (830) buyurmuştur.

Müzdelife'ye geldiğinde, burası Haremden sayıldığı için mümkün ise burada yıkanır, hattâ gücü yeterse, daha saygılı olacağı için buraya yaya gelir. Ve yolda telbiyeye devâm eder.

Müzdelife'ye geldiğinde şöyle duâ eder :

«Allahım! Burası Müzdelife'dir. Muhtelif dillerdeki insanları buraya topladın. Her biri Senden ayrı ayrı ve yepyeni şeyler istemektedir. Sen beni, Sana duâ edip duâsı kabul olan kullarından, Sana tevekkül edip, Senin kâfi geldiğin kullarından eyle.»

Sonra akşam ile yatsıyı, yatsı vaktinde cem ve tehir olarak bir ezan ve iki kamet ile kılar, tabi yatsıyı da iki rekât kılar. Çünkü seferidir, farzlar arasında nâfile kılmaz. Yâni akşamın son sünneti, yatsının ilk sünneti kılınmaz, fakat farzları kıldıktan sonra önce akşamın son sünneti, sonra yatsının son sünneti ve daha sonra da vitir namazını kılar (Şâfi'îlere göre vitir de sünnettir). Zira yolculukta sünnetleri terketmek, açık bir zarar ve sünnetleri vakitlerinden terketmek farzları ile irtibatlarını kesmek olur. (Hanefilerde yolculuk hâlinde sünnetleri kılmayabilir, fakat istirahat ettiği yerlerde kılar). Nâfileler farza tâbi olduğundan farz için yaptığı bir teyemmüm ile istediği kadar nâfile kılabilceği gibi burada da yine farza tâbi olmaları bakımından nâfileleri de sıra ile ve bir arada kılması evleviyetle câizdir. Nâfilelerin vâsıtalar üzerinde câiz olmaları bakımından farzlardan ayrılmış olmaları bu hükme mâni değildir. Onların farza tâbi olup zarûret ve ihtiyâç bunu ıktılza ettiğine işaret etmiştik. Bu geceyi Müzdelife'de geçirir yarı geceden evvel (Hanefilere göre sabah vaktinden evvel) buradan ayrılanlar kurban cezasına çarptır, gücü yetenler bu mübârek geceyi de her türlü tâat ve ibâdet ile geçirmeğe gayret etmelidir.

Gece yarısı olunca (Hanefilere göre erkenden sabah namazını kıldıktan sonra) yolculuk için hazırlanır, kumlar içerisinden (nohut büyüklüğünde) yetmiş veyâ daha ziyâde taş alır, çünkü beiki düşürür. Taşlar, parmak uçlarının kaphyacağı büyüklükte olmalı ve mümkünse yıkanmalıdır. Müzdelife'nin son noktası olan "Meş'ar-i Hirâm"a geldiği vakit orada tan yeri ağarınca kadar duâ eder ve :

اللَّهُمَّ بِحَقِّ الشَّعْرِ الْحَرَامِ، وَالْبَيْتِ الْحَرَامِ وَالشَّهْرِ الْحَرَامِ
وَالرُّكْنِ وَالْقَامِ، أَلْبِغْ رُوحَ مُحَمَّدٍ مِنَّا التَّحِيَّةَ وَالسَّلَامَ
وَأَدْخِلْنَا دَارَ السَّلَامِ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ . هـ

«Allahım! Meş'ar-i Hirâm, Beyt-i Haram, Şehr-i Haram, Rûkn ile makam hürmetine Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmın rûhuna bizden tahiyye, selâm ve salâvatı ilet ve bizi darüsselâma idhal eyle. Ey celâl ve kerem sâhibi olan Allahım!» der.

Sonra güneş doğmadan oradan "Vâdi-i Muhasser"e gider ve o çölü sür'atle geçer. Sabahtan sonra tekbir ile telbiyeyi birbirine katar, yâni hem telbiye, hem de tekbir alır ve bu sûretle Mina'ya gider.

Mina'da üç Cemre yeri vardır. Birinci ve ikinciye uğramaz çünkü bayram günü onlarla işi yoktur. Üçüncüsü olan Akabe Cemresine gider, burası Kibleye doğru giden caddenin sağındadır ve biraz yüksektedir. (Şimdi buralar düzenlenmiş gidiş - geliş yolları yapılmıştır) ve nisbeten açıktadır. Güneş bir mızrak yükseldikten sonra burada Akabe Cemresi olarak yedi taş atar. (Dikkat edilecek mühim bir nokta taşları ön taraftan atacak arkadan atmayacaktır. Arkadan atılmaz diye levha varken, hacıların pek çokları yanılmaktadır. Mütercim.)

TAŞ ATMA KEYFİYETİ

Taşları atmanın keyfiyeti: Kibleye veyâ Cemreye karşı dönerek ellerini kaldırır, artık telbiyeyi bırakarak tekbir alır, her taşı attıkça :

اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى طَاعَةِ الرَّحْمَنِ وَرُغْمِ الشَّيْطَانِ، اللَّهُمَّ تَصَدِّيقًا
بِكِتَابِكَ وَاتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ. هـ

duâsını okur. Taşı attıktan sonra telbiye ve tekbiri keser, ancak bayram günü öğle namâzında başlayıp bayramın son günü sabah namâzına kadar farzların peşinden tekbir alır (Hanefilere göre arefe günü sabah namâzından başlamak üzere 23 vakit tekbir alır). Bayram günü vakfe yoktur. Onun için evinde istediği kadar duâ eder.

BAYRAM VE TEŞRİK GÜNLERİNDE ALACAĞI TEKBİRİN KEYFİYETİ

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ، اَللّٰهُ اَكْبَرُ كَبِيْرًا، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيْرًا، وَسُبْحَانَ
اَللّٰهِ بُكْرَةً وَّاٰمِيْلًا، لَا اِلٰهَ اِلَّا اَللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ مُخْلِصِيْنَ
لَهُ الدِّيْنَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُوْنَ، لَا اِلٰهَ اِلَّا اَللّٰهُ وَحْدَهُ، صَدَقَ
وَعْدُهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْاَحْزَابَ وَحْدَهُ، لَا اِلٰهَ اِلَّا اَللّٰهُ
وَاللّٰهُ اَكْبَرُ . هـ

Akabe Cemresini attıktan sonra kurban keser. Evlâ olan kendi eliyle kesmektir. Kurbanı keserken şu duâyı okur :

بِسْمِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ، اَللّٰهُمَّ مِنْكَ وَبِكَ وَ اِلَيْكَ، تَقَبَّلْ
مِنْیْ كَمَا تَقَبَّلْتَ مِنْ خَلِيْلِكَ اِبْرٰهِيْمَ . هـ

(Hanefilere göre "Bismillâh"dan sonraki "vav" okunmaz.)

«Bismillâh, Allahü Ekber, Allahım bu kurban Sendendir. Senin rızân için kesiyorum, Halil İbrâhim'den [oğlu İsmail'e feda olarak] koç kurbanını kabûl ettiğin gibi bunu da benden kabûl eyle.»

Sırasıyle, fazilette deve, sonra sığır ve daha sonra koyun gelir. Bununla berâber hisseli olarak deve ve sığırdan, tek koyun daha makbûldür. Resûl-i Ekrem (S.A.) :

«خَيْرُ الْأَضْحِيَّةِ الْكَبِشُ الْأَقْرَنُ»

«Kurbanların en hayırlısı boynuzlu koçtur.» (831) buyurmuştur.

(831) Ebû Dâvud, Ubâde b. es - Sâmit'ten.

Beyaz ve (göğsü siyah) olan koyun, boz ve siyah koyundan makbûldür. Nitekim Ebû Hûreyre de kurban için «Beyaz koyun siyah koyundan efdaldır» demiştir. Kurban nezir değilse ondan bir miktar yer, şu sekiz kusurdan (ayıptan) biri bulunan hayvan kurban edilmez.

- 1 — Ced'a : Burnu veyâ kulağının yarısı kesik olan,
- 2 — Abda : Boynuzu dibinden kırık olan, ayaklarının biri olmayan,
- 3 — Şerka : Kulağı üstünden yarık olup ikiye bölünen (Hanefilere göre mekrûhtur),
- 4 — Harka : Kulağı dibinden yarık olan (Bu da Hânefilerde câiz ve fakat mekrûhtur),
- 5 — Mukabele : Kulağı önden kesik,
- 6 — Müdahere : Arkadan kesik olan (Hanefilere göre bunlar câizdir),
- 7 — Acfâ : Çok zayıf olan,
- 8 — Arcâ : Kesilecek yere gidemeyecek derecede topal olandır.

Böylece kurbanı da kestikten sonra tıraş olur. Tıraşta da sünnet olan Kibleye döner, önce başının sağ tarafını, sonra diğer taraflarını tıraş eder. Tıraş olurken: «Allahım! Her saçıma karşılık bir günâhımı mahveyle, defterime bir sevâb yaz. Ve cennette derecemi yükselt.» diye duâ eder. Kadın, saçını bir miktar kısaltır, kel olan da usturayı başında gezdirir. Bu sûretle birinci derecede ihrâmdan çıkmış olur, her şeyi kendisine mübah olur. Yalnız av avlayamaz ve kadını ile münâsebette bulunamaz.

TAVÂF-I ZİYÂRET VE VAKFE

Sonra (mümkün ise) aynı gün Mekke'ye iner ve Kâ'be'yi anlattığımız gibi tavâf eder. Bu tavâf rûkündür. Buna Tavâf-ı ziyâret denir, bunun ilk vakti, bayram günü öğleden sonradır. Ve aynı gün yapılması daha makbûldür. Sonu için vakit yoktur. Fakat bu tavâfı yapınca kadar, tamamiyle ihrâmdan çıkmış olamaz, âilesine yaklaşımaz. Böylece tavâf edip tamamiyle ihrâmdan çıkar ve her şeyi kendisine helâl olur. Artık diğer cemrelerden ve Mina'da kalmaktan başka bir iş kalmaz, bunlar da vâcibtir. Bu tavâf, tavâf-ı kudümde anlattığımız gibi yapılır, iki rekât tavâf namâzını da kıldıktan sonra, eğer tavâf-ı kudümde sa'y etmemişse sa'y'ini yapar. Eğer önce sa'y etti ise yeniden sa'y etmez.

Ihrâmdan çıkmanın üç şartı vardır :

- 1 — Remy-i Cemar, cemre atmak,
- 2 — Tıraş,
- 3 — Tavâf-ı ziyâret'dir ki bu da rûkündür.

Bu üç tanesini takdim ve telhürde beis yoktur. Fakat efdal olan önce Akabe cemresini yapmak, sonra kurban kesmek, sonra tıraş olmak ve sonra da tavâf-ı ziyâreti yapmaktır.

İmâm için sünnet olan, bu günde — zevâlden sonra — bir hutbe okumaktır. Buna Hutbe-i vedâ denir.

HACCIN HUTBELERİ

Hacda dört hutbe var :

- 1 — Zilhiccenin yedinci günü Kâ'be'de ilk hutbe,
- 2 — Arefe günü Arafat'ta bir hutbe,
- 3 — Bayram günü Resûlullahın vedâ' hutbesi,
- 4 — İlk ayrılış günü hutbesi.

Hepsi zevâlden sonra okunur ve arefe hutbesinden başka diğçerleri tek hutbedir. Yalnız arefe hutbesi iki hutbedir.

Tavâf-ı ziyâretten sonra yatmak ve ertesi günlerde taşları atmak üzere Mina'ya döner. O gece Mina'da yatar. Bu geceye "Leyletü'l - karîr" istirahat ve duraklama gecesi denir. Çünkü ertesi gün orada kalacaktır. Bayramın ertesi günü güneş zevale geldikte (sünnet olarak) yıkanır ve birinci Cemre'ye gider. Bu yolun sağ tarafındadır, buraya yedi taş atar. Bu taşları hazırlayınca caddenin sağına çekilir. Kibleye döner, hamdeder, tehlîl eder, tekbîr eder. Kalbinin huzûru ve âzalarının huşûu ile duâ eder. Sonra Cemre-i vusta - İkinci Cemre yerine gelir, burada da aynı şekilde yedi taş atar. Sonra Akabe Cemresine gider, orada da aynı şekilde yedi taşını attıktan sonra yerine döner. O gece Mina'da yatar, bu geceye de birinci yolculuk gecesi denir. Ertesi gün öğle namâzını kıldıktan sonra, bugün de aynı şekilde üç yere yirmibir taşını atar. Bundan sonra Mina'da kalmak ile Mekke'ye dönmekte serbesttir. Akşam olmadan dönebilir, fakat akşamladıktan sonra o gece de kalmak zorundadır. Ertesi gün de geride kalan yirmibir taşını atar. Taşları atmaz veyâ Minâ'da kalmazsa, kurban kesmek cezası vardır. Kestiğil kurbanın etini dağıtır. Yatmak için Mina'ya gelmek şartıyla tavâf için akşamları Kâ'be'ye gidebilir. Resûl-i Ekrem (Sallâllahu Aleyhi ve Sellem) böyle yapardı. Mescid-i Hayfda cemâate devâm eder. Çünkü mescidde kılmak faziletlidir. Mina'dan göçtüğü vakit Muhasseb'de ikindiye, akşamı ve yatsıyı kılıp biraz istirahat etmek evlâdır. Çünkü sünnettir. Sahabeden bir çokları bunu rivâyet etmiştir. Böyle yapmazsa bir şey lâzım gelmez.

SEKİZİNCİ CÜMLE

Sekizinci Cümle, umre ve umreden sonra Vedâ' tavâfına kadar olan işler beyânındadır.

UMRENİN MİYKATLARI

Umrenin en makbûl miykat yeri «Ci'râne»dir. Sonra Ten'im ve sonra da Hüdeybiye'dir (Bunların yerleri yukarıda anlatılmıştır). Umreyl niyet eder, telbiye eder. Hazreti Âişe'nin (R.A.) mescidinde iki rekât namâz kılar, dilediği gibi duâ eder. Telbiye ederek Mekke'ye ve Mescid-i Harâm'a girer. Mescide girince, telbiyeyi keser, anlattığımız gibi yedi kere tavâf eder, namâz kılar, yedi kere sa'y eder ve tıraş olarak ihrâmdan çıkar. İşte Umre budur. Bunu yapan tamam etmiştir.

Mekke'de mücâvir kalan, umre ve tavâfı çok yapmalı, sık sık Kâ'beye bakmalıdır. Kâ'benin içine girerse, efdal olan, iki direk arasında iki rekât namâz kılmalıdır. Kâ'be'ye girerken ayakkabılarını çıkarmalı ve saygı ile girmelidir. Hattâ zâtın birisine: «Kâ'be'ye girdin mi?» diye sorduklarında «Rabbimin beytinin etrafında bile yürümelerini uygun bulmadığım bu ayaklarım ile Rabbimin beytini nasıl çiğneyebilirim?» diye cevâb vermiştir.

Oraya giren, nerede yürüdüğünü ve nasıl yürüyeceğini bilmelidir. Mümkünse zemzem suyunu kendî eliyle çekmeli ve kanıncaya kadar da bolca içmelidir. İçtiği vakit :

اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسَقِّمْ، وَارْزُقْنِي الْإِخْلَامَ
وَالْيَقِينَ وَالْعَافَاةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۝

«Allahım! Bu suyu her hastalık ve dertten bana şifa kıl, ihlâs ile yakîni, dünyâ ve âhiret saâdetini bana nasîb eyle.» demelidir.

Resûl-i Ekrem (S.A.) :

«مَاءُ زَمْزَمَ لِمَا شَرِبَ لَهُ»

«Zemzem suyu ne maksatla içdirse ona şifadır.» (832) buyurdu.

(832) İbn Mâce, Câbir'den.

DOKUZUNCU CÜMLE

Dokuzuncu Cümle Vedâ' tavâfına dâîrdir :

Hac ve Umre ile alâkalı vazifelerini bitirip memleketine dönmeğe sıra geldiği vakit, ihtiyâçlarını alır, bütün işlerini bitirir ve en sonunda vedâ' tavâfını yapar. Remel ve İztıba' yapmadan yedi kere Kâ'be'yi tavâf eder, iki rekât tavâf namâzını Makam-ı İbrâhim'de kılar. Zemzemden içer, Mültezime'ye gelir, orada duâ ve tazarru ederek şöyle yalvarır :

اَللّٰهُمَّ اِنَّ اَبَيْتَ بَيْنَكَ وَالْعَبْدَ عَبْدُكَ وَابْنُ اَمْتِكَ
حَلَمْتَنِيْ عَلَى مَا سَمَحْتَ لِيْ مِنْ خَلْقِكَ حَتّٰى سَيَّرْتَنِيْ فِيْ بِلَادِكَ ، وَ
بَلَمَسْتَنِيْ بِبَغِيْمَتِكَ حَتّٰى اَعْتَبْتَنِيْ عَلَى قَضَاءِ مَا سَيَّكَ ، فَاِنْ كُنْتَ رَضِيْتَهُ
عَنِّيْ فَاَزِدْ دُعَايَ رَحْمَتَا ، وَاِلَّا فَمَنْ اِلَّا اَنْ قَبْلَ تَبَاعُدِيْ عَن بَيْنِكَ هَذَا
اَوْ اَنْ اِضْرَافِيْ اِنْ اَذِنْتَ لِيْ غَيْرُ مُسْتَبْدِلٍ بِكَ وَلَا بَيْنَتِكَ وَلَا رَافِعٍ
عَنكَ وَلَا عَن بَيْنِكَ ، اَللّٰهُمَّ اَصْحَبْنِيْ الْعَافِيَةَ فِيْ بَدَنِيْ ، وَالْعِصْمَةَ
فِيْ دِيْنِيْ ، وَ اَحْسِنْ مُنْقَلَبِيْ ، وَارْزُقْنِيْ طَاعَتَكَ اَبَدًا مَا اَبَقَيْتَنِيْ ،
وَاجْعَلْ لِيْ خَيْرِيْ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ، اَللّٰهُمَّ لَا
تَجْعَلَ هَذَا اَخِرَ عَهْدِيْ بَيْنِكَ الْمَرَامِ ، وَ اِنْ جَعَلْتَهُ اَخِرَ عَهْدِيْ
فَعَوِّضْنِيْ عَنْهُ الْجَنَّةَ هـ

«Allahım! Beyt, Senin beytin, kul, Senin kulun. Kulunun ve câriyenin oğludur. Nasib ettiğin vâsıtalar ile benî memleketlerde dolaştırdın ve nimete ulaştırdın, Menâsık-ı hacı ifaya yardımcı oldun. Eğer bu hareketimle benden râzı oldunsa rızanı arttır, râzı olmadınsa,

buradan ayrılmadan, keremle benden râzı ol. Allahım! İzin ve müsaaden olursa, geri dönmek üzereyim. Fakat bu dönüşüm Senden ve beytinden değil, gözüm gönlüm Sende ve beytindedir. Allahım bedelinme sıhhat ve âfiyet ihsân eyle, dinimi [şeytanın şerrinden] muhafaza eyle, dönüşümü hayırlı eyle, ölüme kadar beni tâat ve ibâdetinden ayırma, dünyâ ve âhiretin iyiliklerini bana nasib eyle, Sen her şeye kadirsin.

Allahım! Bu son ziyâretim olmasın, tekrar tekrar gelmeler nasib eyle, Allahım eğer son ziyâretim ise buna karşılık bana cennetli nasib eyle.»

Böylece Mescid-i Haramdan çıkar. Dışarı çıkıncaya kadar gözlerini Kâ'be'den ayırmaz. Bu da kahkari yâni yüzünü Kâ'be'ye çevirerek geri geri çekilerek Harem-i Şeriften çıkmak ile mümkün olur.

ONUNCU CÜMLE

Onuncu Cümle, Medine-i Münevvere'yi ziyâretin âdâbı beyânındadır :

Resûl-i Ekrem (S.A.) :

«مَنْ زَارَنِي بَعْدَ وَفَاتِي فَكَأَنَّمَا زَارَنِي فِي حَيَاتِي»

«İrtihalden sonra beni ziyâret eden, sağlığında ziyâret etmiş gibidir.» (833) buyurdu.

Yine Resûl-i Ekrem (S.A.) :

«وَمَنْ وَجَدَ سَعَةً وَلَمْ يَفِدْ إِلَى فَقَدْ جَفَانِي»

«Vaziyeti müsâit olup da beni ziyârete gelmiyen bana ezîyet etmiş olur.» (834) buyurdu.

Diğer bir hadîsinde :

«مَنْ جَاءَنِي زَائِرًا لَا يَهْمُهُ إِلَّا زِيَارَتِي كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ أَنْ أَكُونَ لَهُ شَفِيعًا»

(833) Taberânî ve Dare Kutnî, İbn Ömer'den.

(834) İbn Adiyy ve Dare Kutnî.

«Yalnız beni görmek maksadiyle ziyaretime gelenler, Allahü Teâlâ'nın izniyle şefaatimi hak etmişlerdir.» (835) buyurdu.

Resûl-i Ekrem Efendimiz (S.A.V.) i ziyareti kasteden kimse, yolda bol bol salâvat getirmelidir.

Medîne-i Münevvere'nin duvar ve ağaçlarını gördüğü zaman :

اللَّهُمَّ هَذَا حَرَمُ رَسُولِكَ فَاجْعَلْهُ لِي وَقَايَةً مِنَ النَّارِ وَ
أَمَانًا مِنَ الْعَذَابِ وَسُوءِ الْحِسَابِ هـ

«Allahım! Burası Resûlünün haremidir, Sen bu harem sâyesinde beni cehennem ateşinden koru ve azâbından ve hesâbının çetinliğinden emin kıl.» demelidir.

Medîne-i Münevvere'ye girmeden, "Be'rû'l-Harr" (Meşhur Harrekuyusudur)'de yıkansın, güzel koku sürünsün, en temiz elbisesini giysin. Medîne'ye girdiği zamân, (Resûl-i Ekrem'in şehri olduğunu düşünerek) tevazu ve saygı ile şehre girsin. Girerken :

بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ
صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا هـ

duâsını okusun. Sonra Peygamberimizin mescidine giderek minberin yanında minberin direğini sağ omuzu hizasına alarak Sandığın bulunduğu taraftaki direğe karşı ve Kiblede olan daire tam iki gözünün önüne gelmek üzere iki rekât namâz kılar. Mescid genişletilmeden önce Resûl-i Ekrem (S.A.) burada namâz kılar. Namâzlarını Resûl-i Ekrem'in asıl mescidinde kılmağa gayret etmelidir.

RAVZA-İ MUTAHHARANIN KARŞISINDA DURUŞ KEYFİYETİ

Sonra Resûl-i Ekrem'in kabrine gider ve yüzünün karşısında arkasını Kibleye, yönünü türbenin duvarına çevirerek dört adım uzakta durur. Tavanda yanan kandil başı üstü hizasına gellir. Kabrin duvarlarına yapışmak veyâ onları öpmek (bâzılarının zannettiği gibi)

meşrû değildir. (Hattâ mekrûhtur). Makbûl olan ve Peygambere hürmeti ifade eden, hürmet ile karşısında bulunmaktır. Bu şekilde karşısında durur ve bu duâyı okur.

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ
 يَا أَمِينَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَفْوَةَ اللَّهِ،
 السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَةَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَحَدُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا
 مُحَمَّدُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَبِي الْقَاسِمِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَاجِي، السَّلَامُ عَلَيْكَ
 يَا عَاقِبُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَاسِرُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَشِيرُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ
 يَا نَذِيرُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا طَهْرُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا طَاهِرُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ
 يَا أَكْرَمَ وَلَدِ آدَمَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الرُّسُلَيْنِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَاتَمَ
 النَّبِيِّينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ رَبِّ الْعَالَمِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا قَائِدَ الْخَيْرِ
 السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا فَاتِحَ الْبَرِّ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ الرَّحْمَةِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ
 يَا هَادِيَ الْأُمَّةِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا قَائِدَ الْغُرِّ الْمُحَجَّلِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ
 وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ الَّذِينَ أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمْ الرِّجْسَ وَطَهَّرَهُمْ تَطْهِيرًا،
 السَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى أَصْحَابِكَ الطَّيِّبِينَ، وَعَلَى آزْوَاجِكَ الطَّاهِرَاتِ
 أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ، جَزَاكَ اللَّهُ عَنَّا أَفْضَلَ مَا جَزَى نَبِيًّا عَنْ قَوْمِهِ وَ
 رَسُولًا عَنْ أُمَّتِهِ، وَصَلَّى عَلَيْكَ كُلَّمَا ذَكَرَكَ الذَّاكِرُونَ، وَكُلَّمَا غَفَلَ عَنْكَ
 الْغَافِلُونَ، وَصَلَّى عَلَيْكَ فِي الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ أَفْضَلَ وَأَكْمَلَ وَأَعْلَى وَأَجَلَّ

وَأَطِيبَ وَأَظْهَرَ مَا صَلَّى عَلَى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ، كَمَا اسْتَنْقَذَنَا بِكَ
 مِنَ الضَّلَالَةِ، وَبَصَّرَنَا بِكَ مِنَ الْعَمَايَةِ، وَهَدَانَا بِكَ مِنَ الْجَهَالَةِ،
 أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ عَبْدُهُ
 وَرَسُولُهُ، وَأَمِينُهُ وَصَفِيُّهُ، وَخَيْرُهُ مِنْ خَلْقِهِ، وَأَشْهَدُ أَنَّكَ
 قَدْ بَلَغْتَ الرِّسَالَهَ، وَأَدَيْتَ الْإِمَانَةَ، وَنَصَّيْتَ الْأُمَّةَ، وَجَاهَدْتَ
 عَدُوَّكَ وَهَدَيْتَ أُمَّتَكَ، وَعَبَدْتَ رَبَّكَ حَتَّى آتَاكَ الْيَقِينَ، فَصَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ الطَّيِّبِينَ وَسَلَّمْ وَشَرَفْ وَكَرَّمْ وَعَظَّمْ ۝

(Buraya kadar okunan bu duâ salâvat ve şhadetten ibarettir. Esasen orada bu kadar uzun zamân durup baştan başa bu salâvatlar okunamaz; Türkçeleri de zaptedilemez. Onun için bunların tercümesine lüzum görmedik. Tabî Peygamberimizin huzûruna geldiği için bildiği salâvat-ı şerifeleri okur.)

Bundan sonra şöyle der :

«Yâ Resûlallah! Senin, risâleti tebliğ emânetini edâ ettiğine, ümmete nasihat edip, düşmanların ile mücahede bulunduguna, ümmetini, Allah'a giden doğru yola hidâyet edip, yakın gelinceye kadar ibâdet ettiğine şهادet ederim. Sen, seni ziyâret edenlere şefa'at edeceğine va'dettin. Ben âciz bir ümmetin olarak şefa'atını dilemek üzere huzuruna geldim. Bana kıyâmetin dehşetinde şefa'atçi ol. Yâ Râb! Kıyâmet gününde Habîbini bana şefa'atçi kıl ve şefa'atini kabûl eyle! Salât ü selâm O'na ve Ehl-i Beytine olsun.»

Resûl-i Ekrem'e selâm gönderen var ise :

السَّلَامُ عَلَيْكَ مِنْ فُلَانٍ، السَّلَامُ عَلَيْكَ مِنْ فُلَانٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ ۝

der.

Sonra bir arşın kadar ileri gider ve Hazret-i Ebûbekr-i Sıddık (R. A.) 'ın kabri önüne gelir. O'nun başı Resûl-i Ekrem'in omuzları hiza-

sıddadır. Hazret-i Ömer (R.A.)'in başı da Hazret-i Ebûbekr'in omuzları hizasındadır. Hazret-i Ebûbekr'e de: «Esse lâmu aleyke yâ Ebabekri's - Sıddık» diyerek selâm verir; Hazret-i Ömer'e de aynı şekilde «Esse lâmu aleyke yâ Ömerü'l - Fâruk» diyerek selâm verir. Sonra bir zira' kadar geri çekilir ve her ikisine birden, şöyle hitâb eder :

السَّلَامُ عَلَيْكُمَا يَا وَزِيرَي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَالْمُعَاوَيْنَ
لَهُ عَلَى الْقِيَامِ بِالَّذِينَ مَا دَامَ حَيًّا ، وَالْقَائِمِينَ فِي أُمَّتِهِ بَعْدَهُ
بِأُمُورِ الدِّينِ ، تَسْعَانِ فِي ذَلِكَ أَثَرُهُ وَتَعْمَلَانِ بِسُنَّتِهِ فَجَزَاكُمَا اللَّهُ
خَيْرَ مَا جَزَى وَزِيرَي نَبِيِّ عَنْ دِينِهِ ۝

«Ey Resûl-i Ekrem'in hayâtında dinî işlerde kendisine yardımcı, irtihalinden sonra îmmetinin işlerini tedvin eden bu husûsta onun izlinden gidip sünnetine uyan iki büyük vezirleri! Allahu Teâlâ'nın selâmı, rahmeti sizin üzerinize olsun. En büyük mükâfat ile sizi mükâfatlandırsın.» der.

Sonra geri gelir, Resûl-i Ekrem'in kabri-i şerifleri önünde durur, Kibleye döner Allahu Teâlâ'ya hamd ü senâ eder ve Resûl-i Ekrem'e bolca salâvat-ı şerife getirdikten sonra şöyle der: Allah'ım Sen Kur'an-ı Kerim'de :

«وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ
لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَرَابًا رَحِيمًا»

«Eğer onlar nefislerine zulmettikleri zamân sana gelip Allah'tan mağfiret dileseler, peygamber de onlar için istiğfar etse, elbette, Allah'ı tevbeleri kabûl edici, ve merhamet sâhibi bulurlardı.» (4 - Nisâ: 64) buyurdun. Buyurduğun da haktır, gerçektir.

«Allahım! Biz Senin bu kelâmını duyduk, buyruğuna uyduk. Hata ve kusurlarımızı itiraf ve günâhlarımızdan tevbe ederek onun şefaati ve yüklendiğimiz ağır günâhlarımızın affını senden dilemek üzere Habibini ziyâret ettik.»

«Allahım! Tevbemizi kabûl ve Habîbini bize şefaattçi eyle, O'nun hürmetine bizim derecemizi de yükselt.»

«Allahım! Muhacir ve Ensârı mağfiret et. Bizi ve bizden önce imân ile göçen bütün dîn kardeşlerimizi mağfiret et.»

«Allahım! Sevgili Habîbin ve Beyt-i Şerife yaptığımız bu ziyâret son ziyâret olmasın. Daha nice sefer gelip ziyâret etmeği nasîb eyle, yâ Erhame'r-Râhimin.» diye duâ eder.

Sonra Ravza-i Mutahhara'da, minber ile Peygamberimizin kabri arasında iki rekât namâz kılar ve dilediği kadar duâ eder. Zîra Re-aûl-i Ekrem Efendimiz (S.A.):

«مَا بَيْنَ قَبْرِیْ وَمِنْبَرِیْ رَوْضَةٌ مِنْ رِیَاضِ الْجَنَّةِ وَمِنْبَرِیْ
عَلَى حَوْضِیْ»

«Kabrim ile minberin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir, minberim havuzun üzerindedir.» (838) buyurdu.

Minberin yanında dilediği kadar duâ eder. Müstehab olan Re-aûl-i Ekrem'in hutbe okurken elini tuttuğu aşağıdaki "Ramane" (Her halde bir taştır. Sonraları yangınlarda bu minber şeklini değiştirmiştir.) elini tutar. Perşembe günü Uhud şehitlerini ziyâret etmek de müstehabtır. Sabâh namâzını Mescid-i Nebî'de kıldıktan sonra ziyârete gider. Öğle namâzını yine Mescid-i Nebî'de kılmak üzere geri döner. Medîne'de kaldığı müddetçe, beş vakit farzları cemâat ile Mescid-i Nebî'de kılar. Her gün Resûl-i Ekrem'i ziyâretten sonra Bakî' kabristanını ziyâret etmek müstehabtır. Orada Hazret-i Oaman (R.A.)'ın, Hazret-i Hasan bin Ali (R.A.)'nin kabirlerini ziyâret eder. Ayrıca Ali İbn Hüseyin, Muhammed İbn Ali, Cafer İbn Muhammed (R.A.) de orada medfûndurlar. Hazret-i Fatıma (R.A.)'nın kabrini, İbrâhîm (R.A.) bin Resûl-i Ekrem (S.A.)'in kabrini ziyâret eder, Re-aûl-i Ekrem'in halası Sâfiye'nin kabrini de ziyâret eder, hepsi Bakî'dedir.

Her pazar günü Kuba Mescidine giderek orada namâz kılması da müstehabtır. Zira Resûl-i Ekrem (S.A.) Efendimiz :

«مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ حَتَّى يَأْتِيَ مَسْجِدَ قُبَاءَ وَيُصَلِّيَ فِيهِ كَانَ لَهُ
عَدْلُ عُمْرَةٍ»

«Evinden çıkıp Kuba'ya giderek orada iki rekât namâz kılmak bir umreye muâdildir.» (837) buyurdu.

Eris Kuyusu'nu da ziyârete gider. Kuba'ya yakın bir kuyudur (Resûl-i Ekrem'in yüzüğü Hz. Osmân'ın elinden buraya düşmüştür.). Resûl-i Ekrem bu kuyuya tükürmüştür. (Bu rivâyetin de aslı olduğu bilinmemiştir). Abdest alır ve suyundan içer. Hendek civarındaki "Mescid'el-Feth" ve diğer mescidler, mübârek makamları da ziyârete gider.

Medîne-i Münevvere'de mescid ve diğer ziyâret yerleri otuz kaddır. Medineliler bunları bilir. Mümkün olanları ziyâret eder, (Fakat imkân nisbetinde farz namâzları Mescid-i Resûl'de kılar, diğer mescidlerde de nâfile veyâ kazâları kılar.) Resûl-i Ekrem'in abdest aldığı diğer kuyuları da ziyâret eder. Bunlarda teberrüken yıkanır, abdest alır ki bunların yekûnu yedi kuyudur.

Resûl-i Ekrem'in haremine hürmet ve riâyet etmek şartıyla Medîne'de ikamet edebilirse, bunun büyük fazîleti vardır. Resûl-i Ekrem (S.A.):

«لَا يَصْبِرُ عَلَى لَأْوَأْسِهَا وَشِدَّتِهَا أَحَدٌ إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

«Medîne'nin darlık ve sıkıntısına kim katlanırsa, kıyâmet gününde ben onun şefaâtçisi olurum.» (838) buyurmuştur.

Yine bir hadisinde :

«مَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلَيْمَتْ فَإِنَّهُ لَنْ يَمُتَ بِهَا أَحَدٌ
إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

(837) Nesei ve İbn Mâce, Sehl b. Hanif'den.

(838) Yukarıda geçmiştir.

«Gücü ycten, ölünceye kadar Medine'de kalsın. Zira Medine'de her klm ölürse, kıyâmet günü ben ona şefa'at veya şahadet ederim.» (839) buyurmuştur.

Medine'den ayrılacağı sırada müstehab olan, yine Kabr-i şerife gelerek ziyâret duâsını tekrarlamalı, Resûl-i Ekrem (S.A.)'e veda' etmeli, Allahu Teâlâ'dan tekrar ziyâreti ve bu yolculukta sıhhat ve selâmeti dilemelidir. Sonra Ravza-i Sağır'e yani sonradan büyütülen mes-cide değil, asıl Resûl-i Ekrem'in zamânındaki Mescidde (Bu kısım muayyen direkler ile bellidir. Bir yanı kabr-ı Peygamberî, bir yanı minberdir) iki rekât namaz kılmalıdır. Mescidden çıkarken sol ayağı ile çıkmalı ve «Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muham-med» diyerek «Yâ Rabbi bu ziyâretimi son ziyâret yapma, bu ziyâret sâyesinde günâhlarımı mahveyle, Yâ Rab! Yolculuğumu âsân eyle, kolaylıkla beni vatanıma, efrad-ı âileme ulaştır» diye duâ eder. O ci-vardakilere imkânı nisbetinde sadaka dağıtır. Medine ile Mekke ara-sında yirmi mescid vardır; bunlarda da giderken namâz kılar.

SEFERDEN GERİ DÖNMENİN ADÂBI

Resûl-i Ekrem (S.A.) gazâdan, Hac ve Umreden döndüğü zamân her tepe başında üç kere tekbir alır ve şu duâyı okurdu (840):

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ آيُّونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ صَدَقَ اللَّهُ وَعْدُهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ [وفي بعض الروايات]
وَكُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ»

Dönüşte aynen bu duâyı okumak lâzımdır. Resûl-i Ekrem (S.A.) Efendimiz Medine şehrini gördüğü zamân bineğini sür'atlendirir ve:

«اللَّهُمَّ اجْعَلْ لَنَا بِهَا قَرَارًا وَرِزْقًا حَسَنًا»

«Allahum! Bizi burada yerleştir ve bize hayırlı rızıklar ihsân ey-le.» derdi.

(839) Yukarıda geçmiştir.

(840) Buhârî ile Müslim, İbn Ömer'den.

Sonra evine haberci gönderip geldiğini haber vermeli, eve âni olarak gitmemelidir. Bu da sünnettir. Gece vakti eve girmesi de uygun değildir. Şehre girdiği zamân, evvelâ mescide girmeli ve iki rekât namâz kılmalıdır. Resûl-i Ekrem (S.A.) Efendimiz böyle yapardı.

Haccdan dönerken evine girdiğinde :

«تَوْبًا تَوْبًا لِرَبِّنَا أَوْبًا لَا يُغَادِرُ عَلَيْنَا حَوْبًا»

«Tevbeler tevbesi olsun Rabbimize ki, döndük! O tevbe bizde günâh bırakmaz.» der.

Evine yerleştiği zamân Allahu Teâlâ'nın, Kâ'be'yi, Ravza-i Mutahhara'yı ziyâret gibi, kendisine bahsettiği büyük nimetleri hatırdan çıkarıp, isyâna dalarak gaflete düşmemeli. Küfran-ı nimet etmemelidir. Makbûl ve mebrûr olan haccın alâmeti bu değildir. Hacc-ı mebrûrun alâmeti zâhid olmak, âhirete yönelmek ve Allah'a mülâki olmağa hazırlanmaktır.

Ü Ç Ü N C Ü B Â B

HACCIN EDEBLERİ, GİZLİ SIRLARI VE BÂTİNİ AMELLERİ BEYÂNINDADIR.

Haccın ince edebleri on adettir :

I — Nafakası helâl olmalıdır. Huzûrunu kaçırarak ticari bir meşgalesi olmamalı, himmeti yalnız Allah rızası olmalı, kalbi zikrullah ile sükûn bulmalı ve yalnız vazîfesiyle meşgul olmalıdır. Ehl-i beyt tarikiyle gelen bir haberde :

«إِذَا كَانَ آخِرُ الزَّمَانِ خَرَجَ النَّاسُ إِلَى الْحَجِّ أَرْبَعَةَ أَصْنَافٍ :
سَلَاطِينُهُمْ لِلشُّرْمَةِ ، وَأَغْنِيَاؤُهُمْ لِلتَّجَارَةِ ، وَفُقَرَاؤُهُمْ لِلْمَسْأَلَةِ ،
وَقُرَاؤُهُمْ لِلسُّنَّةِ .»

«Âhir zamânda insânlar dört sınıf olarak bacca gider :

1 — Sultanlar, tenezzüb için gezici (turist) olarak,

2 — Zenginler, ticâret için,

3 — Fakirler, dilenmek için,

4 — Okuyucular da gösteriş için giderler.» (841) diye rivâyet edilmiştir.

Bu haberde Hac yolunda dünyâlık ile alâkalı olması düşünülebi-
len bütün maksatlara işaret edilmiştir. Bütün bunlar, haccın fazileti-
ni kaybettiren ve haccı, «Allah için hac» husûsiyetinden çıkaran şey-
lerdir. Bilhassa ticâreti haccın kendisinden yaparak ücret mukabili
başkası için hacca gidenler, âhiret ile dünyâlığı talep ederler. Takvâ
ve basiret sâhibleri bunu hoş görmezler. Ancak maksadı Mekke'de
kalmak olup oraya gidecek parası olmazsa bu maksat ile para alıp

bedel gitmesi câizdir. Çünkü bu takdirde gayesi din ile dünyâyı elde etmek değil, belki dünyâ ile dinî elde etmektir. (Bunlar bir fayda sağlamaz. Filhakika acziyet hâlinde hacda niyâbet câizdir. Fakat vekil giden masraftan fazla bir şey alamaz, niyâbet ticârî maksatla olmaz.) Böyle vekil gideceklerle yakışan, esas maksad Beyt-i Muazzama'yı ziyâret ve dolayısıyla öteki adamı borçtan kurtarmak için ona yardımcı olmaktır. İşte bu gibiler hakkında Resûl-i Ekrem Efendimiz:

«يُدْخِلُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ بِالْحَجَّةِ الْوَاحِدَةِ ثَلَاثَةَ أَجَنَّةٍ: الْمُوصِي بِهَا،
وَالْمُنْفَذِ لَهَا، وَمَنْ حَجَّ بِهَا عَنْ أَخِيهِ»

«Allahu Teâlâ bir hac ile üç kişiyi Cennete kor:

- 1 — Vasiyet edeni,
- 2 — Vasiyeti infaz edeni,
- 3 — Vekil olarak hacca gideni.» (842) buyurmuştur.

Ben, kendi vazifesini ifa ettikten sonra vekil gidenin aldığı ücret helâl değildir veya harâmdır demedim. (Hanefilere göre kendi vazifesini ifa etmeden de vekil gidebilir. Ancak hem malî ve hem de bedeni olan bu hac ibâdetinde para ile niyâbet olmaz, belki masraf alabilir). Fakat evlâ olan buna yanaşmamalı ve hac yolunu kazanç yolu yapmamalıdır. Allahu Teâlâ din sâyesinde dünyâlığı verir. Fakat dünyâ ile dinî vermez. Haberde:

«مَثَلُ الَّذِي يَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَيَأْخُذُ أَجْرًا مَثَلُ امِّ
مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: تَرْضِعُ وَلَدَهَا وَتَأْخُذُ أَجْرَهَا»

«Allah için gazâ edip buna ücret alan, Musa Aleyhisselâmın annesine benzer. O hem kendi çocuğunu emzirdi, hem de ücret aldı.» (843)

(842) Beyhakî, Câbir'den.

(843) İbnü Adiyy, Muaz'dan.

Musa Aleyhisselâmın annesi gibi olan hacıların ücret almasında beis yoktur. Çünkü hacı, ücret almak için hac etmiyor, hac etmek için ücret alıyor. Nitekim Musa Aleyhisselâmın annesi de para almak için çocuğunu emzirmiş değil, anası olduğunu sezdirmeden çocuğu emzirebilmek için ücret almıştır.

II — Haraç vermek sûretiyle Allah düşmânlarına yardım etmemelidir. Onlar, yollar üzerinde bekleyen bedeviler ile Mekke ileri gelenlerinden bâzı kimselerdir ki, Mescid-i Harâma girmeğe mâni olurlar. Muâyyen yollarda bulunan bu gibilere para vermek, zulme yardım ve zulmün sebeplerini kolaylaştırmak demektir. Bu, (İnsânın düşmânı olan) nefesine yardım etmesi gibidir. Onlara para vermemek için çareler araştırmalıdır. Eğer buna imkân bulamazsa; bâzı ulemanın dediğini yapmakta beis yoktur «Zulme yardımcı olmaktansa, nâfile haccı terk ederek yoldan geri dönmek daha efaldır.» Çünkü onların yollar üzerinde durup bu paraları almaları bid'attir. Onlara uymakta bu bid'ati yerleştirmek; müslümânlardan cizye almakta onları küçük düşürmek vardır. Ne yapayım zarurî olarak veriyorum, gibi mâzeretler göstermek fuzulidir. Çünkü evinde dursan veyâ yoldan geri dönsen, onlar da senden bu parayı alamazlardı. Hattâ bâzan kendisini zengin göstermekle onların fazla para almalarına yardımcı olmuş olunur. Eğer kendisini fakir gösterseydi, bu cizyeden kendisini kurtarmış olurdu. Kendisini müşkül vaziyete düşüren, asıl böyle gösteriştir.

III — Bol azık alıp cimrilik ve israfa varmadan, gönül hoşluğu ile muhtaçlara vermek. İsraftan maksadım, zenginlerin yaptığı gibi çeşitli yemekler yemek ve çeşitli şerbetler içmektir, yoksa bol sadaka vermek israf değildir. Çünkü israfta hayır olmadığı gibi, hayırda da israf olmaz. Nitekim, hac yolunda çok sehavet, Allah yolunda infak sayılır. Ve bir dirhem yediyüz mislinedir, denilmiştir. İbn Ömer (R.A.): "Yolculukta iyi ve bol azık almak, kişinin keremindendir" demiştir. Yine: "Hacıların en faziletlisi, niyeti en halisi, azığı en iyi ve en helâlinden olup Allah'a karşı en kuvvetli yakine sâhib olandır" buyurmuştur. Resûl-i Ekrem (S.A.):

«الْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ، فَقِيلَ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: مَا بَرُّ الْحَجِّ؟ فَقَالَ: طِيبُ الْكَلَامِ وَإِطْعَامُ الطَّعَامِ»

«Hacc-ı mebrûrun [iyi haccın] karşılığı muhakkak cennettir, (buyurdu). Denildi ki :

“Haccın iyiliği nedir? Yâ Resûlallah!” Resûl-i Ekrem :

“Güzel söz ve yemek yedirmektir.” buyurdu.» (844)

IV — Kur'ân-ı Kerim'in açıkladığı gibi refes, fısk ve cîdâl'i terketmektir.

Refes : Her çeşit lüzumsuz ve çirkin konuşmalara şâmil olan bir kelimedir. Hattâ kadınların şakalaşması ve şehvî sözler de bunun içine girer. Çünkü bu gibi sözler, yasak olan, cinsî münâsebeteye yol açar (Bu ise hac yolunda yasaktır). Binaenaleyh harâma yol açan şeyler harâmdır.

Fısk : Allah'a itâatten insânı uzaklaştıran her şeye şâmil bir kelimedir.

Cîdâl : Güzel ahlâka yakışmayan tavır ve harekettir. Arayı açacak, kin tutmağa yol açacak şekilde husumette ileri giderek kavgaşmaktır. Süfîyân-ı Sevri : “Çirkin ve kaba sözler konuşarak ağız taşkınlığı yapanların haccı fâsittir” diyor. Resûl-i Ekrem (S.A.) güzel söz ile yemek yedirmeği, haccın iyiliğinden saymıştır. Münakaşa ise güzel konuşmağa aykırıdır. Arkadaşlarına fazla itirazda bulunmamalı, etraftakilere yumuşak ve mülâyim davranmalı, Kâbe yolcularına şefkat kanatlarını açmalı, bütün arkadaşlarına karşı güzel ahlâklı davranmalıdır. Güzel ahlâk, sadece kötülük yapmamak demek değil, eziyete katlanmak demektir. Yolculuğa, asıl mânâsı parlamak ve açığa çıkmak demek olan “Sefer” adının verilmesi, kişinin ahlâkını açığa çıkarması bakımındandır (Geceli gündüzlü yemek, içmek ve bir adam ile üç gün bir yolculukta bulunmak onun her hâlini açığa çıkarır). Bunun için birisinin ahlâkını iyi bildiğini zanneden (ve onu Hazret-i Ömer'e öven) bir kişiye Hazret-i Ömer : “Bu adam ile, hüsn-i hâline delâlet edecek bir yolculukta bulundun mu?” diye sorar. Adam :

— Hayır, bulunmadım. Diye cevâb verince, Hazret-i Ömer :

— Peki, bu adanla bir muâmelede bulundun veya alış-veriş ettin mi? Diye tekrar sorar. Adam yine :

— Hayır, diye cevâb verir. Hazret-i Ömer :

— O hâlde bu adam hakkında senin bir şey bildiğini zannetmiyorum, diye mukabelede bulunur.

V — Gücü yeterse yaya olarak hac etmektir; en faziletlisi budur. Hattâ Abdullah İbn Abbâs (R.A.) irtihali esnasında oğullarına : «Oğullarım! Yaya olarak hac ediniz. Çünkü yayaların

her adımına yediyüz harem sevâbı vardır.» Haremin sevâbı nedir? diye sormuşlar, O da «bire yüzbin misli fazla.» diye cevâb vermiştir.

Yolu yaya gezmek (Müstehab), fakat Menâsik-ı haccı yaya olarak yapmak, yolu yaya olarak yürümekten daha kuvvetli bir müstehabdır. Yaya olarak girdiği hac yoluna, (Miykattan değil de tâ) evinden ihrâma girmesi bazıları haccın tamamından saymışlardır. Hz. Ömer, Hz. Ali ve İbn Mes'ûd Radiyallahü anhüm, Allahu Teâlâ'nın:

«وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ»

«Haccı da, umreyi de Allah için, tam yapın.» (2 - Bakara: 196) âyetinin tefsirinde böyle buyurmuşlardır.

YAYA VEYÂ BİNİT İLE HAC ETMEK

Bâzı âlimler de vâsita ile hac etmesi daha makbûl saymışlardır. Çünkü burada vâsita ücretini ödemek bakımından infak ve başkasına yardım olunduğu gibi, bedene fazla eziyet yoktur. Bu sâyede haccını selâmet ile tamamlar dediler. Hakikatte bu şık birincisine muhalif değildir. Belki bu husûsu aşağıdaki şekilde açıklayıp telif etmek daha uygundur. Şöyle ki: Yürüyeblen için yürümek daha uygun, yürümekten âciz olup haccına aksaklık gelmesinden korkanlar için İsa binmek daha uygun olur. Nitekim misâfir ve hastanın, kendilerini fazla düşürmeyecek ise, oruç tutmalarının daha efdal olduğu gibi.

Âlimin birine, Umreyi yaya olarak yapmak mı daha faziletli, yoksa bir dirhem verip hayvan kiralayarak yapmak mı daha faziletlidir? diye sorduklarında: "Fakir olup dirhemi vermek gücüne gidiyorsa, dirhemi verip hayvanı kiralamak daha faziletli, zengin olup yaya yürümek zoruna gidiyorsa, yaya yürümesi daha faziletlidir." diye cevâb verdi. Bununla nefis mücahedesini kastedti. Gerçi bunun da kendisine göre delili vardır. Fakat efdal olan umreyi yaya yapmak, dirhemi de bir hayıra vermektir. Böyle yapmak, parayı kira olarak ödemekten daha evlâdır. Eğer bunların ikisine birden katlanamıyorsa, o zaman o âlimin dediği gibi yapar.

VI — Oturduğunda bir mâni yoksa ve oturabiliyorsa hevdeç kurmadan devenin sırtına binmesi tercih etmektir. Bunun da iki hikmeti vardır: Birisi deveye (hevdeç yüklemekle) fazla ağırlık vermeme, diğeri de mütekebbirlere benzememektir.

«حَجَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَاحِلَةٍ وَكَانَ تَحْتَهُ رَحْلٌ
رَثٌ وَقَطِيفَةٌ خَلَقَتْ قِيَمَتُهَا أَرْبَعَةُ دَرَاهِمٍ وَطَافَ عَلَى الرَّاحِلَةِ لِيَنْظُرَ
النَّاسُ إِلَى هَدْيِهِ وَشِمَائِلِهِ»

«Resûl-i Ekrem (S.A.) hac ettilği vakit altında eski bir semer ve semerin üzerinde dört dirhem değerinde eski bir kadife şilte vardı.» (845)

Deve üzerinde tavâf etmesi, herkesin kendisini ve yaptığı vazifeleri görüp anlamaları ile şeklini tanıyabilmeleri içindir. Nitekim Resûl-i Ekrem (S.A.) bir hadisinde :

«خَلُّوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ»

«Menâsik-ı baceri benden alın, [Benim yaptığım gibi yapın.]» (846) buyurmuştur. Denildi ki hevdeçleri ilk icad eden Haccac'dır. Zamânının uleması bunu uygun bulmazlardı. Süfyân-ı Sevrî, babasından rivâyet ediyor. Babası diyor ki: "Hac etmek üzere Kûfe'den Kadiye'ye gittim yolda muhtelif memleketlerden gelen bir çok hacı namzetleri ile buluştum, baktım ki hepsi semerler ve çullar üzerinde seyahat ediyorlar, bütün bu kalabalık arasında yalnız iki tane hevdeç bulunuyordu." İbn Ömer (R.A.) Haccac'ın ihdas ettiği kisve ve hevdeçleri gördüğü vakit, "Biniciler çok fakat hacılar az" derdi. Sonra üstü başı tozlu, çul üzerinde seyahat eden bir hacıya tesâdüf edince "İşte bu hacıdır" derdi.

VII — Sâlihler, mütevazî kılıkta tozlu ve yorgun vaziyette olmalıdır. Zayıflar ve miskinler cemâatından ayrılp, mütekebbirler defterine kayıd olmamak için, süs ve zîynetten kaçınmalıdır.

Resûl-i Ekrem (S.A.) üstü başına aldırmmamak ve yalnayak yürümekle emretmiş, bol yemek, süslenmek ve zevki safadan men' etmiştir. Yine hadîsde :

(845) Tirmizî ve İbn Mâce, Enes'ten.

(846) Müslim ve Neseî, Câbir'den.

«إِنَّمَا الْحَاجُّ الشَّعْتُ التَّفِثُ»

«Hacı dediğin, saç sakalı karışmış üstü başı toz olan kimse-
dir.» (847) buyurmuştur.

Ve Allahu Teâlâ : «Beytimin ziyaretçilerine bakın, nasıl her ta-
raftan toz ve toprak içinde gelmişlerdir.» buyurur.

Yine Kur'an-ı Kerimde Allahu Teâlâ :

«ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ»

«Sonra kirlerini (tırış olsunlar, tırnaklarını kessinler, koltuk-
larını, kasıklarını) temizlesinler.» (22 - Hacc : 29) buyurmuştur.

Hazret-i Ömer İbn Hattab (R.A.) ordu kumandanlarına "eski ve
kaba elbiseler giyin" diye emretmiştir. Denildi ki hacıların ziyneti Ye-
menililerdir. Çünkü onlar eskilerin ahlâkında, zayıf ve mütevazı kim-
selerdir. Bilhassa kırmızı elbiseden ve umumi olarak şöhretten kaçın-
mak lâzımdır.

«رَوَى أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ فَنَزَلَ أَصْحَابُهُ مَنْزِلًا
فَسَرَحَتْ الْإِبِلُ فَنَظَرَ إِلَى أَكْسِيَةِ حُمْرٍ عَلَى الْأَقْتَابِ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَى هَذِهِ الْحُمْرَةَ قَدْ غَلَبَتْ عَلَيْكُمْ قَالُوا فَقُمْنَا إِلَيْهَا
وَنَزَعْنَاهَا عَنْ ظُهُورِهَا حَتَّى شَرَدَ بَعْضُ الْإِبِلِ»

«Rivâyet olundu ki Resûl-i Ekrem (S.A.) bir yolculukta ashabıyla
bir yere indi. Develer salıverildi. Resûl-i Ekrem semerlerin üzerine çe-
kilmiş kırmızı bezleri görünce: "Nedir bu, kızılığın sizleri istilâ ettiğ-i-
ni görüyorum" buyurdu. (Ashab) Dediler ki: Bunun üzerine hemen
kalktık, develerin sırtlarındaki kırmızıları sökmek ile meşgul olduk;
hattâ bazı develer etrafa degıldılar.» (848)

(847) Tirmizi ve İbn Mâce, İbn Ömer'den.

(848) Ebû Dâvud, Rafi' bin Hudeyc'den.

VIII — Binite iyi muamele etmeli ve fazla yük vurmamalıdır. Develer üzerine konan hevdeç fazla bir ağırlıktır. Deve üzerinde uyku, ona eziyet ve ağırlık verir. Takvâ sâhibi insanlar, deve üzerinde fazla uyumaz ve devamlı olarak binmezlerdi. Nitekim Hadis-i şerifte :

«لَا تَتَّخِذُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ كَرَاسِيً»

«Develerinizin sırtını karyola haline getirmeyin.» buyurulmuştur.

Sabah ve akşam deveden inerek deveye istirahat vermesi müstehabtır. Bu, selefte görüldüğü gibi, Resûl-i Ekrem'in de sünnetidir. Hat-tâ bazıları hiç inmemek üzere pazarlık eder buna göre bol kira verdikten sonra hayvana merhamet olarak yine iner ve bu merhametin mükâfatını hayvan sahibi değil, kendisi alırdı. Kim bir hayvana, döv-mek ve sövmek sûretıyla eziyet eder, gücünden fazla yük vurursa kı-yâmette cezasını çeker.

Ebû'd-Derdâ (R.A.) ölürken devesine: "Ey deve kıyâmette ben-den dâvacı olma, zîra ben sana gücünden fazla yük vurmam" de-miştir. Hülâsa, her bağı yanıkta yâni her canlı varlıkta ecir vardır. Ona yapılan iyiliğin mükâfatı, fenalığın da cezası vardır. Yolcu, bini-tinin ve sahibinin hakkına riâyet etmelidir. Bir saat inmesinde hem hayvanı dinlendirmek ve hem de sahibinin gönlünü hoş etmek var-dır. Birisi, İbn Mübârek'e, şu kitabımı beraberinde götürsen deyince, İbn Mübârek "Ben kiraladığım hayvana bineceğim, sahibine sorayım da ona göre" diye cevap vermiştir. Bak nasıl bir kitab için bile hay-van sahibinin müsaadesine müracaat etmiştir. İşte hâlis takvânın yolu budur. Zîra insan küçük şeylere aldırış etmemekle, yavaş yavaş büyüklere doğru gider.

IX — Kendisine vacib olmasa da mümkün olduğu kadar güzel ve besilli bir koyunu kurban kesmelidir. Nâfile kurban ise, kendisi de etin-den yemeli, vacib ise yememelidir. Bâzı âlimler Allahu Teâlâ'nın:

«ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ»

(22 - Hacc : 32) âyetinden muradı, kurbanın güzel ve besilli olmasıdır demişlerdir.

Eğer müşkülât yoksa, Miykat yerinden kurbanı göndermek daha fazîletlidir. Kurbanın fiyatını değerinden düşürmemelidir. Selef üç

seyde aldırış etmez bol para verir ve bunlarda fazla pazarlığı hoş görmezlerdi. Bunlar da hedy yâni Mişkattan gönderilen kurban ve diğer kesilen kurban ve köle azad etmekte idi. Bunların en değerlisi bahası çok ve sahibinin nazarında kıymetli olanıdır.

Abdullah İbn Ömer rivâyet ediyor: Babası Hazret-i Ömer (Arap ve Acem develerinden doğma, cins) bir dişl deveyi hedy olarak, yâni kurban için aldı. Kendisinden bu deveye üçyüz dinar aldılar ve Hazret-i Ömer, Resûl-i Ekrem'e giderek: "Bunu satayım da başka deve alayım mı?" dedi. Resûl-i Ekrem: "Hayır, onu kurban kes" buyurdu. Çünkü iyinin azı, kötünün çoğundan hayırlıdır. Halbuki bu para ile otuz deve alınırdı, bu sûretle et çoğalırdı. Fakat maksat et çokluğu değil, nefslini, cimrilikten kurtarmak ve temizlemektir. Allahu Teâlâ'ya ne etli gider, ne de karı. O'na ancak sizin takvânız gider ve bu da sayı çokluğunda değil, kıymet üstünlüğündedir.

Resûl-i Ekrem'e, haccın iyiliği nedir? diye sordular. Resûl-i Ekrem: «Lebbeyk» demek ve «kurban kesmektir» buyurdu. Yine Resûl-i Ekrem Efendimiz:

«مَا عَمِلَ آدَمِيُّ يَوْمَ النَّحْرِ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ إِهْرَاقِهِ دَمًا
وَأَنَّهَا لَتَأْتِيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقُرُونِهَا وَأُظْلَافِهَا وَإِنَّ الدَّمَ يَقَعُ مِنَ اللَّهِ
عَزَّ وَجَلَّ بِمَكَانٍ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ بِالْأَوْضِ فَطِيبُوا بِهَا نَفْسًا»

«Âdem oğlunun kurban bayramı günü yapmış olduğu amellerde, azız ve celil olan Allah katında kan akıtmasından [kurban kesmesinden] daha sevimlisi yoktur! O kurban boynuzları ve tırnaklarıyla mahşer yerine gelir. Kanı toprağa düşmeden Allahu Teâlâ'nın dilediği yerde muhafaza edilir. Onunla nefsinizi tezkiye edin onun güzel kesin.» (849) buyurdu.

Diğer bir hadiste :

«لَكُمْ بِكُلِّ صُوفَةٍ مِنْ جِلْدِهَا حَسَنَةٌ وَكُلِّ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِهَا حَسَنَةٌ
وَأَنَّهَا لَتَوْضَعُ فِي الْمِيزَانِ فَأَبْشِرُوا»

«Kurbanın derisindeki her tüy sayısınca size sevab var. Kanının her damlası kadar mükâfat var ve o sizin mizanınıza konur, müjdeler olsun.» (850) buyurmuştur.

Diğer bir hadîste :

«اسْتَجِدُّوا هَدَايَاكُمْ فَإِنَّهَا مَطَايَاكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

«Kurbanlarınıza iyi bakın, zira onlar kıyâmet günü binitlerinizdir.» buyurdu.

X — Sadaka ve kurbanı gönül hoşluğu ile vermek. Şayet bir zarar ile karşılaşırse bunu hoş görmek lâzımdır. Çünkü bu, haccın kabul olduğuna alâmettir. Hac yolundaki zararın bir dirhemi, diğer vakitte Allah uğrundaki infakın yediyüz dirhemine muâdildir. Hac yolundaki zahmet, cihad uğrundaki eziyet gibidir. Katlandığı her zahmete ve uğradığı her zarara karşı mükâfat alır, Allahu Teâlâ katında hiç bir şey zayi olmaz. Denildi ki haccın kabul olma alâmetlerinden birisi de eski günahlarını terketmek, arkadaşlarını iyilere tebdil etmek, kötü yerlerden ayrılıp, iyi meclislere gitmektir.

HACDA BÂTİNİ ÂMELLERİN BEYÂNI

- 1 — Niyette ihlâsın yolu,
- 2 — Kâbe'yi müşahedededen alacağı ders,
- 3 — Müşahede esnasında düşünme keyfiyeti,
- 4 — Başından sonuna kadar haccın esrarını ve mânâlarını düşünmek.

Bilmiş ol ki insanın ilk vazifesi, haccın dindeki mevkiini bilmek. Sonra ona heves etmek, sonra da onu yapmağa azmetmek, sonra engelleri atmak, sonra ihram almak, sonra azık tedarik etmek, sonra binit kiralamak, sonra yola çıkmak, sonra yolculuğa devam etmek, sonra Mişkatta Telbiye ile ihrama girmek, sonra Mekke'ye girmek ve daha sonra da yukarıda anlattığımız gibi hac işlerini tamamlamaktır. Bütün bunlarda düşünenler için düşünülecek hikmetler, öğüt alacaklar için pek çok öğütler, sadık müridler için tenbih ve ikazlar, umum insanlar için açık tarifler, zekiler için de ince işaretler vardır. Biz bütün bunların anahtarlarına işaret edelim, tâ ki bu anahtarlar ile ka-

pıları açılıp sebepleri bilindiği zaman, her hacıya kendi safiyeti, temizliği, kabiliyeti ve anlayışı nisbetinde bunların sırları açıklanmış olsun.

HACCIN ASLINI ANLAMAK

Bilmiş ol ki Allah'a ulaşmak, şöhetlerden uzaklaşmak, zevklerden ayrılmak, zaruret miktarı ile yetinmek ve bütün işlerinde ancak Allah rızasını gözetmek ile mümkündür. Bunun için geçmiş milletlerde ruhbanıyet icadedildi. Bâzı kimseler dağların tepelerine çekildi ve insanlardan uzaklaştılar. Maksadları Allah'a yaklaşmaktı. Allah için peşin lezzetleri terkedip, âhlreti elde etmek için, çetin bir nefis mücahedesine giriştiler. Allahu Teâlâ bunları övmek üzere Kur'ân-ı Kerîmde şöyle buyuruyordu :

«ذَلِكَ بَأْنٍ مِنْهُمْ قِسِّسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ»

«Çünkü onlardan keşişler ve dünyayı terkederek rahipler var ve onlar kibir etmezler.» (5 - Mâide : 82)

Vaktâ ki bunlar münderis oldu. İnsanlar şöhetlerinin peşine düştü, Allah için ibâdeti terketti ve uzaklaştılar. Bunun üzerine âhlret yolunu ihya etmek ve Peygamberlerin sünnetlerini tazelemek üzere Allahu Teâlâ, Muhammed Aleyhi's - selâmı Peygamber olarak gönderdi. Kendisine, geçmiş milletlerin dinlerindeki ruhbanıyet, inziva ve dini seyahatten suâl ettiklerinde Resûlullah :

«أَبَدَلَنَا اللَّهُ بِهَا الْجِهَادَ وَالتَّكْبِيرَ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ»

«Allahu Teâlâ onları hac ve cihad etmekle bizim için değiştirdi.» (851) buyurdu.

Yine Resûl-i Ekrem «Sâihûn» dan sorulunca :

«Onlar oruç tutanlardır.» buyurdu.

Allahu Teâlâ bu ümmete in'am etti de hacı onlar için ruhbanıyet olarak kabul etti ve kendi zâtına nisbet etmekle yâni (Beytullah) Allah evi demekle Kâbe'yi şereflendirdi ve kulları için onu bir ziyaretgâh kabul etti. Ta'zim olarak etrafını da o beytin harîmi kıldı.

(851) Ebû Dâvud, Ebû Ümâme'den.

Arafatı, havuzun etrafında bir oluk, haremın civârını bir meydan bir içtima mahallî olarak tâyin etti. Ağacını kesmekten ve civarında avlanmaktan men'etmekle bu muhitin şerefini bir kat daha arttırdı. Onu her taraftan ziyaretçilerin yöneldiği bir melik huzuru gibi kıldı. Mekândan münezzehtir olduğunu itiraf ile beytin Rabbine karşı tevazu göstererek huzu' ve meskenet içinde her vadiden ve uzak mesafelerden gelen tozlu topraklı insanlar burayı ziyaret ederler. Bu vaziyet, gönüllerini daha çok yumuşatır, kulluk ve ibâdetlerini kuvvetlendirir, anlayış ve bağlılıklarını artırır. Bunun için hacılara, insanların ünsiyet etmediği ve mahiyetini akılların kestiremediği bâzı ibâdet şekillerini borç etmiştir. Cemreleri atmak, Safa ve Merve arasında tekrar tekrar sa'y etmek ve benzeri ibâdetler gibi. Yumuşaklığın kemâli kulluk ve zilletin tamamı bu gibi ibâdetlerle zâhir olur. Zira zekâtının, ebnayı cinsine acıma neticesi bir yardım olduğunu; orucun, Allahu Teâlâ'nın düşmanı olan şeytanın âleti sayılan şehveti kırmak ve oruçlu iken yapılan ibâdetin meşgalesiz ve huzur içinde olduğu; rûkû ve sûcûd gibi namaz içinde Allahu Teâlâ'ya karşı saygı ve tevazuun bulunduğunu akıl kolaylıkla anlar. Fakat sa'y etmek, cemreleri atmak ve benzeri hac işlerinin hikmetini akıl idrâk edemez. Bunları insan tabiatı kolaylıkla benimseyemez. Bunları ancak bir Emr-i İlâhî olarak yapar. Burada akli çalıştırmamak ve nefsi arzularından menetmek vardır. Çünkü mânâsını akıl anladığı her şeye, insanın nefsi de bir derece meyleder. Bu meyli, o emre inkiyadı kolaylaştırır. Bununla da kulluğun kemâli ve eğilmenin tamamı hasıl olmaz (Fakat ef'ali hacda bu yoktur. Çünkü bu hareketlerden akıl ve mantık bir şey anlamaz). Bunun için Resûl-i Ekrem sadece Hac içinde : «Taabbüd ve Rükkey et. Kölelik ve kulluk olarak senin hac hakkındaki emrine imtisal ettik.» buyurdu. Namaz ve benzeri ibâdetlerde böyle buyurmadı.

Vaktâ ki Allahu Teâlâ hikmeti, insanların kurtuluşunu, tabiat ve arzularının hilâfına olan amellere bağlamağı ve dizginlerini şeri'atın hükmünde bulundurmağı iktiza etti. Onlar da kulluk icabı inkiyad yolu ile, sa'y ve cemreler gibi mahiyetini anıyamadıkları bu ibâdetleri, tekrar tekrar yapmak zorunda kaldılar. Çünkü mahiyetini anlamadan arzularının hilâfına olarak yapılan bu gibi ibâdetler insanı arzularından men'etmekte, kulluk zevkini tattırmakta ve nefsinin teziye etmekte daha müessirdir.

İşte şu anlattıklarımızı düşünürsen, bu kâbil ibâdetlere şaşmanın yegâne sebebinin, kulluğun esrarından gaflet olduğunu anlarsın.

Haccın aslını anlamak için inşaallah bu kadarı yeter.

HACCA İŞTİYAK

Kâbe'yi ziyarete heves etmek, onun (mekândan münezzehe olan) Allah evi olduğunu ve oraya gitmek bir melik huzuruna çıkmak sayıldığını, Kâbe'ye gitmeyi niyet eden, Allahu Teâlâ'yı ziyaretli kasdetmiş olacağını ve bu maksadının kaybolmayıp zamanı geldiğinde gerçekleşeceğini, bu fânî gözler, görüşlerindeki noksanlıktan onun cemâlinin nuruna dayanamadıkları için dünyada göremiyeceklerle de, ziyaretten maksat olan müşahedenin cennette kendilerine nasib olacağını. beytini ziyaret etmekle va'd-i kerîmi muktezasınca beytin Rabblni görmeğe hak kazandığını bilmektedir. Allah'a olan İştîyakı, mülâkatın sebeblerine de kendisini teşvik edeceğinde şübhê yoktur. Aynı zamanda seven kimse sevgilisine nisbet edilen her şeyi sever: Kâbe Allah'a nisbet edilmiş ve «Allah evi» adını almıştır. Va'dedilen mükâfatlar bir tarafa, yalnız Allah'a nisbet edilmesi bile burayı ziyaret için kâfidir.

HACCA AZMETMEK

Hacca karar veren kimse, Beytullahı ziyarete yönelmekle ailesinden ve yurdundan ayrılmayı, arzu ve isteklerinden uzaklaşmayı kasdettiğini büyük ve mühim bir işe kalkıştığını bilmeli, Kâbe'nin kadrini ve Rabbinin azametini düşünmelidir. Büyük ve ehemmiyetli şeyleri isteyen o nisbette büyük tehlike ve zorluklar ile karşı karşıya olduğunu unutmamalıdır. Riya ve sum'adan gösteriş ve desinlerden uzak kalıp, yalnız Allah rızasını niyet etmeli. Allahu Teâlâ'nın ancak kendi rızası için yapılan amelleri kabul edeceğini ve en büyük günahın başka maksatla Allah evini ziyarete gitmek olduğunu bilmelidir. Buna göre niyetini düzeltmekle iyiyl verip kötüyü almaktan kaçınmalıdır.

HAC İÇİN HAZIRLANMAK VE ALÂKAYI KESMEK

Alâkayı kesmek demek, hacca gidecek olan kimse her türlü kul haklarını ödemesi ve bütün günahlarından hâlisane tevbe etmesi demektir. Her hak bir alâkadır. Her alâka da karşısındaki alacaklısı gibi yakasına yapışarak : "Evinde hakkına riâyet etmeyip alay ettiğin melikler meliki'ni mi ziyaret edeceksin, böyle günahkâr ve kusurlu olarak huzuruna çıkmaktan utanmaz mısın? Kabul edilmeyip red edileceğinden korkmaz mısın? Eğer ziyaretlinin kabul buyurulmasını arzu edersen, emirlerini yerine getir, kul haklarını öde, bütün günahlarından tevbe et ve gönlünü başka her şeyden kes ki, kalbini ile Beytine yöneldiğin gibi kalbini ile de O'na teveccüh etmiş olasın. Eğer böyle

yapmazsan yolculuğundan, evvelâ zahmet ve yorgunluk, neticede işe kovulup uzaklaştırılmaktan başka bir fayda sağlayamazsın." Der.

Geri dönmeyecekmiş gibi yurdundan alâkasını kesmeli, vasiyetini yapmalıdır. Çünkü sefer edenin Allahu Teâlâ'nın koruduklarından başka, serveti her an tehlikededir. Hac yolculuğu için alâkasını keserken, âhiret yolculuğu için olacak olan alâkasını da kesmeyi hatırlamalı, çünkü o da pek yakındır. Bu yolculuğunda o büyük yolculuk için ne hazırladığını düşünmeli, çünkü evvel âhir varacağı crasıdır. Bu yolculuğa hazırlık esnasında o yolculuğu ihmal etmesi doğru olmaz.

HAC İÇİN AZIK

Azığını helâlden açmelidir. Fazla azık ve harçlık alma ihtiyacını kendisinde hissediyorsa, âhiret yolculuğunun daha uzun olduğu ve bu yolculukta daha fazla aزیğa muhtâc olduğunu da hatırlamalıdır. Âhiret aزیğının ise takvâ olduğunu ve bu takvâdan başka azık sandığı her şeyin, tez bozulup da lüzumu ânında sahibini hayretler içinde bırakan yemek gibi, daha ölüm ânında kendisinden ayrılacağını ve hiç bir kârını göremeyeceğini bilmelidir. Gösteriş ve kusurları ile bozulmuş olan amellerden sakınmalı ve âhiret yolculuğu için hazırladığı amelilerin böyle çürük olmalarından kaçınmalıdır.

BİNİT

Vâsitayı te'min ettiği zamân, Allahu Teâlâ'nın, bu vâsitayı kendi emrine verdiği ve bu sûretle yaya yürümek zahmetinden kendisini kurtardığına şükretmeli, öldüğü zaman konacağı tabutu hatırlamalıdır. Çünkü hac yolculuğu bir nevi âhiret yolculuğuna benzer. Elindeki vasıta ile yapmış olduğu bu hac seferi, o uzun yolculukta konacağı tabut içinde kendisine azık olmağa elverişli olup olmadığını düşünmeli ve o yolculuğun da çok yakın olduğunu hatırlamalıdır. Ölümün ne zaman geleceğini bilmez. Belki bu vasıtaya binmeden tenesire konacaktır. Hac için hazırladığı vasıtaya bineceği şüphelidir ama, ölüm vasıtasına bineceği muhakkaktır. Şüpheli olan seferi için bütün ihtiyâçlarını tamamlamak üzere her çareye baş vururken, kat'i olan yolculuğunu ihmal etmesi doğru olur mu?

MİYKATTA GİRECEĞİ İHRAMI SATIN ALMAK

Bu ihramları satın alırken kefenine bürüneceğini hatırlasın. Çünkü ölümünde aynı onlar gibi bezlere bürünecek ve hattâ bu yolda

ölürse, onlara sarılacaktır. Belki de haccından evvel bunlara sarılarak kefenli olarak Allah'a ulaşacaktır. Nasıl ki Kâbe'yi, giydiği ve alışkın olduğu elbiseden başka bir kılık ve kıyafette ziyaret edecekse, öldükten sonra da huzur-u Rabbülâlemine başka bir elbise ile gldecek. O da aynen bu ihramlar gibi dikışsiz beyaz kefendir. İşte ihramları satın alırken bunu hatırlamalı ve ona göre hazırlanmalıdır.

HAC İÇİN YOLA ÇIKMAK

Memleketinden ayrılırken, diğer yolculuklara benzemeyecek şekilde, çocuklarından ayrılıp Allah'a yöneldiğini bilerek neyi murad ettiğini, nereye yöneldiğini, kimi ziyaret etmek istediğini ve diğer ziyaretçiler ile birlikte melikler meliki'ni ziyarete yöneldiğini düşünmelidir. O ziyaretçiler ki, davet olundu icabet etti, teşvik edildi iştiyak duydu, yardım istedi yardım olundu, kendilerine imkânlar sağlandı, her şeyden alâkasını kesti, yaratıklardan ayrıldı, aziz ve celil olan Allah'ın beytine yöneldiler. O Allah ki beytine kavuşmağı beytin Rab-bine vâsıl olmak kabulü ve sonunda ümitlerine ve hakikatte Mevlâ-larına ulaşacakları tesellisi ile O beytin şan ü şerefli yüceltmış ve kadrini âli kılmıştır.

Ayrıca selâmet ile Kâbe'ye ulaşmağı ve haccının makbûl olmasını Allah'tan dilemeli; fakat bunu servetini harcayıp memleketinden ayrıldığı için değil, ancak fazl u kereminden Allahu Teâlâ'nın yapmış olduğu va'dinin tahakkuk etmesini istemeli ve yalnız O'nun lûtfu keremine sığınmalıdır. Şayet yolda emr-i hak vâki olursa, Allah yolunda ölenlerin derecesini Allah'tan istemelidir. Nitekim Kır'ân-ı Kerîmde :

«وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكُهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ»

«Evinden, Allah ve Resûlünün rızası uğrunda göç edip de sonra [yolda] ölen kimsenin eciri, Allah'a aittir.» (4 - Nisâ 100) buyurulmuştur.

MİYKAT YERİNE GİRMEK

İhrama gireceğı miykat yerine geldiğı ve oraya kadar çektiğı zahmetleri düşündüğü zaman, ölmesiyle dünyadan ayrılıp mahşer yerinde toplanacağı âna kadar geçecek olan zamanı ve oradaki vaziyetini

hatırlamalıdır. Meselâ haydutların yol kesmesini, Nekir Münkerin kabirdeki sualleri ile çöllerdeki yırtıcı ve zehirli hayvanların eziyetini kabir azâbiyle, çölde yalnız kalmayı kabirde yalnız kalmakla mukayese etmeli ve bu arada kabir âleminin korkusunu içinde taşımalıdır.

İHRÂM VE TELBİYE

Mıykat yerinden niyet ve telbiyeyle ihrama girmenin, Allahu Teâlâ'nın davetine icabet demek olduğunu bilmeli ve bu icabetin kabulünü ümit etmeli, "Lebbeyk fermanına uydum emrine geldim" dediği zaman, kendisine hayır hayır kabul etmiyoruz denileceğinden korkmalıdır. Kendi kudret ve kuvvetine dayanmamalı daima korku ile ümit arasında bulunmalı ve Allah'ın fazl u keremine sığınmalıdır. Çünkü telbiye başlangıçtır, bu bakımdan tehlikelidir.

Süfyan İbn Uyeyne anlatıyor: Ali bin Hüseyin'in, biniti üzerinde hac için ihrama hazırlandığı vakit benzi sarardı, vücûdu titremeye başladı, bir türlü "Lebbeyk" deyip telbiye edemiyordu. Sebebi kendisinden sorulduktaki: "Rabbimin, kabul etmiyorum diyerek red etmesinden korkuyorum" diye cevap verdi. Ve nihayet "Lebbeyk" deyince bayıldı ve düştü. Bu hal, hac vazifesinin nihayetine kadar kendisinde devam etti.

Ahmed İbn Ebû'l-Havari anlatıyor: «Ebû Süleyman Darani ile bulunuyordum. Mıykatta ihrama gireceği ve "Lebbeyk" diyeceği sırada bayıldı bir mil mesafe gittikten sonra ayıldı ve dedi ki: Yâ Ahmed! Allahu Teâlâ, Musa Aleyhi's-selâma şöyle vahy etti, İsrail oğullarının zâlimlerine söyle, beni fazla anmasınlar. Zira o zâlimler beni her ne kadar anarlarsa, ben de onları lânetle anarım. Yazıklar olsun ey Ahmed, yine ben duydum helâl olmayan para ile hac edip "Lebbeyk" diyenlere, Allahu Teâlâ elinizde olan kul hakkını ödeyinceye kadar "size Lebbeyk yok" der. Bize böyle denmeyeceğine emin olabilir miyiz?» Mıykat yerinde "Lebbeyk" diyerek ihrama giren hacı, Allahu Teâlâ'nın davetine icabet ettiğini düşünmeli ve buna göre kendini ayarlamalıdır. Davet eden bizzat Allahu Teâlâ'dır. Nitekim âyet-i celîlede :

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ»

«İnsânları bacca davet eyle.» (22 - Hacc : 27) buyurdu.

Bunun gibi kıyâmette sûr üfürülerek halkın çağırılacağını ve Allah'ın davetine icabet eder oldukları halde kıyâmet yerinde toplanacaklarını, makbûl, merdud; saîd ve şaki olarak ikiye bölüneceklerini ve hacıların, Mıykat yerinde, hacı tamamlayıp tamamlayamayacak-

ları, haclarının kabul olup olmayacağı endişesi gibi, mahşerde ilk toplantı yerinde korku ile ümit arasında olacağını hatırlamalıdır.

MEKKEYE GİRİŞ

Mekke'ye geldiği zaman, selâmetle buraya ulaştığını hatırlamalı oraya girmekle Allah'ın azâbından emin olacağına ümitlenmeli, kurbü ilâhiye mazhar olamayacağından ilâhî gazaba müstehak olduğu halde Mekke'ye girmiş olduğundan korkmalı ve Allah'ın rahmetine nall olacağı ümidi galip olmalıdır. Çünkü Allahu Teâlâ'nın merhametli bol ve keremi umumîdir. Beytin şerefi büyük olduğu için ziyaretçinin hakkına riâyet edilir ve oraya sığınanın hakkı korunur.

KÂBE'Yİ MÜŞAHEDE

Kâbe'yi gördüğü zaman, lâıyk olan oranın azametini düşünmeli ve âdeta beyti değil, beytin Rabbini görüyor gibi kendine çekidüzen vermelidir. Kâbe'yi görmeyi nasıb ettiği gibi, cemâlini göstermesini de ümit etmelidir. Kendisini bu makamlara ve mertebelere ulaştırdığı için Allahu Teâlâ'ya şükretmelidir. Cennete girmek üzere insanların mahşer yerinden sevk edildiklerini, sonradan hacıların bir kısmının hacı makbûl ve bir kısmının merdud olduğu gibi, cennet tarafına sevk edilen insanlardan bir kısmının emin olarak cennete gireceğini ve diğerlerinin de cennete girmekten men'edileceklerini hatırlamalıdır.

Hacıların her hareketi âhiretin hallerine benzediği için her halinde âhiretin vaziyetini hatırlamalıdır.

KÂBE'Yİ TAVAF ETMEK

Kâbe'yi tavaf etmek, bir nevi namazdır. Onun için namaz faslında anlattığımız, ta'zîm, havf, rica ve muhabbet gibi halleri içinden hatırlamalı ve bu hal üzere tavaf etmelidir.

Bilmiş ol ki sen, Kâbe'yi tavâf ederken, arşı âzamı kuşatıp etrafında dönen meleklerle benzersin. Maksud olan, yalnız cisminin Kâbe etrafında dönmek olduğunu sanma. Asıl maksad beytin Rabbini hatırlamakla kalbinin tavaf etmesidir. Tavaf, Kâbe'de başlayıp yine Kâbe'de sona erdiği gibi, Allah'ı zikr ile başlayıp Allah'ı zikr ve hatırlamakla işi sona erdirmelidir.

Bilmiş ol ki makbûl olan tavaf, kalbin huzur-u ilâhîdeki tavafıdır. Kâbe, baş gözü ile görülmeyen o melekût âleminin, bu Mülk âleminde bir timsâlidir. Nitekim beden, gayb âleminden olup göz ile görülmeyen kalbin, şu âlemde müşahade edilen bir misali olduğu gibi. Esasında, görülüp müşahade edilen bu âlem, Allahu Teâlâ'nın kapısını açtığı kimseler için, müşahade edilmeyen âlemi melekûtun bir yoludur. İşte

bu muvazeneye işaret olarak gökteki Beyt-i Mamûr da tam Kâbe hizasındadır. Meleklerin onu tavafı, insanların Kâbe'yi tavafı gibidir. Vaktâ ki insanların çoğu melekler gibi, kâmil tavaftan âciz oldular, imkân nisbetinde onlara benzemekle emrolundular ve :

«مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ»

«Bir kavme benzemek isteyen, onlardandır.» (852) buyurmakla onlardan sayılacakları da va'dedilmiş oldu.

Meleklerin tavafı gibi tavaf edebilenler ise, haddi zâtında Kâbe'yi değil, Kâbe onları tavaf eder. Nitekim bâzı keşif ve keramet sâhibleri veliler bunu müşahade etmişlerdir.

HACERÜ'L - ESVED'İ İSTİLÂM

Hacerü'l - Esved'i sıvazlarken, Allahu Teâlâ'ya kulluk ve ibâdet edeceğine söz veriyor gibi olmalı ve samimi olarak bu sözünde durmağa azm etmelidir. Zira verdiği sözde durmayanlar gazaba uğrarlar. İbn Abbas, Resûl-i Ekrem'den şöyle rivâyet etti.

«الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ بَيْعِنُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي الْأَرْضِ يُصَافِحُ
بِهَا خَلْقَهُ كَمَا يُصَافِحُ الرَّجُلُ أَخَاهُ»

«Hacerü'l - Esved yeryüzünde Allah'ın yemini'dir, yâni sağ koludur. Kişi kardeşiyle müsafaha ettiği gibi Allahu Teâlâ da onunla insanlar ile müsafaha eder.» (853) buyurmuştur.

KÂBE DUVARLARINA SARILMAK

Kâbe duvarlarına sarılmak ve Mültezime yapışmağa gelince. Kâbe'ye bu sevgiyi gösterirken maksadın, Kâbe'nin Rabbine yaklaşmak ve cehennemden korunmak olsun. Halkalara asılmakla, bir kişiye karşı hata edip sonra ısrar ile affını dilemek üzere yakasından yapışıp, eteğine sarılıp beni affetmeden ayrılmam diyen gibi, Allahu Teâlâ'dan eman dilemek ve günâhlarının affını ısrarla talep etmeğe niyet etmelidir.

(852) Ebû Dâvud, sahîh senetle İbn Ömer'den.

(853) İlim bahsinde geçmiştir.

SAFA İLE MERVE ARASINDA SA'Y ETMEK

Kâbe civarında bulunan Safa ile Merve arasında Sa'y etmek, melik'in huzuruna girip çıktıktan sonra dileğinin kabul olup olmadığını bilmediği için sarayın etrafında dönüp dolaşan kimsenin durumuna benzer. Sarayın önünde ileri geri gider gelir acaba dileğim kabul oldu mu? Belki bu defa görmedi, bir dahasında görür ve merhamet eder diyerek bir kaç defa Sarayın etrafında ileri geri gider gelir. Sa'y eden de bunun gibi, acaba Allah beni affetti mi, acaba bu defa bağışlar mı? diye beytin yakınında olan Safa ile Merve arasında gider gelir. Ayrıca Safa ile Merve arasında Sa'y ederken Kıyâmette sevab ve günahın tartılacağı mizanı hatırlamalıdır. Meselâ Safa'yı sevab gözü, Merve'yi de terazinin günah gözü kabul eder. Hangisi ağır gelecek diye bir o göze bir diğer göze baktığı gibi böylece Safa ile Merve arasında Sa'y eder.

ARAFAT VAKFESİ

Arafatta durduğu vakit, orada dil ve renklerin ayrılığı, seslerin yükselmesi, insan kalabalığı, herkesin kendi imamının etrafında toplanması gibi haller ile kıyâmeti ve herkesin peygamberlerin ve imamların ardında toplandıklarını, herkesin kendi peygamberinden şefaat beklediğini ve oradaki tereddütlerini, hayret ve dehşetli vaziyetini hatırlamalıdır. Onu hatırladığı zaman, cânı gönülden Allah'a bağlansın ve O'ndan af ve mağfiret dilesin. Umulur ki o günde rahmet edilmiş iyiler ile haşrolur. Bu mevkif hem şerefli ve hem de salih ve basiret sahibi insanlardan hâli değildir. Bu gibiler vasıtasıyla Rahmet-i İlâhî umuma nâzil olabilir. Bunun için duâsının kabul olacağına kat'i olarak inanmalıdır. Bu gibiler ile müşterek gaye uğrunda gönüller Allah'a bağlanır, eller semaya kaldırılır, gözler göklere dikilir, hepsi birden Allah'tan rahmet dilerse, Allahu Teâlâ'nın, dileklerini kabul etmeyip rahmetini onlardan esirgeyeceğini mi zannedersin? Zaten bu mevkiiler afv-i umumî yerleri olduklarından dileklerin kabul olduğu hususunda tereddüt edilmemelidir. Hattâ denildi ki: «Arafata çıktığı halde hâlâ Allahu Teâlâ'nın, kendisini mağfiret etmediğini zannetmek, en büyük günahlardandır.»

Sanki haccın sırrı, her taraftan muhterem ve maneviyat sâhibi insanların bir araya toplanıp bir anda bir gaye uğrunda Allah'a duâ etmeleridir. Allahu Teâlâ'nın rahmetinin nüzûlüne vesîle olacak bundan daha kuvvetli âmil düşünülemez.

CEMRELERİ ATMAK

Cemreleri atarken, mantık ve muhakemeye başvurmadan mücer-

ret emr-i ilâhî olduğu için ve kendine düşen kulluk vazifesi mucibince Allah'ın emrine uymağı niyet ederek taşları atmalıdır. Ayrıca Halî-i İbrahim'e benzemeğe de niyet etmelidir. Çünkü burada ya isyan ettirmek veya hac amelinde yanıltmak için şeytan, İbrahim Aleyhi's-selâma gözüktü. Allah'ın emriyle İbrahim Aleyhi's-selâm da onu taşıdı. Şayet Hazret-i İbrahim şeytanı gördü ve taşıdı fakat bana görünmüyor neyi taşıyayım? Boşuna bir iş yapıyorum, dersin. Bilmiş ol ki bu da şeytandandır. Seni bu vazifeden şaşırtmak için sana vesvese veriyor. Bu çocuk oyuncuğu gibi bir şey dersin seni aldatmağa çalışıyor. Sen şeytanın inadına; hikmetini anlayamadığın bu kulluk vazifeni yerine getirmeğe çalış. İyi bil ki, bu görünüşte her ne kadar taşları o muâyyen yerlere atıyorsan da, hakikatte bu taşlar ile şeytanın belini kırmakta ve şeytanı icinden atmaktasın. Çünkü şeytanın asıl burnunu sürtmek ve belini kırmak; sırrı hikmetini anlayamadığın halde, yalnız Allahu Teâlâ'nın emri olduğu için O'na saygı ve ta'zîm göstererek bu vazifeyi ifa etmektedir.

Kurban kesmek ise, emre uymak ile Allah'a yaklaşımdır. Onun için kurbanı iyisinden kesmeli ve onun her cüz'üne karşılık senin her cüz'ünün cehennemden âzâd olmasını Allah'tan dilemelisin. Nitekim hadîste böyle va'dedilmiştir. Kurban ne kadar büyük ve ne kadar iyi olursa, cehennemden âzâd olman o nisbette kuvvetlenmiş olur.

MEDİNE-İ MÜNEVVERE'Yİ ZİYARET

Medine şehrini gördüğün zaman, Allahu Teâlâ'nın, Resûlüne ayırdığı ve Hazret-i Resûlullahın hicret ettiği bir şehir olduğunu, ilâhî emirlerin ve Peygamberlerimizin bir çok sünnetlerinin burada meşrû olduğunu, ölünceye kadar buradan düşman ile harb edip İslâm dinini ilân ettiğini, sonra kendisinin ve kendisinden sonra hilâfet vazifesini ifa eden iki dostunun (Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer'in) türbelerinin de burada bulunduğunu hatırla. Sonra Resûl-i Ekrem'in buralarda gezdiğini ve ayak basmadık bir yer bırakmadığını düşünerek o nisbette huşû ve huzur içinde yürü. Resûl-i Ekrem'in kalbine Allahu Teâlâ'nın ifaze ettiği büyük ilim ve marifeti ve Hablbinin adını yücelterek kendi ism-i şerifiyle bile andığını, konuşurken yüksek sesle de olsa Resûl-i Ekrem'e hürmetsizlik edenin amelinin mahvettiğini düşün. Sonra, O'nu görüp, sözünü dinleyen ve O'nunla konuşan ashâbı kıramına Allahu Teâlâ'nın büyük lûtuflarını düşün. O'nu ve ashâbını göremediğine üzüntü duy. Sonra dünyada görmek şerefine nâil olamadığın gibi âhirette de görememek tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu düşün ve bu korkuyu hisset! Nitekim hadîste :

«يَرْفَعُ اللَّهُ إِلَى أَقْوَامٍ فَيَقُولُونَ يَا مُحَمَّدُ يَا مُحَمَّدُ! فَأَقُولُ يَا رَبِّ أَصْحَابِي! فَيَقُولُ إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَخَذْتُوا بَعْدَكَ. فَأَقُولُ بَعْدًا وَسُخْقًا»

«[Kıyâmet gününde] Allahın Teâlâ bir kısını kimseleri karşına çıkarır, onlar: Yâ Muhammed, Yâ Muhammed! diye bağışırlar, Ben de Ya Rab bunlar ümmetimdendirler, derim. Allahu Teâlâ, senden sonra onların neler icad ettiklerini sen bilmezsin buyurur. Bunun üzerine ben de, uzaklaşın def olun derim.» (854) buyurdu.

Bir ân olsun eğer İslâm şerî'atına hürmetsizlik ettin ise, bu sebeble Resûl-i Ekrem ile aratıza hail girmesinden emin olma. Bununla beraber imân şerefiyle müşerref olup ticarî veyâ maddi herhangî bir maksad gözetmeden yalnız Resûl-i Ekrem'e olan aşk ve şevkinden buraları ve onun türbesini ziyarete geldikten sonra ümidini kesme. Çünkü senin bu hareketin, Allahu Teâlâ'nın sana rahmetle bakmasının en kuvvetli âmilidir.

Resûl-i Ekrem'in mescidine vardığın zaman, buranın aslında bir arsa iken, Allahu Teâlâ'nın burasını Habibine ilk ve en üstün müslümanlara mescid olarak seçtiğini, ölü ve diri nice makbûl müslümanların burada toplanıp namaz kıldıklarını düşün. Buraya girmekle beraber Allahu Teâlâ'nın seni de bağışlayacağını kuvvetle ümit et, huşû ve hürmet ile bu mescide gir. (Kâbe'den sonra) Saygı değer en üstün makam burasıdır. Nitekim Ebû Süleyman Daranî şöyle anlatıyor: Üveys'el - Karenî haccını yaptı ve Medine-i Münevvere'ye gitti. Mescidin kapısına gellince: İşte Resûl-i Ekrem'in türbesi buradadır, diye kendisine haber verildiğinde hemen bayılıp yere düştü. Ayıldığı zaman «Beni buradan çıkarın Resûl-i Ekrem'in medfun bulunduğu bir beldede benim için yaşama zevki olamaz» demiştir.

RESUL-İ EKREM (SALLALLAHU ALEYHI VE SELLEM)'İ ZİYARET

Yukarıda anlattığımız şekilde, Resûl-i Ekrem'in türbesini ziyaret edersin. Hayatında nasıl ziyaret edilirdi ise ölümünde de aynı hürmetle ziyaret edilir. Hayatta olsa kendisine ne kadar yaklaşman icab ediyorsa, türbesine de o kadar yaklaş. Fazla sokulma! Hayatında iken huzurunda takınacağın edeb ve terbiyeyi türbesinde de aynı şekilde muhafaza et. Duvarlara ve parmaklıklara sarılma, onları öpme. Zira

(854) Buhârî ile Müslim, İbn Mes'ûd'dan.

bu gibi el etek öpmeler, duvar ve demire sarılmalar, yahudi ve nasârâ âdetidir.

Bilmiş ol ki O seni ve senin her hareketini görür ve bilir. Getirmiş olduğun salât ü selâm kendisine duyurulur. Cism-i şerifinin orada medfun bulunduğunu ve Allah katındaki yüce mevkiini düşün. Resûl-i Ekrem'den rivâyet edilen bir hadiste: «Allahü Teâlâ'nın, kabrine bir melek müvekkel ettiğini ve getirilen salât ü selâmı kendisine tebliğ ettiğini» haber vermiştir. Bu hadis kabrinin başında bulunmayıp dünyanın herhangi bir köşesinde bulunan müslümanın getirdiği salâvat hakkındadır. O'na olan aşk ve şevkinden, memleketinden ayrılıp uzak mesafeleri katederek türbesinin başına gelenlerin salâvatlarını öncelikle duyar. Diğer bir hadiste :

«مَنْ صَلَّى عَلَى مَرَّةٍ وَاحِدَةٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَشْرًا»

«Kim ki benim üzerime bir salâvat getirirse, Allah ona on rahmet inzâl eder.» (855) buyurmuştur.

Bu hadis, haricte diliyle Peygamber üzerine salâvat getirenler hakkında olduğuna göre, huzuruna gelerek salâvat getirenlerin mü-kâfatı elbette daha fazladır. Sonra minberinin yanına gel ve Resûl-i Ekrem'in minberde Allahü Teâlâ'ya ibâdeti teşvik eder şekilde hutbe irad etmekte olduğunu, muhacir ve ensarın, gözlerini oraya çevirerek dikkatle hutbeyi takib ettiklerini düşün ve kıyâmet gününde Resûl-i Ekrem'den ayrı kalmamağı Allahü Teâlâ'dan dile. İşte hacda halbin vazifesi bunlardır.

Böyle bir huzur içinde hacını yaptıktan sonra da hacının makbûl veya merdûd olmasını düşünmeli ve bunun korkusunu içinde taşımalıdır. Kendisini murakabe etsin, hareketlerini şariat mizanına vursun. Şâyet bundan sonra, niyeti Allah rızasına, hareketleri şeri'ata uygun düşüyorsa, hacının kabul olduğuna inansın. Çünkü Allahü Teâlâ sevdiği kulunun amelini kabul eder. Sevdiği kimseyi İblisin şerinden korumakla sevgisinin alâmetlerini onda belirtir. Binaenaleyh hac ettikten sonra isyan etmemek, hacın kabul olmasına delildir. Fakat kendisine çekidüzen vermayıp yine eski isyana dönenlerin bu yolculukta ellerine yorgunluk ve zahmetten başka bir şey geçmeyeceğinden korkulur. Böyle olmaktan Allah'a sığınırız.

«Hacın Sırları» kitâbı burada sona erdi. İnşaaallah bunu «Kur'ân Okumanın Âdâbı» kitâbı takip edecektir.

(İhyâ - Cilt : 1 - Kitâb : 7'nin sonu)

www.ihya.org Web Sitesi
İftihar ile Sunar

Web Sitemizde
Online Kurani Kerim Arama Motoru
Kütübü Sitte, Sahih Buhari
Rüya Tabirleri Sistemi
Binlerce Siir ve Sairler
Kamus Projesi
Türkce-Almanca-İngilizce-Hollandaca
Sözlükler

Fazilet Takvimi Arka Yaprak Konulari
Mehmed Emre'nin Eserleri
Muhtasar İlmilhal
Muhtasar İslam Tarihi

ve nice ekitaplar, islami bilgiler
yer almaktadır..

**HIZMET MUVAFFAK OLSUN DA,
VAR SIN BIZIM YERİMİZ
CAMININ PABUCLUGU OLSUN
(S. H. Tunahan ks.)**

Eser Hakkında
ya da
web sitemiz hakkındaki görüs ve fikirlerinizi
bizimle paylasmak için mutlaka
ziyaret ediniz..

www.ihya.org

www.yakup.info & www.hanci.org